

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Inga KUMPIENĖ
Ekonomikos studijų programos studentė

**AKCIZŲ ĮTAKOS LIETUVOS VALSTYBĖS
BIUDŽETO PAJAMOMS EKONOMINĖ ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Inga KUMPIENĖ

AKCIZŲ ĮTAKOS LIETUVOS VALSTYBĖS
BIUDŽETO PAJAMOMS EKONOMINĖ ANALIZĖ

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:

doc. dr. Angelė LILEIKIENĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Inga Kumpienė

Akcizų įtakos Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms ekonominė analizė.

Magistro darbas.

Mokesčiai, surenkami į valstybės biudžetą, yra esminė šalies pajamų sutelkimo priemonė, todėl valstybei ypatingai svarbu turėti efektyvią mokesčių sistemos politiką. Kadangi vienas mokesčių – akcizas – yra antras mokestis Lietuvoje pagal didžiausią surenkamų pajamų mastą, todėl magistro darbe siekiama nustatyti akcizų tarifų įtaką Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms, atskleisti kitimo tendencijas ir veiksnius, sąlygojusius pajamų iš akcizų ir valstybės biudžeto pajamų dinamiką. Pritaikius statistinius ekonometrinius metodus (laiko eilučių analitinių indikatorių skaičiavimas, koreliacinė analizė bei gautų rezultatų ekonominis interpretavimas), gauti tokie esminiai tyrimo rezultatai: akcizo tarifo dydis tiesiogiai įtakoja valstybės biudžeto pajamų surinkimui.

Problemos, susijusios su akcizo mokesčio reikšmingumu Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms, autorės buvo nagrinėtos tarptautinėje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“.

SUMMARY

Inga Kumpienė

Economic analysis of excise tax influence on the revenue of Lithuanian budget of the nation.

Master's work.

The taxes collected to the state budget is an essential part of the country's revenue mobilization tool, so the state is extremely important to have an effective system of taxation policy. As one tax – excise duty – is the second tax in Lithuania by the maximum extent of the collected revenue, therefore a master's thesis is to determine the excise duty rates' influence on Lithuania's state budget revenues, to reveal the trends of changes and distinguish the factors causing the dynamics of the revenue from excise taxes and state revenue. Using the statistical econometric methods, e.g. the evaluation of analytical factors of time series, correlation analysis and the economical interpretation of the results, these essential results would be that excise tariff rate directly influences the state budget revenue collection.

TURINYS

1. AKCIZŲ SAŠAJA SU LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMOMIS TEORINIŲ ASPEKTU	9
1.1 Valstybės fiskalinės politikos samprata.....	9
1.2 Valstybės mokesčių sąvoka ir klasifikavimas	13
1.3 Akcizų sąvokos, paskirties ir turinio atskleidimas	20
2. AKCIZŲ ĮTAKOS LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMOMS IR LIETUVOS MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS 2004-2012 METAIS EKONOMINĖ ANALIZĖ	25
2.1 Akcizų įtakos Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms ir Lietuvos makroekonominiams rodikliams analizės metodologija	25
2.2 Akcizų reikšmės Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms	27
2004-2012 metais analizė	27
2.3 Akcizų ryšio su Lietuvos makroekonominiais rodikliais	43
2004-2012 metais analizė	43
3. AKCIZŲ PERSPEKTYVŲ NUMATYMAS.....	56
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	64
LITERATŪRA	69
PRIEDAI	74

LENTELĖS

1.1 lentelė. Svarbiausios makroekonominės politikos sudėtinės dalys	9
1.2 lentelė. Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra	11
1.3 lentelė. Mokesčių funkcijos	14
1.4 lentelė. Mokesčio sumos nustatymo metodai	16
1.5 lentelė. Akcizo mokesčio instrumentarijus.....	22
2.1 lentelė. Akcizų tarifai 2004-2012 m.	27
2.2 lentelė. Cigarečių pardavimo apimčių pokyčiai nuo 2009 m. iki 2012 m.	37
2.3 lentelė. Pajamų iš akcizų ir pajamų iš mokesčių ryšio glaudumo rodikliai.....	41
2.4 lentelė. Pajamų iš akcizų ir valstybės biudžeto pajamų ryšio glaudumo rodikliai	42
2.5 lentelė. Alkoholinių gėrimų suvartojimas 2004-2012 m.	455
2.6 lentelė. Tabako gaminių suvartojimas 2004-2012 m.....	466
2.7 lentelė. Bendros ir pagal prekių grupes išskirtos vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2004-2012 m.	46
2.8 lentelė. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje ir pajamos iš akcizų, tenkančios vienam gyventojui, 2004-2012 m.	49
2.9 lentelė. Pajamų iš akcizų mokesčio ir BVP ryšio glaudumo rodikliai	51
2.10 lentelė. Pajamų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšio glaudumo rodikliai	52
2.11 lentelė. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir pajamų iš kuro akcizo ryšio glaudumo rodikliai.....	54
3.1 lentelė. Orientaciniai ribiniai asmeniniam privataus fizinio asmens naudojimui ir gabenimui iš vienos valstybės į kitą skirtų prekių kiekiai	577
3.2 lentelė. Europos Sąjungos Tarybos direktyvos, nustatančios akcizų apmokestinimo sistemą	57
3.3 lentelė. Produktų, kuriems taikytini sumažinti akcizo tarifai, faktinė tūrinė alkoholio koncentracija.....	588
3.4 lentelė. Specifinio akcizo komponento, taikomo cigaretėms, dalis visoje mokesčių sumoje	60
3.5 lentelė. Mišriojo akcizo, taikomo cigaretėms, dalis vidutinėje svartinėje mažmeninėje išleistų vartoti cigarečių pardavimo kainoje.....	611
3.6 lentelė. Minimalūs mišriojo akcizų mokesčio tarifai	61
3.7 lentelė. Valstybės biudžeto pajamos 2004-2018 m.....	60

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Valstybės fiskalinės politikos sritys.....	10
1.2 pav. LR valstybės biudžeto pajamų klasifikacija	12
1.3 pav. Mokesčių elementai	15
1.4 pav. Procentinio mokesčių tarifo variacijos	17
1.5 pav. Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai	18
1.6 pav. Lietuvos mokesčių klasifikacija pagal mokesčių objektus	19
1.7 pav. Akcizų objektai	21
1.8 pav. Akcizų tarifų rūšys.....	23
2.1 pav. Mokestinės pajamos ir įplaukos iš akcizų 2004-2012 m.	32
2.2 pav. Mokestinių pajamų struktūra vidutiniškai per 2004-2012 m.....	33
2.3 pav. Pajamų iš akcizų dalis valstybės biudžeto pajamose 2004-2012 m.....	34
2.4 pav. Pajamų iš akcizų struktūra 2004-2012 m.....	35
2.5 pav. VMI ir muitinės administruojamos pajamos iš akcizų 2004-2012 m.....	37
2.6 pav. Pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymas 2004-2012 m.	39
2.7 pav. Pajamų iš akcizų ir pajamų iš mokesčių ryšys.....	40
2.8 pav. Pajamų iš akcizų ir valstybės biudžeto pajamų ryšys	41
2.9 pav. Pajamos iš akcizų ir BVP to meto kainomis 2004-2012 m.	44
2.10 pav. Vidutinė metinė infliacija ir pajamos iš akcizų 2004-2012 m.	48
2.11 pav. Pajamų iš akcizų ir BVP ryšys.....	51
2.12 pav. Pajamų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšys	52
2.13 pav. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir pajamų iš akcizų ryšys	53

IVADAS

Viena iš pagrindinių makroekonominės politikos sričių yra fiskalinė politika, apimanti valstybės biudžeto ir mokesčių sistemas, kurios atspindi valstybės finansinių įplaukų formavimą bei nacionalinių pajamų struktūrą. Mokesčiai, surenkami į valstybės biudžetą, yra esminė šalies pajamų sutelkimo priemonė. Valstybės mokestinėms pajamoms priskiriamas akcizo mokestis. Pats žodis „akcizas“ kildinamas iš lotyniško žodžio *accensare*, reiškiančio „apmokestinti“. Šiuo mokesčiu kai kuriose valstybėse nuo pirmųjų amžių būdavo apmokestinamos tokios prekės kaip druska ar net tokie dalykai kaip langai. Šiandien akcizais yra apmokestinamos ne pirmo būtinumo prekės ar paslaugos.

Aktualumas. Mokesčius nagrinėjusi I. Skačkauskienė (2012) juos akcentuoja kaip svarbiausią valstybės biudžeto pajamų šaltinį, nes mokesčių esmė yra tai, kad valstybė turi sukaupti tam tikrus piniginius ar natūrinius išteklius savo veiklai, t.y. funkcijoms vykdyti, dėl to, kaip teigia B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008), mokesčiai gali būti traktuojami kaip galinga ekonominė priemonė valstybės rankose. Valstybei ypatingai svarbu turėti efektyvią mokesčių sistemos politiką, nes ji lemia finansinę ūkio subjektų padėtį, skatina ar neskatina nacionalinės ekonomikos augimą. Siekiant detalizuoti mokesčių įvairovę, jie yra grupuojami į tiesioginius ir netiesioginius. Netiesioginiai mokesčiai ypatingi tuo, kad reali šių mokesčių mokėjimo našta gula ant gyventojų pečių, jie nustatomi per kainų sistemą (kaip kainos dalis), nors juos formaliai moka verslo įmonės. Vieną iš netiesioginių mokesčių rūšių – akcizus – nagrinėjo P. Jackson (2006), R. Kuodis (2008), R. Vainienė (2009), L. Šapalienė (2010), S. Cnossen (2010) ir pabrėžė pajamų iš akcizų neatsiejamumą nuo šalies biudžeto įplaukų. Dėl to valstybės biudžeto ir jo įplaukų dalies – akcizų – ryšio tema yra aktuali. Akcizo tema taip pat yra svarbi, nes šis mokestis kaip vartojimo mokestis turi esminės įtakos kuriant vidaus rinką be sienų – akcizas gyvuoja daugelyje Europos Sąjungos šalių – ir, įvedant akcizo mokestį, siekiama ne tik papildyti valstybės biudžetą lėšomis, bet ir apriboti kai kurių prekių vartojimą. Analizės aktualumą lemia ir tai, jog esant per dideliu akcizo mokesčiui, vis didesnė iš akcizų surenkamų pajamų, o tuo pačiu ir valstybės biudžeto pajamų, dalis tenka šešėlinei ekonomikai, tuo labiau, kad akcizais paprastai apmokestinamos tos prekės, kurios sukuria neigiamų pasekmių. Ir valstybės biudžeto pajamas analizavę autoriai, ir akcizus analizavę autoriai suformavo idėją išsamiau atskleisti ne tik akcizų įtaką biudžetui, bet ir ryšį su šalies ūkine situacija, naudojant tam tikrus makroekonominius rodiklius, apibrėžiant tiriamojo ryšio priežastis ir pasekmes.

Problema. Lietuvos laisvosios rinkos institutas teigia, kad akcizai praranda „teisingo“ mokesčio aureolę ir patys kuria neigiamas pasekmes: žmonės priversti rinktis pigesnius

pakaitalus, kurie taip pat yra žalingi; akcizų administravimo tvarka yra sudėtinga ir brangi; kainų skirtumai, susidarę dėl akcizų, skatina kontrabandą; akcizai labiausiai atsiliepia mažiausias pajamas turintiems gyventojams. Todėl svarbu įvertinti antro pagal surenkamų pajamų dydį mokesčio – akcizo – poveikį Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms ir išsiaiškinti, ar vis labiau didinami akcizo tarifai nesukelia minėtų neigiamų pasekmių.

Objektas. Akcizų įtaka Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms.

Tikslas. Išanalizuoti akcizų įtaką Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms 2004-2012 metais.

Uždaviniai:

- Atskleisti akcizų ir valstybės biudžeto pajamų bei šalies fiskalinės politikos sąsają teoriniu aspektu.
- Apibūdinti mokesčius ir jų sudedamąją – akcizus.
- Išanalizuoti akcizų tarifų ir pajamų iš akcizų reikšmę Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms 2004-2012 metais.
- Įvertinti ryšį su Lietuvos makroekonominiais rodikliais (bendruoju vidaus produktu, infliacija, darbo užmokesčiu, vartojimo išlaidomis) 2004-2012 metais.

Tyrimo hipotezė. Akcizo tarifo dydis tiesiogiai įtakoja valstybės biudžeto pajamų surinkimui.

Tyrimo metodai: pritaikyti abstrahavimo, indukcijos, dedukcijos, statistinių duomenų analizės metodai (retrospektyvos, augimo tempų skaičiavimas, koreliacinės analizės metodas), grafinis duomenų vaizdavimas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės darbo dalys: pirmoji – konceptualioji, kurioje valstybės fiskalinė politika, valstybės biudžeto pajamos, mokesčiai ir akcizai analizuojami teoriniu aspektu; antroji – analitinė darbo dalis, kurioje atliekama valstybės biudžeto, pajamų iš mokesčių ir akcizų bei makroekonominių rodiklių (bendrojo vidaus produkto, vartojimo išlaidų, infliacijos, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio) retrospektyvos analizė ir vertinamas akcizų poveikis mokesstinėms ir valstybės biudžeto pajamoms per pajamas iš akcizų bei akcizų ir makroekonominių rodiklių priklausomybė; trečioji darbo dalis apima akcizų perspektyvų numatymą, įvertinus Europos Sąjungos Tarybos direktyvose ir Lietuvos Respublikos Akcizų įstatyme pateiktus nurodymus. Taip pat darbą sudaro bendrieji, tai yra visiems baigiamiesiems darbams būdingi komponentai: santrauka, įvadas, išvados, naudotos literatūros sąrašas bei priedai.

1. AKCIZŲ SAŠAJA SU LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMOMIS TEORINIU ASPEKTU

1.1 Valstybės fiskalinės politikos samprata

Nagrinėjant šalies ekonominę būklę, paprastai norima turėti trumpą, aiškų ir lengvai suprantamą, be to, viską apimančią ekonominės politikos apibrėžimą. Tokio pobūdžio apibrėžtį pateikė G. O. Rakauskienė (2006, p. 20), nusakydama, kad „valstybės ekonominė politika – tai valstybės tiesioginių (administravimo) ir netiesioginių (rinkos) priemonių sistema, daranti įtaką ūkio subjektų elgesiui. Ši dinamiška visuomenės organizuota ūkio priemonių sistema laiduoja gamybos, paskirstymo, mainų ir vartojimo procesą“. Ekonominė politika dažnai suvokiama kaip Seimo ir Vyriausybės kolektyviai priimta strategija ekonomikos tikslams pasiekti. Autorės teigimu, kai kurie mokslininkai ekonominę politiką įvardija kaip ekonominius procesus koreguojančią veiksmų sistemą, nukreiptą į taisytiną padėtį šalyje. Tuo metu valstybės politika apibūdinama kaip sudėtingas, įvairiapusis procesas, turintis sisteminį ir daugialypį objektą. Valstybės ekonominės politikos objektas, jungiantis dvi sudėtines dalis – makroekonomiką ir mikroekonomiką, atitinkamai formuoja makroekonominę bei mikroekonominę politikas. Esminės makroekonominės politikos dalys įvardintos 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė

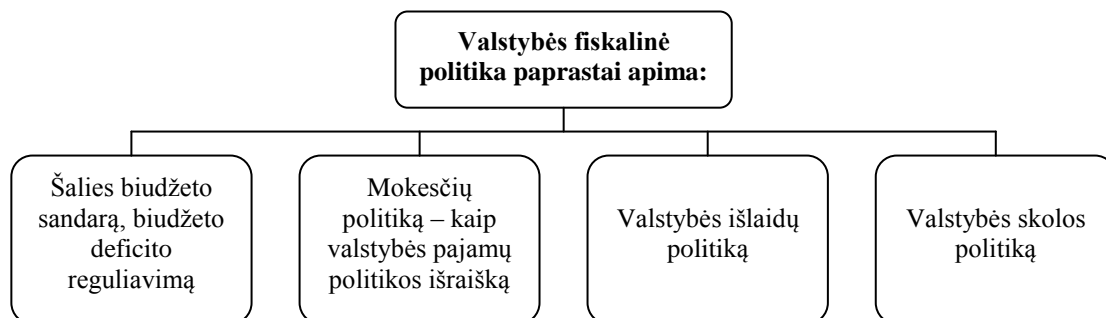
Svarbiausios makroekonominės politikos sudėtinės dalys

Makroekonominės politikos sudėtinė dalis	Apibrėžimas
Pinigų politika	Nacionalinės valiutos ir kainų stabilumo politika.
Fiskalinė politika	Valstybės biudžeto, mokesčių ir valstybės išlaidų politika.
Tarptautiniai ekonominiai santykiai	Užsienio prekybos ir investicijų politika, tarptautinio darbo jėgos judėjimo politika, integracijos į ES ir pasaulį politika.
Gyventojų pajamų politika	Darbo užmokesčio ir darbo našumo politika, pensijų ir kt. išmokų politika.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal G. O. Rakauskienę (2006).

Viena pagrindinių makroekonominės politikos dalių, pateiktų 1.1 lentelėje, yra fiskalinė politika, kuri, pasak G. O. Rakauskienės (2006), yra tarp svarbiausių Vyriausybės vykdomos ekonominės politikos svertų, leidžiančių užtikrinti šalies makroekonomikos pusiausvyrą. Fiskalinės politikos sąvoka apibrėžiama įvairiai, tačiau šių apibrėžimų turinys yra tas pats. G. O. Rakauskienė (2006) panaudojo R. ir P. Wonnacott (1994) apibrėžtį, kurioje fiskalinė politika prilyginama valstybės išdo politikai. Pastaroji valstybės pajamas formuoja

mokesčiais, o valstybės išlaidos, siekiant paveikti visuminę paklausą, yra reguliuojamos. Kitaip tariant, fiskalinė politika sutapatinama su valstybės finansų formavimu ir naudojimu, siekiant reguliuoti galutinį vartojimą – prekių ir paslaugų, kurios įsigyjamos esant tam tikram kainų lygiui, sumą. V. Skominas (2006) pateikė kitokio pobūdžio apibrėžimą, nusakantį, kad Vyriausybės išlaidų ir mokesčių keitimas ar kitimas, turintis poveikį visuminei paklausai, o per ją ir BVP, nedarbo lygiui, yra fiskalinė politika. Valstybės išdo arba kitaip – fiskalinės politikos – esminės sritys atspindėtos 1.1 paveiksle.

1.1 pav. Valstybės fiskalinės politikos sritys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal G. O. Rakauskienę (2006).

Iš 1.1 paveikslo matyti, kad viena pagrindinių valstybės išdo politikos sričių yra šalies biudžeto sandara. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama įvairių valstybės biudžeto sampratų, skirtingi autoriai savaip perteikia valstybės biudžeto sąvoką, tačiau apibūdinimo esmė išlieka panaši.

I. Skačauskienė (2012) teigia, kad **valstybės biudžetas** – svarbiausia grandis valstybės finansų sistemoje. Tai yra stambiausias centralizuotas piniginis fondas, kurio sudarymu ir panaudojimu rūpinasi ir už jį visiškai atsako šalies Vyriausybė. Autoriai akcentuoja ir tai, kad biudžeto pagalba Vyriausybė savo rankose gali sutelkti didžiąją dalį nacionalinių pajamų, jas perskirstydama finansiniais metodais. Biudžetas yra esminė finansinė bazė, kurioje sukaupiamos, sukoncentruojamos didžiausios valstybės pajamos ir finansuojamos svarbiausios valstybės išlaidos, susijusios su jos funkcijų vykdymu. Valstybės biudžete tarpusavyje susiejami pagrindiniai finansiniai elementai – mokesčiai, skolos ir išlaidos.

Nagrinėjant valstybės biudžeto sampratą, V. Aleknevičienė (2005, p. 63) pastebi, kad „valstybės biudžetas yra centralizuotas finansinių išteklių fondas, kuriame sukaupiami ir perskirstomi dalis Respublikos nacionalinių pajamų“. Kitaip tariant, valstybės biudžetas yra Vyriausybės patvirtintos tam tikro laikotarpio, dažniausiai metų, planuojamos pajamos ir išlaidos. (Skominas, 2006)

K. Levišauskaitė ir G. Rūškys (2003) valstybės finansų sistemą apibūdina ne tik kaip institucinių grandžių visumą, bet ir kaip dviejų ekonominių elementų – pajamų ir išlaidų – visumą. Akcentuojama, kad tokiu būdu valstybės finansų struktūroje galima išskirti dvi sistemes: valstybės pajamas ir valstybės išlaidas, kurių sudėtinės dalys pateiktos 1.2 lentelėje.

1.2 lentelė

Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra

Valstybės biudžeto sudedamoji	Valstybės biudžeto sudedamųjų struktūra
Valstybės biudžeto pajamos	Pajamos iš mokesčių, gaunamos į valstybės biudžetą pagal įstatymus ir kitus teisės aktus.
	Pajamos iš valstybės turto.
	Valstybės biudžetinių įstaigų pajamos.
	Negrąžintina finansinė parama (piniginės lėšos).
	Dotacijos.
	Įmokos už ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimą.
	Kitos pajamos.
Valstybės biudžeto asignavimai	Valstybės funkcijoms atlikti.
	Dotacijoms savivaldybių biudžetams teikti.
	Valstybės įsipareigojimams vykdyti.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal V. Aleknevičienę (2005).

1.2 lentelėje pateiktos valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūros valstybės biudžeto pajamos yra suskirstytos pagal gaunamų pajamų šaltinį, o valstybės išlaidos yra naudojamos šalies įstatymams įgyvendinti.

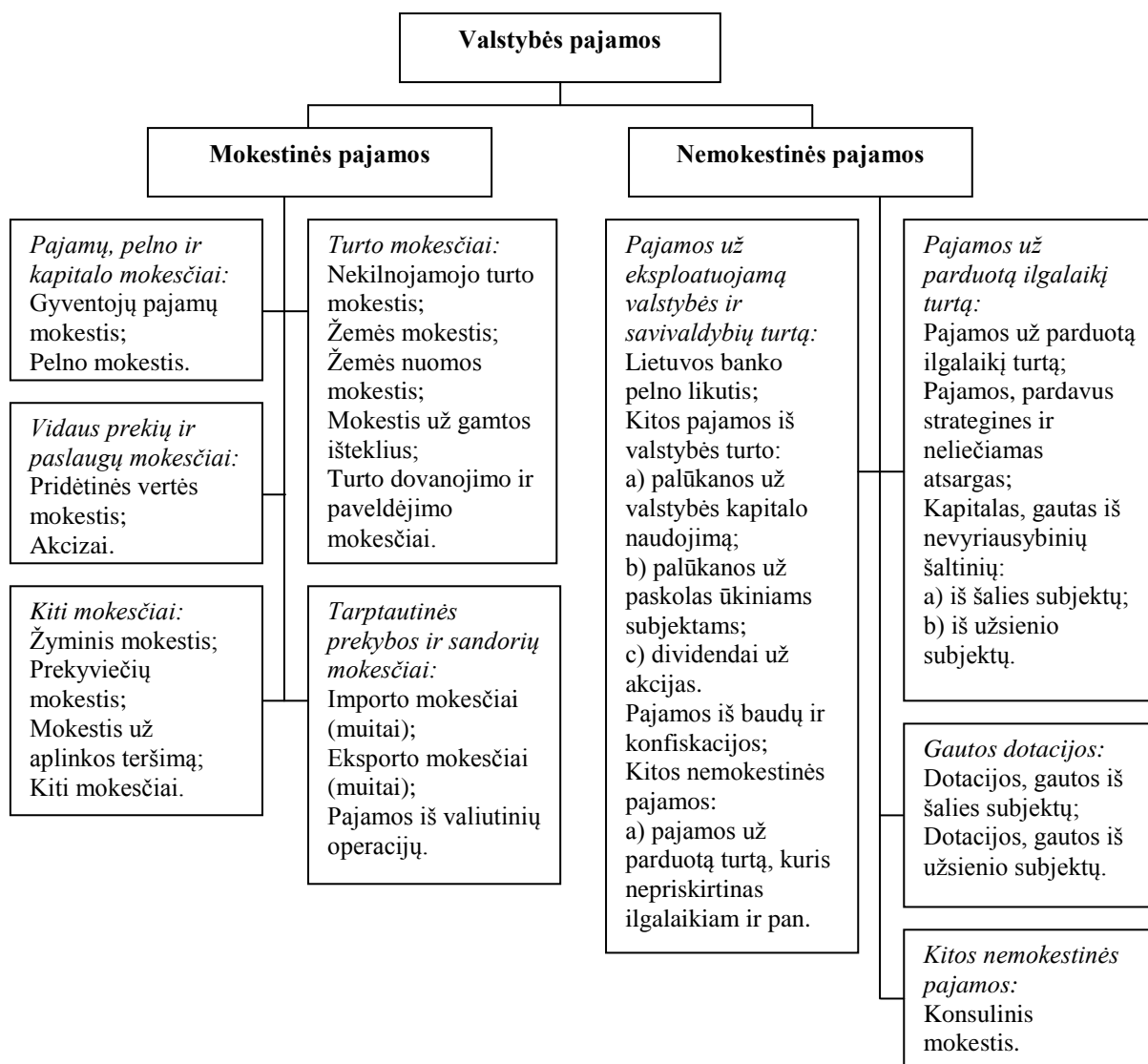
Lietuvos Respublikoje šalies nacionalinis biudžetas yra valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduota visuma, o tai reiškia, kad valstybės biudžetas yra šalies nacionalinio biudžeto sudedamoji dalis. Tokiu atveju nacionalinio biudžeto pajamas sudaro visos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sukaupiamos lėšos. (Buckiūnienė, 2011)

Valstybės pajamos yra finansinių santykių dalis, kuri siejasi su finansinių išteklių valstybei (įvairioms jos struktūroms) ir valstybinėms įmonėms formavimu. Tuo tarpu valstybės išlaidos – finansinių santykių dalis, susijusi su valstybės centralizuotų ir decentralizuotų pajamų panaudojimu. Valstybės biudžete sukauptos lėšos yra naudojamos numatytiems šalies išlaidoms dengti.

Nagrinėjama tema reikalauja pagrindinį dėmesį skirti valstybės pajamoms, akcentuoti jų formavimą ir struktūrą. K. Levišauskaitė, G. Rūškys (2003) išskyrė pagrindinius valstybės pajamų formavimo būdus: mokesčiai ir rinkliavos, valstybės skolinimasis, pinigų emisijos. Įvairiais metodais formuojamų valstybinių pajamų visuma ir tų pajamų suderintas panaudojimas sudaro valstybės pajamų sistemą, kurioje svarbiausią vietą užima mokesčiai.

Mokesčių politika dažniausiai suprantama ir nagrinėjama kaip atitinkami valstybės veiksmai ir taikomos mokesčių surinkimo į nacionalinį biudžetą priemonės. (Jakštonytė, 2009) Valstybės biudžeto pajamas sudaro mokestinės ir nemokestinės pajamos. Svarbiausias valstybės biudžeto pajamų šaltinis yra mokestinės pajamos – įvairūs mokesčiai. Išsami mokesčių klasifikacija pateikta 1.2 poskyryje.

Lietuvos valstybės biudžeto pajamų klasifikacijos pagrindą sudaro ekonominis valstybės biudžeto įplaukų grupavimas pagal pajamų šaltinius. Valstybės biudžeto pajamas sudaro LR įstatymų nustatyti mokesčiai ir kitos įmokos į biudžetą. Šalies pajamų klasifikacija pavaizduota 1.2 paveiksle.

1.2 pav. LR valstybės biudžeto pajamų klasifikacija

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal K. Levišauskaitę ir G. Rūškį (2003).

Iš 1.2 paveikslo matyti, kad esminės valstybės pajamų sudėtinės dalys yra mokestinės ir nemokestinės pajamos. Mokestinės pajamas sudaro visi šalies ekonominių subjektų mokami

mokesčiai, o nemokestines šalies pajamas sudaro įvairios įplaukos už valstybės turtą bei finansinė ir materialinė parama – dotacijos.

Remiantis B. Martinkumi ir V. J. Žilinsku (2008), mokesčiai yra suprantami ne tik kaip valstybės pajamų šaltinis, o kartu ir kaip galinga ekonominė priemonė valstybės rankose. Valstybei reikia didelių finansinių išteklių, kurių pagrindinis formavimo šaltinis yra mokesčiai. Vadinasi, mokesčiai – valstybės ekonominio gyvenimo pagrindas.

Apibendrinant valstybės fiskalinės politikos sampratą, galima teigti, kad viena esminių šalies makroekonominės politikos sričių – fiskalinė politika – įgyvendinama per valstybės biudžetą ir mokesčių surinkimą į jį. Išnagrinėjus valstybės biudžeto sąvoką ir reikšmę, galima pastebėti, kad skirtingi autoriai plėtoja pagrindinį teiginį – mokesčiai yra neatsiejama šalies biudžeto pajamų dalis – esminė valstybės finansinių išteklių fondo surinkimo grandis.

1.2 Valstybės mokesčių sąvoka ir klasifikavimas

Skirtinguose mokslinės literatūros šaltiniuose mokesčių apibūdinimas yra panašus, turintis bendrą požymį – mokesčiai siejami su valstybės biudžeto formavimu, piniginių išteklių naudojimu šalies funkcijoms vykdyti. E. Buškevičiūtė (2007) mini, kad, formuojantis valstybinėms sistemoms, atsirado poreikis imti mokesčius valstybės išlaidoms padengti.

Pasak B. Martinkaus ir V. J. Žilinsko (2008, p. 642): „Ne tiek gausu yra ekonomikos temų, kurios sukeltų taip daug prieštaravimų, kaip mokesčiai. Nors dauguma sutinka, kad jokia šiuolaikinė valstybė negali išsiversti be mokesčių, tačiau mokesčius labiau linkstama kritikuoti negu girti“. Autoriai nurodo, kad **mokesčiai** – tai įvairūs mokėjimai į valstybės biudžetą; tai yra valstybės arba viešosios valdžios nustatyta privaloma įmoka, už kurią jokia specialia paslauga individui nėra atlyginama. Akcentuojama, kad mokesčiai nėra baudos, skiriamos už šalies įstatymų pažeidimus, taip pat juos reikia skirti nuo pajamų, kurias valstybė gauna iš kokios nors ūkinės veiklos ar už specialias paslaugas, teikiamas asmenims.

Pati mokesčių sąvoka aprašoma ne viename įvairių autorių veikale. Vieną iš daugumos mokesčių apibūdinimų pateikia K. Levišauskaitė ir G. Rūškys (2003) – mokesčiai yra įstatyminiu pagrindu besiremiantys privalomi mokėjimai į tam tikro valdymo lygio biudžetą. Mokesčiai yra priverstiniai, būtini mokėjimai valstybei, o skolinimasis ir rinkliavos yra susiję su savanoriškais fizinio ar juridinio asmens sandoriais su valstybės institucijomis, per kurias formuojamos valstybės įplaukos.

Apie valstybės įplaukas, formuojamas iš surenkamų mokesčių, kalba ir V. Meidūnas bei P. Puzinauskas (2001), teigdami, kad normaliai valstybės veiklai ir jos funkcijoms vykdyti būtini pakankami finansiniai ištekliai. Autoriai mini, kad „mokesčių raida parodė, kad

svarbiausias, dažnai ir vienintelis bendravalstybinių ir specialiųjų fondų išteklių formavimo šaltinis yra valstybės imami mokesčiai“.

Mokslinėje literatūroje išskiriama, kad socialinis – ekonominis mokesčių vaidmuo pasireiškia per mokesčių funkcijas, kurių apibūdinimas pateiktas 1.3 lentelėje. Vieni autoriai, nagrinėjantys mokesčių esmę, pateikia tris svarbiausias mokesčių funkcijas, kiti – dvi.

1.3 lentelė

Mokesčių funkcijos

Mokesčių funkcija	Apibūdinimas
Fiskalinė	Funkcija pasireiškia tuo, kad nacionalinio biudžeto pajamos iš esmės formuojamos remiantis šalies mokesčių sistema. Ši funkcija apima krašto biudžetinės politikos dalį.
Perskirstomoji	Funkcija susijusi su fiskaline funkcija ir pasireiškia tuo, kad gautos į nacionalinį biudžetą mokesčių mokėtojų lėšos perskirstomos tarp šalies gyventojų, ūkio subjektų bei veiklos sričių.
Reguliavimo	Funkcijos esmė yra tai, kad, priimdama atitinkamus mokesčių įstatymus, valstybė gali skatinti krašto ekonomikos spartesnę plėtojamą arba stagnaciją, smukimą, kovoti su infliacija, nedarbu.

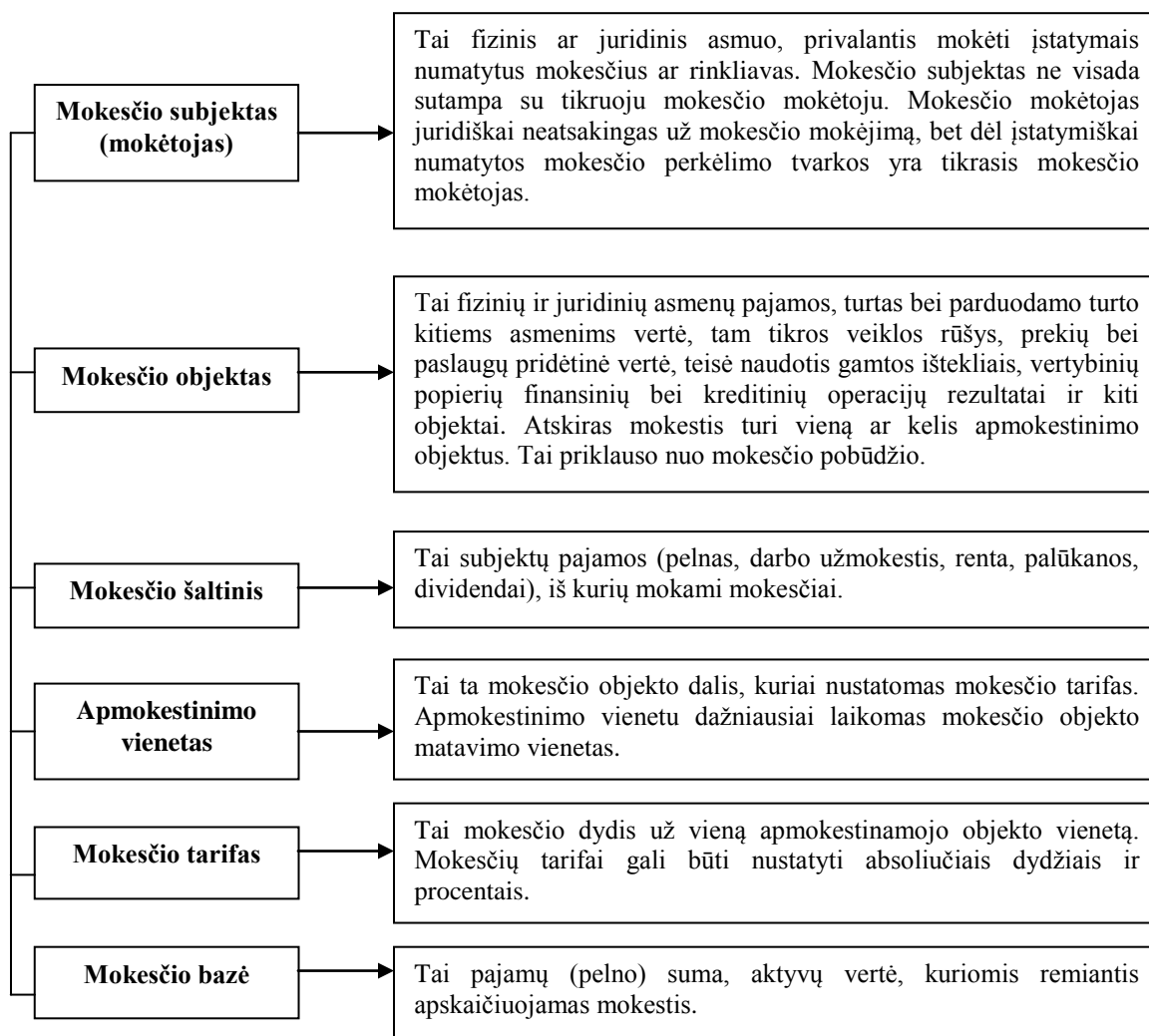
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal E. Buškevičiūtę (2007).

Iš 1.3 lentelėje pateiktos informacijos galima spręsti, kad mokesčių funkcijos atspindi pagrindinius aspektus, sąlygojančius nacionalinę ekonominę būklę. Valstybės mokesčių politika tiesiogiai daro įtaką ne tik pajamų perskirstymui, bet ir finansinei ūkio subjektų padėčiai, taip pat skatina (kai kuriais atvejais slopina) krašto ekonomikos augimą. Daugelyje valstybių laikoma, kad mokesčių sistemos pagalba praktikuojamas valstybinis reguliavimas yra patikima priemonė, tačiau vyrauja ir kitokia nuomonė – valstybė iš viso neturėtų kištis į ekonominį šalies gyvenimą.

Kaip teigia B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008), socialinis – ekonominis mokesčių vaidmuo pasireiškia per dvi esmines mokesčių funkcijas: fiskalinę ir reguliavimo (perskirstomąją priskiria fiskalinei funkcijai). Per šalyje priimamus mokesčių įstatymus vykdomas valstybės ekonominis reguliavimas. Mokesčiai naudojami vyriausybinėms išlaidoms ir kaip finansų politikos priemonė reguliuoja visų šalies ūkio išlaidų lygį.

Remiantis K. Levišauskaite ir G. Rūškiu (2003), galima teigti, kad apmokestinimas perkelia lėšų šaltinius iš privataus sektoriaus valstybės žinion ir gali būti vertinamas dviem prieštariniais aspektais. Pirma, sumažinama individų galimybė valdyti savo išteklius, kadangi mokesčiai sumažina pajamas, kurias jie galėtų panaudoti prekių ar paslaugų įsigijimui rinkoje. Antra, pajamos, kurias Vyriausybė surenka mokesčių pagalba, vėliau yra panaudojamos gaminti prekes ir teikti paslaugas, kuriomis individai patys nepajėgia apsirūpinti.

Visi mokesčiai yra įgyvendinami pagal tam tikrą apmokestinimo instrumentariją, kuris apima mokesčių elementus (subjektą, objektą, šaltinį, apmokestinimo vienetą, lengvatas, mokesčio sumą), mokesčio ėmimo būdą bei nustatymo metodą. (Buškevičiūtė, 2007) Pažymėtina, kad mokesčių turinį detaliau atspindi mokesčių elementai, kurie pateikiami 1.3 paveiksle.

1.3 pav. Mokesčių elementai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal E. Buškevičiūtę (2007).

Analizuojant 1.3 paveiksle pateiktus mokesčių elementus, pažymėtina, kad mokesčių teorijoje ir praktikoje daugiausiai komplikacijų sukelia apmokestinimo vieneto, mokesčio tarifo ir mokesčio bazės nustatymas.

Nagrinęjant apmokestinimo instrumentariją, tikslinga apžvelgti mokesčio ėmimo būdą, kuris, pasak E. Buškevičiūtės (2007), yra tiesioginis (iš pajamų) ir netiesioginis (per kainų sistemą). Dėl to mokesčiai irgi skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, nors praktiškai nėra griežtos ribos tarp šių mokesčių rūšių, ir riba priklauso nuo mokesčio perkėlimo galimybės. Iš

tikrųjų mokesčių skirstymas į tiesioginius ar netiesioginius yra sąlyginis. Teorijoje ir praktikoje susiklostė požiūris, kad pagal tiesioginius mokesčius apmokestinamos pajamos (pelnas), turtas, o pagal netiesioginius – vartojimas (išlaidos).

Yra taikomi trys mokesčių ėmimo (rinkimo) metodai. Autorė taip pat pabrėžia paskutinę apmokestinimo instrumentarijaus struktūrinę dalį – mokesčio sumos nustatymo metodus, kurie pateikti 1.4 lentelėje.

1.4 lentelė

Mokesčio sumos nustatymo metodai

Mokesčio sumos nustatymo metodas	Apibūdinimas
Prie pajamų šaltinio	Pajamų susidarymo ar gavimo vietoje. Šiuo metodu dažniausiai apmokestinamos daugiau ar mažiau fiksuotos pajamos.
Pagal pajamų deklaraciją	Tokiu metodu apmokestinami vieno asmens daugelis pajamų šaltinių ir daugiau ar mažiau nefiksuotos pajamos.
Pagal kadastrą	Pagal tam tikrus požymius suklasifikuotas tipinių apmokestinimo objektų sąrašas, kuriame nurodomas vidutinis jų pajamingumas, ir paprastai naudojamas nustatant žemės ir verslo mokesčius.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal E. Buškevičiūtę (2007).

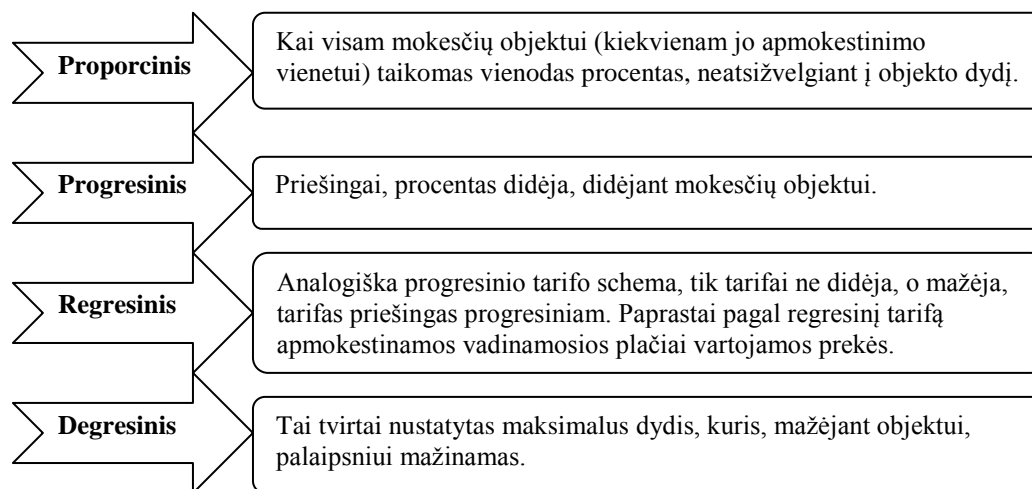
Analizuojant mokesčių elementus, V. Naraškevičiūtė ir A. Lakštutienė (2007) pažymi, kad mokesčio šaltinis gali sutapti su mokesčio objektu arba ne. Apmokestinimo vienetą autorės skirsto į piniginį (apmokestinamųjų pajamų vienetas, apmokestinamojo turto vertės vienetas ir pan.) ir natūrinį (prekės arba paslaugos vienetas, žemės ploto vienetas ir pan.). Remiantis autorėmis, išskiriamos apmokestinimo lengvatos, kurios gali būti numatančios apmokestinamojo objekto sumažinimą, taip pat numatančios mokesčio tarifo arba paties mokesčio sumažinimą. Ryškiausia mokesčio lengvata yra neapmokestinamas minimumas – mažiausia objekto dalis, visiškai atleista nuo mokesčio. Labiausiai paplitę yra šie mokesčių lengvatų tipai:

- mokesčio tarifo sumažinimas;
- mokesčio objekto fiksuotos nepamokestinamosios dalies padidinimas;
- mokesčio objekto arba mokesčių sumos sumažinimas;
- atleidimas nuo mokesčių;
- mokesčių kreditai ir mokesčių mokėjimo termino atidėjimas. (Naraškevičiūtė, Lakštutienė, 2007)

Mokesčio tarifas yra klasifikuojamas į pastovų (absoliuti mokesčio suma, tarkime, akcizo mokestis, nustatytas 1 tūkst. cigarečių vienetų ar 1 degalų tonai) ir procentinį (proporcinis, progresinis – jie taikomi apmokestinamojo objekto vertei). Mokesčio tarifas,

išreikštas procentais, vadinamas kvota. Procentinis tarifas gali būti kelių tipų, jie pateikti 1.4 paveiksle. Daugumai mokesčių Lietuvoje taikomi proporciniai tarifai – tai supaprastina mokesčių apskaičiavimą.

1.4 pav. Procentinio mokesčių tarifo variacijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal V. Naraškevičiūtę ir A. Lakštutienę (2007).

B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008) akcentuoja, kad dauguma mokesčių pagal tipus skirstomi į progresinius, proporcinus ir regresinius. Remiantis autoriais, progresinis mokestis yra toks mokestis, pagal kurį procentiškai didesnis mokestis uždedamas didesnėms pajamoms (jų daliai) ir procentiškai mažesnis – mažesnėms pajamoms (jų daliai). Tai yra mokestis, kuris didėja, augant gaunamoms pajamoms. Pagal progresinius mokesčių tarifus didesnės pajamos (pelnas) apmokestinamos didesniu tarifu. Valstybės pajamų mokesčiai – geriausias progresinių mokesčių pavyzdys.

Proporcinis mokestis – tai procentiškai vienodas, nepriklausomai nuo pajamų dydžio, mokestis. Proporciniai mokesčiai yra tokio paties procentinio dydžio mokesčiai, kuriais apmokestinamos bet kokios gaunamos pajamos. Pagal proporcinus mokesčių tarifus mokestis apskaičiuojamas pagal vieningą tarifą, nepriklausomai nuo gautų pajamų (pelno) dydžio.

Pagal B. Martinkų ir V. J. Žilinską (2008) regresinis mokestis yra mokestis, procentiškai didesnis mažesnėms pajamoms (jų daliai) ir procentiškai mažesnis didesnėms pajamoms (jų daliai). Tai toks apmokestinimo būdas, kai, didėjant pajamoms, mokestis imamas mažėjančia tvarka. Ši regresinio apmokestinimo forma ima didesnę mokesčių dalį iš mažų pajamų mokesčių mokėtojų negu iš mokesčių mokėtojų, gaunančių dideles pajamas. Pagal mokesčių tarifus regresinio mokesčio dydis mažėja, didėjant gaunamų pajamų (pelno)

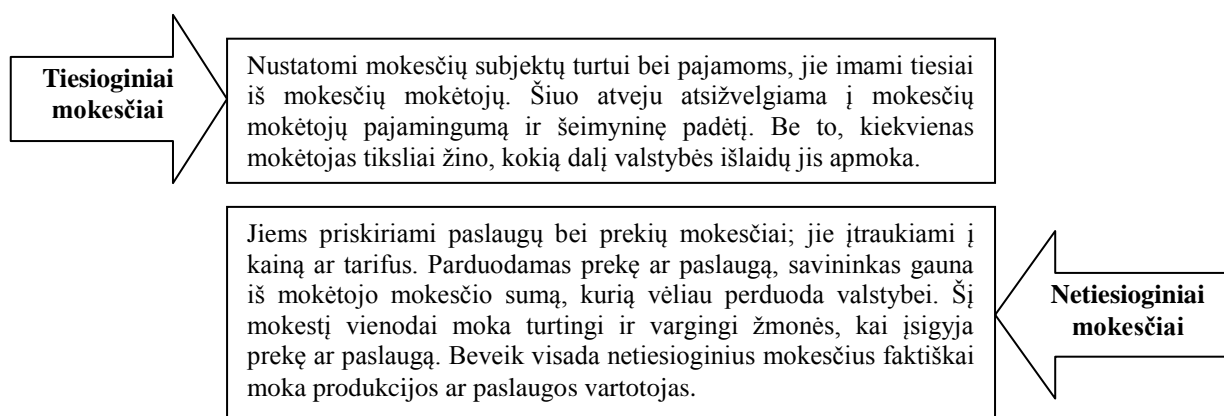
apimčiai. Nors asmeninėms pajamoms jie nenustatomi, tačiau regresinį pobūdį turi apyvartos (pridėtinės vertės mokestis, akcizas) bei turto mokesčiai.

Apie mokesčius ir jų rinkimo prievartinį pobūdį – pilietinę prievolę juos mokėti valdžiai – kalbama nuo seniausių laikų. Pasaulyje apstu įvairių mokesčių, kuriais valdžia apmokestina daugumą piliečių ir verslo įmonių. Remiantis J. Rimu bei R. Stačiuoku (2004), siekiant susigaudyti mokesčių įvairovėje, išryškinti esminius mokesčių panašumus bei skirtumus, paprastai jie yra grupuojami pagal tam tikrus klasifikacinius požymius: nustatymą ir įplaukų iš mokesčių biudžetuose pasiskirstymą; apmokestinimo objektą; apskaičiavimo metodą; mokesčių rinkimo būdą.

Mokesčiai kaip ir bet kurios kitos sistemos elementai gali būti klasifikuojami pagal įvairius požymius. Mokesčių rūšys bei jų skaičius priklauso nuo valstybės fiskalinės politikos. Šalies mokesčių sistemoje dažnai išskiriami tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai, kurių apibūdinimas pateiktas 1.5 paveiksle.

Besivystančiose šalyse didelę mokestinių pajamų dalį sudaro netiesioginiai mokesčiai. Juos lengviau surinkti nei pajamų mokesčius, tačiau netiesioginiai mokesčiai yra regresiniai, t. y. mažas pajamas gaunanti visuomenės dalis moka didesnę mokesčių dalį nei dideles pajamas gaunantieji. (Snieška, 2008)

Netiesioginių mokesčių ypatumus taip pat išskiria J. Rimas ir R. Stačiokas (2004), teigdami, kad „netiesioginiai mokesčiai (daugiausia masinio vartojimo reikmenų ir paslaugų kainų priedai) yra tie, kurių reali mokėjimo našta tenka gyventojams, nors juos formaliai moka verslo įmonės“. Pavyzdžiui, akcizą, kurį moka alkoholinių gėrimų gamintojai ar importuotojai, realiai sumoka šių gėrimų vartotojai.

1.5 pav. Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal E. Buškevičiūtę (2007).

Netiesioginiai mokesčiai yra vartojimo mokesčiai, kurie mažina vartojimo apimtį. Prekių vartojimo priklausomybė nuo vartojimo mokesčių skirtingai pasireiškia įvairioms prekių grupėms. Net ir nedidelis vartojimo mokesčių sumažinimas elastingos paklausos prekėms gali ženkliai padidinti gamybos apimtį, kai tuo tarpu retai vartojamoms prekėms, kitaip tariant, prabangos prekėms, vartojimo mokesčių padidėjimas (sumažėjimas) didesnės įtakos pardavimo apimtims neturi. D. A. Butauto (2006) teigimu, aukšta kaina iš dalies atspindi gaminio kokybę, tad pirkėjai, kurie turi daugiau pinigų negu būtina elementariems jų poreikiams patenkinti, perka lyg ir tokios pačios kokybės prekes, tačiau su žinomu ženklu, už kurį moka papildomai. Todėl galima teigti, kad padidėję mokesčiai kartais net padidina prekės pardavimus. Autorius pažymi, kad didesni retų ar prabangos prekių vartojimo mokesčiai tarsi perkelia prekes į aukštesnę kategoriją ir tokiu būdu šių gaminių produkcijos apimtys nė kiek nenukenčia.

F. Chittenden ir B. Sloan (2006) pažymi, kad vartojimo mokesčiai, palyginus su pajamų ar pelno mokesčiais, mažinančiais taupymą ir investicijas, ilgalaikiai šalies ūkio plėtrai yra mažiau kenksmingi.

Kaip jau buvo minėta, kiekvieno mokesčio svarbiausi elementai yra apmokestinimo objektas ir tarifai. 1.6 paveiksle pateikiama mokesčių klasifikacija pagal apmokestinimo objektus, taip pat išskirtos mokesčių objektų grupės ir juos atitinkantys mokesčiai. Lietuvoje apmokestinami šie objektai: pajamos, pelnas, turtas, vidaus prekės ir paslaugos, šalies išteklių, prekyba ir prekybos sandoriai.

1.6 pav. Lietuvos mokesčių klasifikacija pagal mokesčių objektus

Šaltinis: E. Buškevičiūtė (2007).

Svarbiausią valstybės biudžeto pajamų šaltinį – įvairius mokesčius, žvelgiant kitu aspektu, galima suskirstyti į tris dideles grupes:

- privačių namų ūkių ir įmonių pajamų mokesčiai: fizinių asmenų pajamų mokestis, juridinių asmenų pelno mokestis, atskaitymai socialiniam draudimui;
- nuosavybės, t. y. nekilnojamojo turto mokesčiai: žemės mokestis, žemės nuomos mokestis, palikimo mokestis ir kiti mokesčiai, kuriais gali būti apmokestintas nekilnojamasis turtas;
- prekių ir paslaugų pardavimų mokesčiai: pridėtinės vertės mokestis, akcizai, importo muitai. (Snieška, 2008)

Akcentuojant tokius mokesčių sistemos komponentus kaip mokesčių subjektas ir objektas, V. Naraškevičiūtė ir A. Lakštutienė (2007) mokesčius klasifikuoja taip: taikytini produktui ar gamybos veiksmui, taikytini rinkos pardavėjui ar pirkėjui, taikytini namų ūkiui ar verslo įmonėms, taikytini mokesčių mokėtojo finansinės sąskaitos papildymo ar panaudojimo operacijai.

Siekiant apibendrinti valstybės mokesčių sampratą, galima teigti, kad skirtingų metų literatūros veikalų autoriai apie mokesčių esmę kalba panašiai – mokesčiai įvardijami kaip valstybės gyvavimo pagrindas, teigiama, kad jie yra būtini. Mokesčius analizavę autoriai mokesčių klasifikacijas pateikia atsižvelgdami į skirtingus aspektus, tačiau ryškiausias Lietuvos mokesčių skaidymas yra į tiesioginius ir netiesioginius mokesčius. Kito pagrindinio mokesčių klasifikavimo linijos išsiskiria į mokesčius, surenkamus į valstybės biudžetą ir į mokesčius, surenkamus į savivaldybių biudžetus. Esminiai kiekvieno mokesčio elementai yra apmokestinimo objektas ir tarifai – mokesčių grupavimas pagal šiuos požymius yra koncentruotas ir informatyvus.

1.3 Akcizų sąvokos, paskirties ir turinio atskleidimas

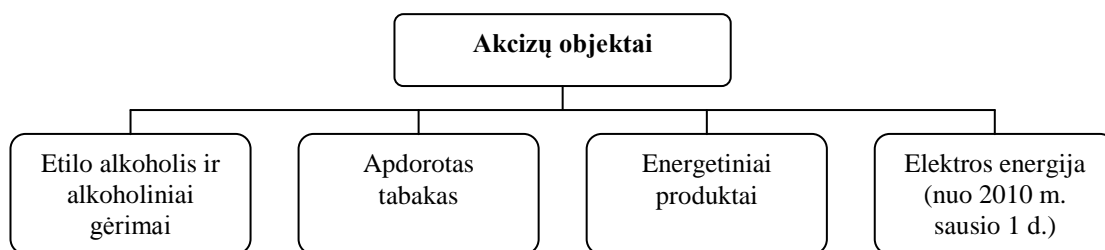
Vienas iš svarbiausių mokesčių yra akcizo mokestis. Akcizo mokestis arba **akcizas** įvairiuose moksliniuose literatūros šaltiniuose apibūdinamas skirtingai, tačiau sampratos aiškinime išlieka vienodos esminės mintys. Pats žodis „akcizas“ kildinamas iš lotyniško žodžio *accensare*, reiškiančio „apmokestinti“. Šiuo mokesčiu kai kuriose valstybėse nuo pirmųjų amžių būdavo apmokestinamos tokios prekės kaip druska ar net tokie dalykai kaip langai. Šiandien ne veltui akcizas vadinamas „nuodėmių mokesčiu“. Kai kurios šalys juo apmokestina kazino ar prostitucijos paslaugas, ginklus ir narkotikus – ten, kur jie yra legalūs. (Kuodis, 2008) S. Cnossen (2005) pabrėžia, kad akcizai yra viena seniausių apmokestinimo formų pasaulyje, o P. Jackson (2006) teigia, kad jau ilgą laiką akcizai yra valstybių pajamų dalis.

Akcizas yra mokestis, o mokesčiai yra svarbiausias valstybės pajamų šaltinis. Akcizas priskiriamas valstybės mokestinėms pajamoms. Siekiant akcentuoti akcizo ypatumus, pirmiausia reikėtų nustatyti, kokioms valstybės mokesčių klasifikacijoms jis yra priskiriamas. K. Levišauskaitė, G. Rūškys (2003, p. 93) teigia, kad „akcizas – tai vienas iš netiesioginių mokesčių“. Kalbant apie mokesčių grupavimą nacionalinio biudžeto sandaros atžvilgiu, akcizas yra įtraukiamas į valstybės biudžetą. Pagal apmokestinimo objektą akcizas įtraukiamas į vidaus prekių ir paslaugų mokesčių tipą.

Akcizo mokestis – tai papildomas prekybos mokestis už tam tikros prekės ar paslaugos pardavimą, nustatomas kaip procentinė kainos dalis. (Martinkus, Žilinskas, 2008) Akcizas yra kainos elementas, didinantis apmokestinamųjų prekių kainą. (Rimas, Stačiokas, 2004)

Dauguma akcizus nagrinėjančių autorių akcentuoja tai, kad dažniausiai akcizo priedas prie gamintojo kainos skiriamas prabangos prekėms ar paslaugoms, nes jų paklausa priklauso nuo kainų lankstumo. Akcizais yra apmokestinamos ne pirmo būtinumo prekės ar paslaugos. Remiantis L. Šapaliene (2010), galima teigti, kad akcizai dažniausiai nustatomi neelastingos paklausos prekėms – t. y. prekėms, kurių kainai didėjant, jų suvartojimas keičiasi mažai ar visai nesikeičia. Paklausos elastingumas rodo pareikalauto kiekio jautrumą kainai. Formaliai jis yra apibrėžiamas kaip procentinio kiekio ir procentinio kainos pokyčių santykis. (Varian, 2011)

Lietuvoje akcizų mokestį reglamentuoja LR Akcizų įstatymas, priimtas Seime 1994 m. balandžio 12 d., ir įsigaliojęs nuo 1994 m. gegužės 1 d., bei vėlesni jo pakeitimai ir papildymai. Aktualiausios redakcijos akcizų įstatyme nurodyti akcizų objektai (prekės, apmokestinamos akcizais) pavaizduoti 1.7 paveiksle.

1.7 pav. Akcizų objektai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR Seimo priimtą Akcizų įstatymą (2012).

E. Buškevičiūtė (2006) pabrėžia, kad, įvedant akcizų mokestį, siekiama papildyti ne tik valstybės biudžetą lėšomis, bet ir apriboti kai kurių prekių, pavyzdžiui, alkoholio, tabako gaminių, vartojimą. Taip pat pažymėtina, kad nuo 2004 m. akcizo tarifus nustato Seimas

(nurodyta įstatyme), o ne Vyriausybė, kuriai daugelį kartų leista tai daryti; verslui palankesnė nauja akcizų mokėjimo tvarka (mokestis mokamas pardavus prekes).

Pasak L. Šapalienės (2010), „Lietuvai tapus ES nare, įsigaliojo pagrindinis akcizų apmokestinimo principas – prekės turi būti apmokestinamos akcizais toje ES valstybėje, kurioje jos faktiškai suvartojamos“.

Koncentruotai akcizų turinį apibūdina akcizų mokesčio instrumentarijus, pateiktas 1.5 lentelėje. Už akcizais apmokestinamas prekes atsiranda prievolė mokėti akcizus. I. Skačkauskienė (2012) akcizo mokėtojus įvardija kaip akcizų objekto gamintojus ir importuotojus – juridinius ir fizinius asmenis, nors realiai akcizo mokestį gamintojai ir importuotojai perkelia šių prekių pirkėjams. Akcizais apmokestinamų prekių sandėlio savininkas yra fizinis ar juridinis asmuo, kuriam centrinis mokesčio administratorius yra suteikęs teisę steigti tokį sandėlį. (Buškevičiūtė, 2007)

1.5 lentelė

Akcizo mokesčio instrumentarijus

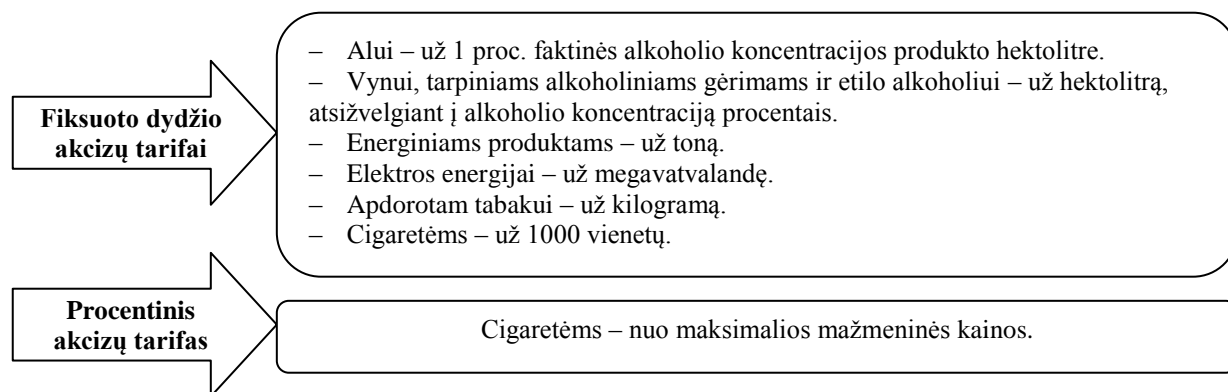
Akcizų mokesčio instrumentarijaus dalis	Apibūdinimas
Mokesčio subjektas (mokėtojas)	Apmokestinamųjų prekių sandėlių savininkai.
	Apmokestinamųjų prekių importuotojai.
	Registruoti arba neregistruoti prekybininkai.
	Kiti asmenys, pagaminę, įsigiję ar importavę akcizais apmokestinamas prekes.
Mokesčio objektas	Etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, energiniai produktai, elektros energija.
Mokesčio šaltinis	Mokesčio subjekto gautos pajamos.
Apmokestinimo vienetą	Natūrinis (tona, hektolitrą, litras, cigarečių skaičius).
Mokesčio tarifas	Absoliuti mokesčio suma natūriniam vienetui + vertybinis elementas cigaretėms.
Apmokestinimo lengvatą	Įvairios mokesčio objektų neapmokestinimo sąlygos arba apmokestinimas mažesniu tarifu.
Mokesčio ėmimo būdas	Netiesioginis (per kainų sistemą).
Mokesčio nustatymo metodą	Akcizų deklaracija.

Šaltinis: E. Buškevičiūtė (2007).

Akcizais apmokestinamų prekių sandėlis – patalpa ir (arba) teritorija, kurioje leidžiama laikyti (gaminti, perdirbti, maišyti, saugoti), taip pat į ją atgabenti ar iš jos išgabenti Europos Bendrijų muitų teritorijoje laisvai cirkuliuojančias akcizais apmokestinamas prekes, kurioms taikomas akcizų mokėjimo laikino atidėjimo režimas. (Šapalienė, 2008)

Mokėtina akcizų suma apskaičiuojama taikant akcizų tarifus, galiojusius prievolės atsiradimo dieną. Nėra vieningo akcizų tarifo visoms apmokestinamosioms prekėms ir paslaugoms. L. Šapalienė (2010) pažymi, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) mastu yra nustatyti minimalūs tarifai, kuriuos valstybė narė privalo pasiekti. Taikyti didesnius už

minimalius tarifus – kiekvienos valstybės narės apsisprendimas. Lietuvoje akcizais apmokestinamų prekių akcizų tarifų rūšys pavaizduotos 1.8 paveiksle.

1.8 pav. Akcizų tarifų rūšys

Šaltinis: V. Aleknevičienė (2005).

Prekės, pagamintos Lietuvoje, – etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, energiniai produktai ir elektros energija – tampa akcizų objektu, kai dėl jų atsiranda importo skola muitinei. Pagal LR Seimo priimtą Akcizų įstatymą (2012) etilo alkoholiui yra priskirtini produktai, kurių faktinė alkoholio koncentracija, išreikšta tūrio procentais, yra didesnė kaip 1,2 proc. tūrio. Alkoholiniam gėrimams priskiriamas alus, vynas iš šviežių vynuogių, kiti fermentuoti gėrimai ir tarpiniai produktai. Apdorotas tabakas – tai cigaretės, cigarai ir cigarilės, rūkomasis tabakas. Prie energinių produktų priskiriamas bešvinis benzinas, benzinas su švinu, gazoliai (dyzelinis kuras), skystasis kuras (mazutai), skirti naudoti kaip degalai (variklių kuras), akmens anglis, koksas, lignitas, žibalas, taip pat šių produktų pakaitalai, išskyrus produktus, pagamintus vien iš biologinės kilmės žaliavų. Pasak R. Vainienės (2009), akcizai vadinami nuodėmės mokesčiu, nes jie yra taikomi prekėms, kurių vartojimas visuomenėje smerkiamas ir turi neigiamų pasekmių pačiam vartotojui (alkoholis, tabakas) arba kenkia aplinkiniams ir aplinkai (degalai).

Nuo akcizų atleidžiamos akcizais apmokestinamos prekės, už kurias atsiranda prievolė mokėti akcizus, jeigu jos yra (Bendra informacija, 2013):

- eksportuotos;
- skirtos užsienio šalių diplomatinių ir konsulinių atstovybių oficialiai veiklai;
- atgabenamos keleivių asmeniniame багаže ir neviršija Vyriausybės nustatytų kiekių, kuriuos fiziniams asmenims (keleiviams) leista įvežti be importo mokesčių;
- tiekiamos kaip atsargos laivams ir (arba) orlaiviams, gabenantiems keleivius ir (arba) krovinius tarptautiniais maršrutais;

- skirtos kitų negu LR Šiaurės Atlanto Organizacijos Sutarties šalių kariuomenių vienetams ar juos lydintiems civiliams darbuotojams naudoti;
- skirtos LR pripažintoms tarptautinėms organizacijoms ir jų atstovybėms bei jų nariams;
- įsigyjamos arba importuojamos pagal tarptautines sutartis.

Apibendrinant akcizų turinį ir esmę, galima išskirti svarbiausius dalykus: akcizas yra netiesioginis (vartojimo) mokestis, dažniausiai nustatomas neelastingos paklausos prekėms, ir iš kurio gautos pajamos yra įtraukiamos į valstybės biudžetą. Apmokestinimu akcizais siekiama ne tik papildyti valstybės biudžetą įplaukomis, bet ir apriboti akcizais apmokestinamų prekių (alkoholio, tabako gaminių) vartojimą.

Siekiant apibendrinti Lietuvos valstybės biudžeto analizę teoriniu aspektu, tikslinga pažymėti, kad valstybės biudžetas yra viena iš dviejų šalies nacionalinio biudžeto struktūrinių dalių (antroji dalis – savivaldybių biudžetai). Valstybės biudžetą sudaro pajamos (mokestinės ir nemokestinės) bei biudžeto išlaidos (asignavimai). Šio darbo tyrimas yra sukonzentruotas į valstybės biudžeto įplaukas, atsižvelgiant į tai, kad viena iš Lietuvos makroekonominės politikos sričių – fiskalinė politika – yra įgyvendinama per valstybės biudžetą ir mokesčių surinkimą į jį. Mokesčiai yra esminė jungtis, siejanti valstybės biudžetą ir į jį surenkamas pajamas – mokesčiai yra neatsiejama šalies biudžeto pajamų dalis, pagrindinė valstybės finansinių išteklių fondo surinkimo grandis. Vienas iš netiesioginių mokesčių, įtraukiamas į valstybės biudžeto mokestines įplaukas, o pagal apmokestinimo objektą priskiriamas vidaus prekių ir paslaugų mokesčių tipui, yra akcizas. Tai yra papildomas prekybos mokestis už tam tikros ne pirmo būtinumo, neelastingos paklausos prekės ar paslaugos pardavimą, nustatomas kaip procentinė kainos dalis. Akcizai, kaip ir kiti mokesčiai, yra valstybės pajamų politikos išraiška, kurios kitimas turi poveikį visuminei paklausai, o per ją ir bendrajam vidaus produktui, todėl darbo tyrimo problema reikalauja atskleisti akcizų sąveiką ir ryšį su tam tikrais valstybės makroekonominiais rodikliais, siekiant įvertinti akcizų įtaką Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms.

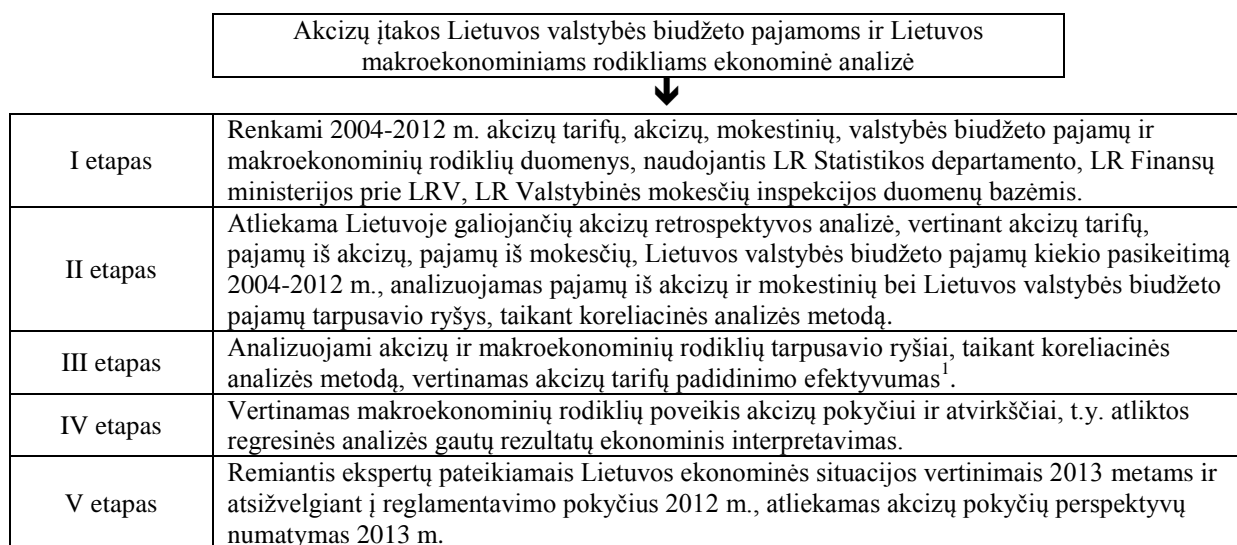

2. AKCIZŲ ĮTAKOS LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMOMS IR LIETUVOS MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS 2004-2012 METAIS EKONOMINĖ ANALIZĖ

2.1 Akcizų įtakos Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms ir Lietuvos makroekonominiams rodikliams analizės metodologija

Šioje darbo dalyje pateikiami metodai, kuriais remiantis vertinamas akcizų įtakos Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms pasikeitimas. Analitinėje darbo dalyje atliekama akcizų įtakos Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms ir Lietuvos makroekonominiams rodikliams ekonominė analizė ir nustatomi veiksniai, turėję didžiausios įtakos surenkamų pajamų iš akcizų kiekiui 2004-2012 m. laikotarpiu.

Atliekamą analizę galima išskaidyti į tokius etapus:

Antrajame ir trečiajame etapuose atliekant Lietuvoje galiojančių akcizų ir makroekonominių rodiklių retrospektyvinę dinaminę ir struktūrinę analizę yra skaičiuojami: *absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas), padidėjimo (sumažėjimo) tempas, vidutinis lygis*.

Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) rodo analizuojamo dydžio pasikeitimą absoliutine verte per tam tikrą laikotarpį. Jis gali būti apskaičiuojamas tiek baziniu, tiek grandininu būdu (Bartosevičienė, 2011):

¹ Efektyvumas – rezultato ir sąnaudų, reikalingų jam pasiekti, santykis arba jų atitikimo laipsnis. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2013)

$$\Delta y = y_i - y_0 \text{ (bazinis);} \quad (2.1)$$

$$\Delta y = y_i - y_{i-1} \text{ (grandininis);} \quad (2.2)$$

kur:

y_i – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis;

y_{i-1} – lygis, tiesiogiai esantis prieš lygį y_i ;

y_0 – pradinis (bazinis) dinamikos eilutės lygis.

Padidėjimo (sumažėjimo) tempo (T_p) rodo procentinį (koeficientinį) nagrinėjamo dydžio pasikeitimą per nagrinėjamą laikotarpį, kai atskaitos pradžia prilyginama nuliui (Bartosevičienė, 2011). Šio tempo išraiška yra tokia:

$$T_p = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100\%; \quad (2.3)$$

$$T_p = \frac{y_i - y_1}{y_1} \cdot 100\%. \quad (2.4)$$

Vidutinis lygis (y) parodo, kiek vidutiniškai per vieną laikotarpį sudarė nagrinėjama reikšmė absoliutine verte. Vidutinis lygis skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$y = \frac{\sum y_i}{n}. \quad (2.5)$$

Įvertinus pajamų iš akcizų dinامينius ir struktūrinius pokyčius, toliau darbe analizuojami ryšiai tarp tiriamų kintamųjų vertinami koreliacinės analizės pagalba.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumui patikrinti skaičiuojamas t kriterijus (Rudzkienė, 2005):

$$t = |r| \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}; \quad (2.6)$$

kur:

r – apskaičiuota koreliacijos koeficiento reikšmė;

n – išmatuotų reikšmių kiekis.

Pasirinkus reikšmingumo lygmenį $\alpha=0,05$, kuris reiškia, jog su 95 proc. tikimybe galima teigti, kad koeficiento reikšmė nemažesnė už nustatytą ribą, bei įvertinus laisvės laipsnį ($n-2$) nustatoma kritinė reikšmė. Jeigu apskaičiuota kriterijaus reikšmė didesnė už nustatytą kritinę reikšmę, darytina išvada, kad tarp tiriamų rodiklių tikrai egzistuoja priklausomybė.

Norint įvertinti akcizų tarifų padidinimo efektyvumą bei nustatyti, kiek dėl padidinto tarifo galėjo sumažėti pardavimų apimtys, darbe pritaikoma paklausos elastingumo kainos atžvilgiu formulė (Varian, 2011):

$$\text{Paklausos elastingumas kainai} = \frac{\text{procentinis pareikalauto kiekio pokytis}}{\text{procentinis kainos pokytis}}. \quad (2.7)$$

Pritaikius šiuos metodus, gaunami rezultatai, pagal kuriuos daromos išvados.

2.2 Akcizų reikšmės Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms 2004-2012 metais analizė

Lietuvoje akcizų mokestį reglamentuoja LR Akcizų įstatymas, priimtas Seime 1994 m. balandžio 12 d., ir įsigaliojęs nuo 1994 m. gegužės 1 d., bei vėlesni jo pakeitimai ir papildymai. Šiuo metu akcizais yra apmokestinamas etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, energiniai produktai ir elektros energija. Pagal LR Akcizų įstatymą (2012) akcizais apmokestinamų prekių tarifai pateikti 2.1 lentelėje.

2.1 lentelė

Akcizų tarifai 2004-2012 m.

Akcizų tarifu apmokestinama prekė	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai:									
Etilo alkoholis	3200 Lt/hl			3840 Lt/hl		4416 Lt/hl			
Alus	7 Lt/hl			7,7 Lt/hl		8,5 Lt/hl			
Vynas (<8,5 %)	40 Lt/hl			48 Lt/hl		53 Lt/hl			58 Lt/hl
Kiti fermentuoti gėrimai (<8,5 %)						58 Lt/hl			
Vynas (>8,5 %)	150 Lt/hl			180 Lt/hl		198 Lt/hl			198 Lt/hl
Kiti fermentuoti gėrimai (>8,5 %)						216 Lt/hl			
Tarpiniai produktai (<15 %)	150 Lt/hl			180 Lt/hl		198 Lt/hl			216 Lt/hl
Tarpiniai produktai (>15 %)	230 Lt/hl			276 Lt/hl		304 Lt/hl			
Apdorotas tabakas:									
Cigaretės:									
Specifinis elementas	47,5 Lt už 1000 vnt.			66 Lt už 1000 vnt. ²	79 Lt už 1000 vnt.	132 Lt už 1000 vnt. ³			140 Lt už 1000 vnt. ⁴
Vertybiniis elementas	15 proc.			20 proc.		25 proc. ⁵			
Kitas apdorotas tabakas:									
Cigarai ir cigarilės	38 Lt/kg						80 Lt/kg ⁶	84 Lt/kg	
Rūkomasis tabakas	111 Lt/kg						139 Lt/kg		
Energiniai produktai:									
Bešvinis benzinas	1318 Lt už toną				1116 Lt už 1000 l	1500 Lt už 1000 l			

² Pakeista nuo 2007 m. kovo 1 d.

³ Pakeista nuo 2009 m. rugsėjo 1 d.

⁴ Pakeista nuo 2012 m. kovo 1 d.

⁵ Pakeista nuo 2009 m. rugsėjo 1 d.

⁶ Pakeista nuo 2011 m. sausio 1 d.

2.1 lentelės tęsinys

Benzinas, turintis švino	1934 Lt už toną	1454 Lt už 1000 l	2000 Lt už 1000 l
Žibalas	1002 Lt už toną	947 Lt už 1000 l	1140 Lt už 1000 l
Gazoliai	1002 Lt už toną	947 Lt už 1000 l ⁷	1043 Lt už 1000 l ⁸
Skystasis kuras (mazutai), orimulsija	52 Lt už toną		
Naftos dujos ir dujiniai angliavandeniliai	432 Lt už toną	1050 Lt už toną	
Akmens anglis	-	26 Lt už toną	
Koksas ir lignitas	-	31 Lt už toną	
Gamtinės dujos	-	758 Lt už 1000 m ³ ⁹	
Elektros energija	3,5 Lt už mWh		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR Akcizų įstatymą ir jo pakeitimus.

Iš 2.1 lentelėje pateiktų akcizų tarifų matyti, kad skirtingų akcizų objektų tarifai kito įvairiai. Derybų dėl Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą metu akcizai turėjo būti priderinti prie ES reikalavimų. Tai lėmė vertybinio akcizų elemento atsiradimą. Be to, reikia prisiminti, kad akcizai Lietuvoje buvo per maži, kad atitiktų Europos Sąjungos reikalavimus. Norint patenkinti ES akcizų minimumo normas, akcizų tarifai Lietuvoje turėjo kilti.

Dauguma 2004 m. pakeltų akcizų tarifų išsilaikė iki 2008 m. 2007 m. buvo padidintas tik akcizas cigarečių specifiniam elementui, beje, nemažu dydžiu, iškart 38,95 proc. (18,5 Lt už 1000 vnt.). Tiesa, 2006 m. buvo įvesti akcizai akmens anglims (26 Lt už toną) bei koksui ir lignitui (31 Lt už toną), kurie nebuvo pakeisti iki šiol.

Daugumai etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų grupės produktų akcizų tarifai analizuojamu laikotarpiu didinti 2008m. ir 2009 m., keliems produktams dar padidinti 2012 m.

Akcizų etilo alkoholiui ir alui tarifai buvo didinti du kartus per analizuojamą laikotarpį: 2008 m. atitinkamai 20 proc. ir 10 proc. ir 2009 m. atitinkamai 15 proc. ir 10,39 proc., be to, panaikinta akcizų lengvata, taikyta mažosioms alaus darykloms. Šie pokyčiai sumažino Lietuvos aludarių augimo potencialą, nes Lietuvos aludarystės sektoriuje veikia daug smulkių ir šeimos verslą plėtojančių aludarių. Vietinė alaus rinka smuko, o tuo pat metu sparčiai didėjo stiprių alkoholinių gėrimų pardavimas, vadinasi, alus nepajėgia konkuruoti su stipriu alkoholiu, kurio dominavimą Lietuvos rinkoje nemažai lemia akcizų politika, suteikianti pranašumų stipriesiems gėrimams. Lietuva turėtų didžiuotis savo alumi ir kurti palankias sąlygas šiam sektoriui plėtotis, ieškoti daugiau galimybių auginti alaus eksportą į kitas

⁷ Nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. liepos 31 d. gazoliams taikytas 1140 litų už 1000 litrų produkto akcizo tarifas.

⁸ Pakeista nuo 2011 m. sausio 1 d.

⁹ Prievolė mokėti akcizus už gamtines dujas, kurios naudojamos kaip variklių degalai, atsirado nuo 2010 m. balandžio 20 d.

Europos šalis. Lygiai kaip kitos šalys, turinčios natūralios fermentacijos gėrimų, besididžiuojančios savo vynu ir taikančios nulinį ar labai žemą akcizo mokestį, taip ir Lietuva turėtų didžiuotis savo gaminamu alumi ir išlaikyti nedidelį akcizų mokestį.

Skirtingo stiprumo vynui akcizai buvo didinti panašiai: 2008 m. po 20 proc., 2009 m. apie 10 proc., o 2012 m. akcizas didintas tik mažesnio nei 8,5 proc. stiprumo vynui (9,43 proc.). Įprastų reikalavimų, susijusių su akcizais apmokestinamų prekių gabenimu ir stebėseną, taikymas smulkiesiems vyno gamintojams gali tapti neproporcingai didele administracine našta. Todėl valstybės narės galėtų atleisti šiuos gamintojus nuo tam tikrų reikalavimų vykdymo.

Kitiems fermentuotiems gėrimams akcizai kelti po maždaug 20 proc. 2008 m. ir 2009 m., tik didesnio nei 8,5 proc. stiprumo fermentuotiems gėrimams 2012 m. akcizas sumažintas 8,33 proc.

Tarpinių produktų akcizų pokyčiai buvo vykdomi panašiai: 2008 m. padidinti 20 proc., 2009 m. padidinti apie 10 proc., o mažesnio nei 15 proc. stiprumo tarpiniams produktams akcizas dar padidintas ir 2012 m. (9,09 proc.)

Per tiriamąjį laikotarpį dažniausiai buvo didinamas specifinis tarifas cigaretėms. Kaip jau minėta, akcizo tarifas cigarečių specifiniam elementui didintas jau 2007 m. Kitas jo kėlimas vyko 2008 m. (19,7 proc.), 2009 m. šis tarifas padidintas net 67,09 proc. Lietuva 2009 m. buvo pasiekusi minimalius ES cigarečių akcizų reikalavimus, todėl 2010-2011 m. akcizo tarifas cigarečių specifiniam elementui išliko toks pat, tačiau tai nereiškia, jog rūkalų kaina nebeaugo, 2012 m. tarifas vėl didintas 6,06 proc., nes 2010 m. vasario 16 d. ES nustatė naujus minimalius cigaretėms taikomus akcizų tarifus, kuriuos reikia pasiekti iki 2018 m. Akcizas cigarečių vertybiniam elementui didintas 2008 m. ir 2009 m. po 5 proc. punktus. Cigarečių kainų didinimą palaiko ir Pasaulio bankas. Pastarasis teigia atradęs efektyviausią būdą, priverčiantį žmones atsisakyti žalingo rūkymo įpročio, tai – cigarečių kainų didinimas.

Smulkesniems cigarečių rinkos dalyviams būtų palankesnis vertybinės akcizo dalies didinimas, o ne fiksuoto mokesčio, nes tokiu atveju pigiausios cigaretės brangtų mažiausiai, o perkantieji brangiausias sumokėtų daugiausiai. Priešingu atveju, cigarečių importuotojai susiduria su kontrabandos banga, kuri iš gamintojų ir pardavėjų atima dalį rinkos. Pasak G. Dirgėlos (2006), populiariausia kontrabandinė prekė – pigios, žemos klasės cigaretės. 2004 m. kontrabandinių cigarečių rinkos dalis siekė 50 proc. Į rinką 2005 m. įvedus pigiausias cigaretes, šešėlinės rinkos dalis sumažėjo iki 37 proc., 2006 m. – iki 24 proc. (Juršytė, 2006) Tai tik įrodo, kad rūkantieji pigiausias cigaretes jautriai reaguoja į kainų pokyčius.

Į kito apdoroto tabako akcizų didinimo poreikį dėmesys atkreiptas tik 2011 m. Tais metais rūkomajam tabakui pritaikytas 25,23 proc. didesnis akcizo tarifas, o cigarams ir

cigarilėms iškart net 110,53 proc., nepaisant tokio didelio šuolio, jiems akcizas vėl didintas ir 2012 m. (5 proc.)

Akcizai tabako gaminiams ir alkoholiui kaip prekėms, nederančioms su sveikos gyvensenos principais, ES taikomi siekiant visuomenės sveikatinimo tikslų. Žvelgiant iš kitos pusės, akcizo cigaretėms ar alkoholiniams gėrimams didinimas sąlygoja šių produktų kontrabandinių srautų į Lietuvą augimą. Remiantis Ž. Šilėnu (2009), sunkiau yra suprantamas ir pateisinamas kuro apmokestinimas akcizu. Tačiau transporto priemonių keliuose spūsčių ir per jas į orą išmetamo anglies dvideginio problema skatina požiūrį, kad degalai turėtų būti dar labiau branginami.

Pusei energinių produktų taikomi akcizų tarifai, išskirtinai nuo kitų jais apmokestinamų objektų, 2008 m. buvo mažinami, o 2009 m. vėl didinami.

Bešviniam benzinui ir benzinui, turinčiam švino, 2008 m. tarifai buvo sumažinti atitinkamai 15,33 proc. ir 24,82 proc., o 2009 m. padidinti vidutiniškai 35,98 proc. Tai labai papiktino degalų pardavėjus, nes, anot jų, krito degalų pardavimai dėl pigesnių minėtų prekių Lenkijoje ir Latvijoje. Tačiau dyzelino paklausa sumenko pirmiausia dėl transporto sektoriaus nuosmukio, o benzino pardavimai – dėl ekonomikos nuosmukio. Be to, prieš akcizo didinimą pardavėjai paprastai kaupia atsargas ir taip iškreipia pardavimus.

Žibalui taikomas tarifas taip pat 2008 m. buvo sumažintas 5,49 proc., o 2009 m. padidintas 20,38 proc.

Gazolių akcizas 2008 m. sumažintas 5,49 proc., padidintas buvo tik 2011 m. (10,14 proc.).

Išanalizavus duomenis, matyti, jog bešviniam benzinui, benzinui, turinčiam švino, žibalui ir gazoliams 2008 m. sumažinti akcizų tarifai 2009 m. padidinti vidutiniškai 12,84 procentinio punkto daugiau nei sumažinti.

Naftos dujoms ir dujinams angliavandeniliams tarifas 2009 m. padidintas iškart 143,06 proc., nemažinus jo 2008 m.

Likusiam 2.1 lentelėje pateiktam kurui vieną kart per analizuojamą laikotarpį nustatyti akcizų tarifai daugiau nekeisti.

Jau 2008 m. daugiau kaip pusę degalų kainos Lietuvoje sudarė akcizas ir pridėtinės vertės mokestis (toliau – PVM), nes akcizų tarifų energiniams produktams didinimas 2004–2008 m. buvo neišvengiamas. Lietuva buvo išsiderėjusi akcizo kėlimo naftos produktams pereinamuosius laikotarpius. 2008 m. Lietuvos akcizų lygis dar nebuvo pasiekęs minimalių ES reikalavimų, todėl, padidinus akcizus kurui, vidutinė mažmeninė litro A-95 markės benzino kaina padidėjo apie 4,7 proc., o litras dyzelinių degalų 4 proc.

Elektros energijos kaip akcizo objekto apmokestinimo tarifas nustatytas nuo 2004 m., tačiau įstatymiškai elektros energijos apmokestinimas akcizu įsigaliojo nuo 2010 m. sausio 1 d. Nuo tada nepriklausomi arba visuomeniniai tiekėjai, importuotojai, taip pat kiti asmenys, jeigu jie gavo elektros energiją iš kitos valstybės narės, turi prievolę mokėti akcizą už elektros energiją. Bet 2004 m. nustatytas tarifo dydis (3,5 Lt už mWh) nekito.

Apibendrintai galima pasakyti, kad 2008 m. cigarečių specifiniam elementui bei etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams akcizų tarifai buvo padidinti 20 proc., išskyrus alų (10 proc.), daliai energinių produktų (benzinui, žibalui, gazoliams) tarifai buvo sumažinti vidutiniškai 12,78 proc., kito apdoroto tabako bei kitų energinių produktų tarifai 2008 m. nekito. 2009 m. akcizų tarifai vėl buvo padidinti daugeliui akcizais apmokestinamų objektų: etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams vidutiniškai 13,35 proc., daliai energinių produktų (benzinui, žibalui) vidutiniškai 30,78 proc. Išskirtinai dideliu dydžiu 2009 m. tarifai buvo pakelti cigarečių specifiniam elementui (67,09 proc.) ir naftos dujoms ir dujinams angliavandeniliams (143,06 proc.). Kitiems 2.1 lentelėje pateiktiems objektams akcizai 2009 m. nekilo. 2010 m. akcizų tarifai nebuvo pakelti nė vienam objektui, tik įvestas akcizas gamtinėms dujoms (758 Lt už 1000 m³). 2011 m. akcizų tarifai didėjo kitam apdorotam tabakui: cigarams ir cigarilėms tarifai buvo pakelti net 110,53 proc., rūkomajam tabakui 25,23 proc. Taip pat nežymiai tarifai buvo pakelti gazoliams (10,14 proc.). 2012 m. akcizų tarifai vėl buvo pakelti keliems produktams: mažesnio nei 8,5 proc. stiprumo vynui (9,43 proc.), mažesnio nei 15 proc. stiprumo tarpiniams produktams (9,9 proc.), cigarečių specifiniam elementui (6,06 proc.), cigarams ir cigarilėms (5 proc.), o didesnio nei 8,5 proc. stiprumo kitiems fermentuotiems gėrimams – sumažintas 8,33 proc.

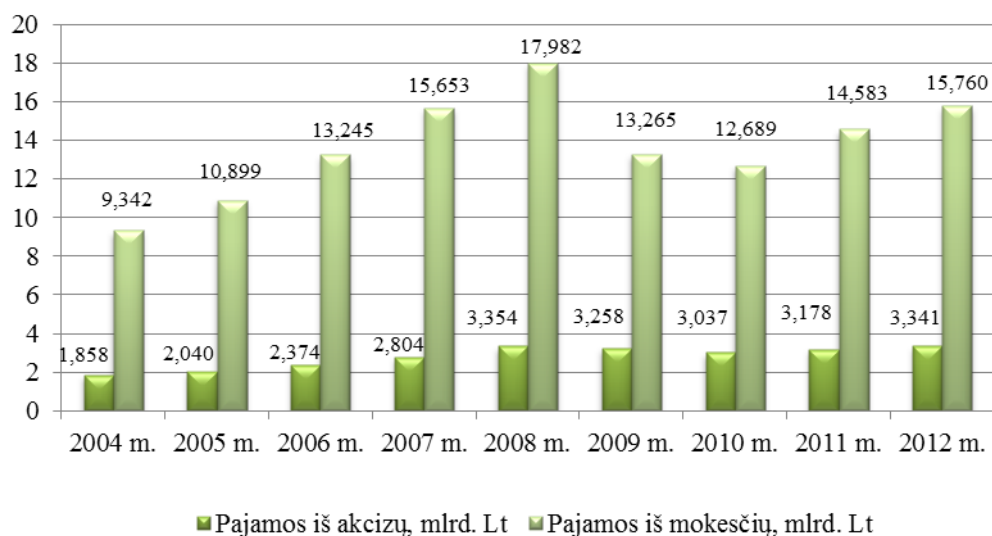
Staigus akcizais apmokestinamų prekių (ypač kuro) kainų padidėjimas turi neigiamą įtaką vartotojams ir didelės dalies ūkio sričių konkurencingumui su ES narėmis. Būtina pažymėti, kad akcizų tarifų didinimas vienai ar kitai akcizais apmokestinamų prekių tarifinei grupei visada sukelia šios rūšies prekių realizacijos svyravimus, – išauga pardavimai iki naujo akcizų tarifo, taikomo šiai grupei, įsigaliojimo ir sumažėja – po to.

2.1 paveiksle atvaizduotas Lietuvos valstybės biudžeto mokesčių pajamų ir pajamų iš akcizų surinkimas analizuojamu laikotarpiu. Iš 2.1 paveiksle atvaizduotų duomenų matyti, kad pajamų iš mokesčių surinkimas kito taip pat kaip pajamų iš akcizų surinkimas: iki 2008 m. tiek mokesčių pajamų, tiek pajamų iš akcizų į valstybės biudžetą kasmet buvo surenkama vis daugiau, 2009 m. stebima įplaukų srautų mažėjimo tendencija, o 2011-2012 m. vėl matomas atsigavimas.

Pagal apskaičiuotus padidėjimo tempus didžiausias pajamų iš mokesčių augimas buvo 2006 m. palyginus su 2005 m., ir jis siekė 21,52 proc. Tai lėmė sparti šalies ūkio plėtra –

vartojimo augimas, kurį savo ruožtu sukėlė sparčiau nei prognozuota išaugęs paskolų išdavimas. Be to, gausėjantį mokestinių įplaukų surinkimą sąlygojo gerėjantis mokesčių administravimas, daręs teigiamą įtaką iš šešėlinės ekonomikos renkant pajamas į šalies biudžetą.

Vėlesniais metais mokestinių pajamų augimo tempas sulėtėjo – per 2007 m. jis siekė 18,18 proc. ir 14,88 proc. per 2008 m., kol galiausiai 2009 m. smuko daugiau nei ketvirtadaliu – buvo surinkta 26,23 proc. mažiau nei 2008 m., 2010 m. buvo surinkta dar 4,34 proc. mažiau, o 2011-2012 m. mokestinių pajamų surinkimas vėl pradėjo didėti.

2.1 pav. Mokestinės pajamos ir įplaukos iš akcizų 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

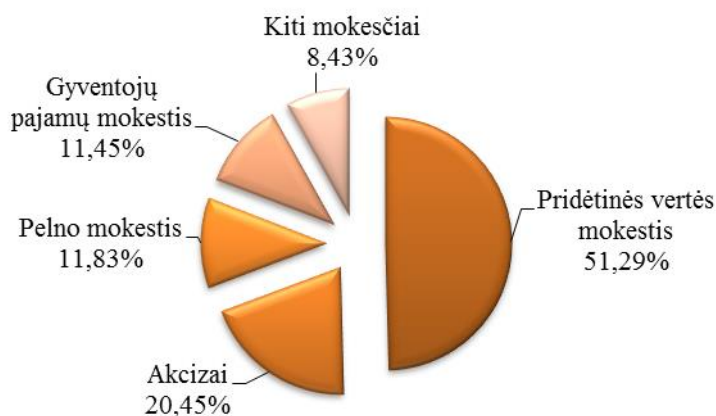
Bazinis įplaukų iš mokesčių pokytis (2012 m. palyginus su 2004 m.) buvo 68,7 proc. – nuo 9,342 mlrd. Lt 2004 m. iki 15,76 mlrd. Lt 2012 m. Žymų mokestinių pajamų padidėjimą 2004-2012 m. sąlygojo ne vienerius metus augantys pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio (toliau – GPM), pelno mokesčio, PVM ir akcizo mastai. Gausėjantį pajamų iš mokesčių surinkimą taip pat lėmė spartesnis darbo vietų kūrimas ir darbo užmokesčio didėjimas bei padidėjęs įmonių pelningumas 2004-2008 m. ir 2011-2012 m. laikotarpiais.

2004-2012 m. laikotarpiu pajamos iš akcizų kito ta pačia tendencija kaip ir pajamos iš mokesčių. 2012 m. lyginant su 2004 m., įplaukos iš akcizų padidėjo 79,82 proc., t. y. nuo 1,858 mlrd. Lt iki 3,341 mlrd. Lt., augimo tempas beveik nesiskyrė nuo mokestinių pajamų augimo tempo, tik pajamų iš akcizų surinkimas analizuojamu laikotarpiu nei vienais metais nesumažėjo taip stipriai kaip mokestinių pajamų: 2009 m. pajamų iš akcizų surinkta 2,86 proc. mažiau nei 2008 m., bet vis dėlto surinkta dar ir dėl to, kad 2009 m. akcizais apmokestinamų prekių pardavimų sumažėjimas buvo kompensuotas pakartotinio akcizų tarifų

padidėjimo, kuris, palyginti su 2008 m., nebuvo toks veiksmingas. Pažymėtina, kad akcizų pajamų surinkimui įtakos turėjo ekonominis nuosmukis, nelegali prekių apyvarta ir kiti veiksniai. 2010 m. surinkta 6,78 proc. mažiau nei prieš tai buvusiais metais, čia netgi matomas atvirkštinis variantas (mokestinės pajamos didesniu dydžiu mažėjo 2009 m.). Didžiausias pajamų iš akcizų augimas buvo per 2008 m., jis siekė 19,6 proc. Šį augimą lėmė padidinti akcizo tarifai etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams, degalams ir akcizo tarifo specifinio elemento, taikomo tik cigarečių apmokestinimui, didėjimas.

Pajamų iš mokesčių struktūra vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį pavaizduota 2.2 paveiksle. Didžiausią dalį mokestinėse pajamose sudarė PVM: 2004-2007 m. PVM kasmet sudarė daugiau nei 40 proc. visų įplaukų iš mokesčių, o 2008-2012 m. pajamos iš PVM sudarė net daugiau nei pusę visų mokestinių valstybės pajamų.

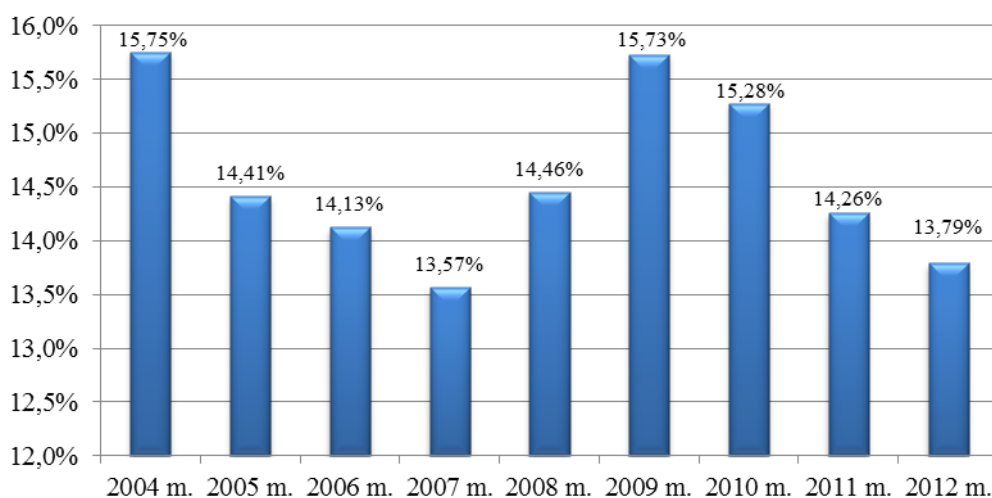

2.2 pav. Mokestinių pajamų struktūra vidutiniškai per 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

2004-2012 m. laikotarpiu pajamos iš akcizų beveik kasmet sudarė penktadalį visų mokestinių pajamų, todėl pagal didžiausią surenkamų pajamų mastą akcizai yra antras mokestis Lietuvoje. Akcizų lyginamasis svoris pajamose iš mokesčių 2004 m. sudarė 19,89 proc., 2005 m. struktūrinė pajamų iš akcizų dalis siekė 18,72 proc. visų mokestinių įplaukų, 2006 m. ir 2007 m. akcizų dalis sumažėjo iki 17,9 proc. ir vėl pakilo iki 18,65 proc. 2008 m. jų svoris išaugo iki 24,56 proc., paskui vėl pradėjo mažėti: 2010 m. 23,93 proc., 2011 m. 21,79 proc., 2012 m. 21,2 proc. Toks akcizų dalies mokestinėse įplaukose svyravimas analizuojamu laikotarpiu buvo sąlygotas kitų šalies mokesčių (labiausiai – PVM) struktūrinės dalies pakitimų (žr. 3 priedą). Trečiasis mokestis pagal lyginamąjį svorį mokestinėse pajamose buvo pelno mokestis. Kiti mokesčiai 2004-2012 m. laikotarpiu kasmet vidutiniškai sudarė 20 proc. visų mokestinių įplaukų.

Pajamų iš akcizų dalis bendrose Lietuvos valstybės biudžeto pajamose 2004-2012 m. pateikta 2.3 paveiksle. Lietuvos valstybės pajamas sudaro įplaukos iš mokesčių ir nemokestinės pajamos (pajamos iš sandorių su turtu ir kitos pajamos). Per visą tiriamąjį laikotarpį valstybės pajamos padidėjo daugiau nei dvigubai – nuo 11,794 mlrd. Lt 2004 m. iki 24,226 mlrd. Lt 2012 m. (žr. 3 priedą). Didžiausias įplaukų į valstybės biudžetą augimas buvo 2007 m. lyginant su 2006 m., kuomet šalies pajamos padidėjo 23 proc. 2009-2010 m. pajamos į valstybės biudžetą vis mažėjo (atitinkamai 10,74 proc. ir 4,01 proc.), o 2011 m. vėl pradėjo didėti.

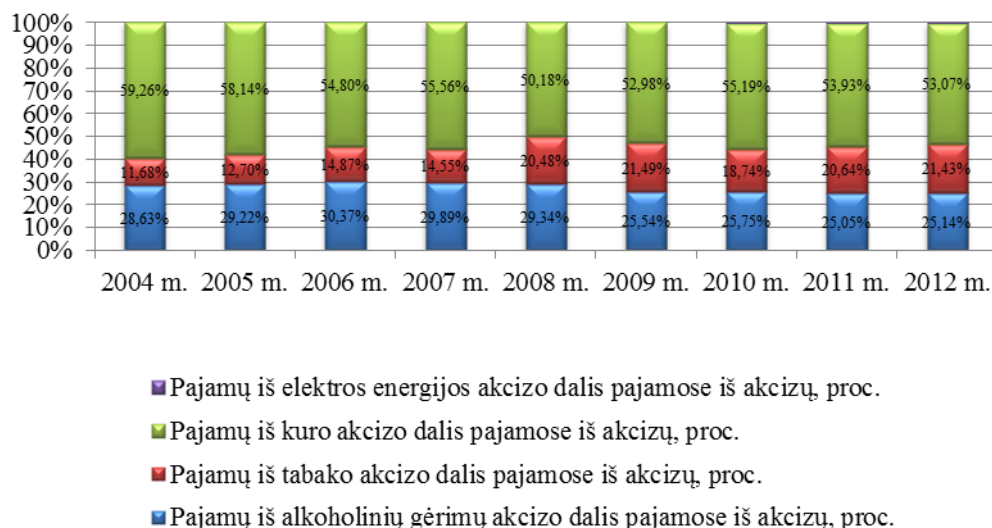

2.3 pav. Pajamų iš akcizų dalis valstybės biudžeto pajamose 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

Valstybės pajamų struktūroje įplaukos iš akcizų 2004-2012 m. laikotarpiu kasmet sudarė vidutiniškai po 14,6 proc. Didžiausią lyginamąjį svorį, t.y. beveik 16 proc., pajamos iš akcizų Lietuvos valstybės biudžeto pajamose turėjo 2004 m., kai Lietuva įstojo į ES ir pradėjo didinti akcizų tarifus, ir 2009 m., kai Lietuvą užklupo ekonominė krizė ir sumažėjo šalies gyventojų išlaidos labiau elastingoms prekėms. Kitais metais struktūrinė pajamų iš akcizų dalis kelis kartus nežymiai mažėjo, po to vėl augo ir vėl mažėjo. Tiek pajamose iš mokesčių, tiek bendrose valstybės pajamose 2004-2012 m. įplaukos iš akcizų lyginamuoju svoriu skyrėsi maždaug 6 procentiniais punktais: struktūrinė dalis kasmet vidutiniškai sudarė po 20,51 proc. mokestinėse įplaukose ir 14,6 proc. bendrose valstybės biudžeto pajamose.

Išanalizavus pajamų iš akcizų ryšį su pajamomis iš mokesčių ir visomis biudžeto pajamomis, svarbu sužinoti, kuri pajamų iš akcizų dalis labiausiai lėmė pajamų iš akcizų pokyčius analizuojamais 2004-2012 m. Pajamų iš akcizų struktūra atvaizduota 2.4 paveiksle.

2.4 pav. Pajamų iš akcizų struktūra 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

Iš 2.4 paveikslą matyti, kad didžiausią dalį (kiekvienais metais daugiau nei pusę) pajamose iš akcizų kasmet užėmė įplaukos, gautos iš akcizo, taikyto degalams, t. y. energiniams produktams, nors ir stebima kasmetinė pajamų iš kuro akcizo mažėjimo tendencija iki 2008 m., nuo kurių minėtos pajamos šiek tiek padidėjo ir iki šiol laikėsi stabiliai (žr. 4 priedą). Pagal didmeninėje prekyboje realizuotų degalų struktūrą labiausiai sumažėjo (23,6 proc.) pardavimai degalų, kurių didžiąją vartotojų dalį sudarė lengvųjų automobilių transporto priemonių savininkai, t.y. benzino. 2010 m. kovo mėn. vidutinė vieno litro benzino markės 95A kaina viršijo 4 Lt, t.y. vieno litro benzino markės 95 A kaina sudarė ~ 0,5 proc. minimalaus mėnesinio atlyginimo (800 Lt).

Mažiausiai pajamų į biudžetą 2004-2009 m. surinkta iš akcizo, taikyto tabako gaminiams (vidutiniškai beveik 16 proc.). Nors nuo 2000 m. laikraščiuose, televizijoje, gatvėse uždrausta tabako reklama, tabako akcizo dalis bendroje akcizų pajamų struktūroje iki 2008 m. kasmet vis didėjo, o nuo 2008 m. laikosi stabiliai (maždaug 20 su puse procento). Tikslių statistinių duomenų apie faktinį tabako gaminių suvartojimą nėra, nes tabako gaminių suvartojimas vienam gyventojui apskaičiuojamas remiantis mažmeninės apyvartos duomenimis, t.y. neįtraukiamos nelegaliai įsigytos ir suvartotos cigaretės. Tačiau kad rūkančiųjų skaičius kinta nežymiai, rodo Narkotikų kontrolės departamento atlikto tyrimo rezultatai: lyginant 2008 m. su 2004 m., per 4 metus rūkančiųjų sumažėjo apie 10 proc. Statistikos departamento duomenimis, cigarečių pardavimas mažmeninėje prekyboje vien 2009 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo 33 proc.

Nuo 2010 m. pritaikius akcizą elektros energijai, mažiausią visų pajamų iš akcizų dalį (vidutiniškai 0,36 proc.) 2010-2012 m. sudarė iš jo gautos pajamos.

Pajamų iš alkoholinių gėrimų akcizo dalis visą laiką buvo trečioje vietoje: 2004-2008 m. sudarė vidutiniškai 29,49 proc., 2009-2012 m. – vidutiniškai 25,37 proc. pajamų iš akcizų, – nors 2006 m. nekilo alkoholio kainos, kai visi kiti produktai ir gaminiai brango, pasirodo, tuo metu Lietuvoje taikomi akcizų tarifai etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams buvo didesni negu tuometiniai minimalūs ES taikomi tarifai.

Žymus pokytis pajamų iš akcizų struktūroje įvyko 2008 m., nes akcizai nebuvo didinti 7 metus. Pajamų iš akcizo, taikyto tabakui, struktūrinė dalis išaugo beveik 6 proc. punktais, kas rodo didesnę gyventojų priklausomybę tabakui nei alkoholiui. Taip pat galima daryti prielaidą, kad 2008 m. akcizo, taikyto cigaretėms, tarifo padidėjimas paskatino rūkalius pradėti kaupti atsargas ateičiai, nes akcizo tarifas tabakui ir toliau buvo ir bus didinamas.

Apibendrinant pajamų iš akcizų sudėtinių dalių pokyčius 2004-2012 m., galima teigti, kad labiausiai išaugo pajamos iš akcizo, taikyto tabakui – net 2,3 karto. Taip pat labiausiai padidėjo ir šių pajamų lyginamasis svoris bendrose įplaukose iš akcizų – beveik 10 proc. punktų, kai tuo pačiu metu pajamos iš alkoholinių gėrimų ir degalų akcizų padidėjo apie 60 proc., o pajamų iš alkoholinių gėrimų ir degalų akcizų lyginamasis svoris sumažėjo atitinkamai 3,49 proc. punkto ir 6,19 proc. punkto.

Anot R. Stačioko, J. Rimo (2004), siekiant padidinti biudžeto pajamas, akcizo mokesčiu turėtų būti apmokestinamos prekės, kurios turi neelastingą paklausą, t.y. kainai didėjant, apmokestinamųjų objektų paklausos apimtis keičiasi mažai arba visai nesikeičia. Toliau darbe siekiama įvertinti, kaip ši elastingumo teorija pasireiškia praktikoje ir koks dėl padidinto tarifo galimas paklausos sumažėjimas. Paklausos pokyčiui įvertinti naudojamas nuo 2009 m. iki 2012 m. dėl padidinto akcizo tarifo pasikeitęs mažmeninės cigarečių pakelio kainos procentinis pokytis, nes, kaip jau minėta, labiausiai išaugusi pajamų iš akcizų struktūrinė dalis 2004-2012 m. buvo pajamos iš akcizo, taikyto tabakui.

2009 m. padidinus akcizo už cigaretes tarifą, mažmeninė cigarečių pakelio kaina padidėjo daugiau nei 2 Lt arba 43,8 proc. (nuo 5 Lt iki 7,19 Lt). 2012 m. padidėjus akcizo už cigaretes tarifui, mažmeninė cigarečių pakelio kaina išaugo vidutiniškai 0,5 Lt arba 8,07 proc. (nuo 7,19 Lt iki 7,77 Lt). Taigi nuo 2009 m. iki 2012 m. dėl padidinto akcizo tarifo galutinė mažmeninė cigarečių pakelio kaina padidėjo vidutiniškai nuo 5 Lt iki 7,77 Lt, t.y. 2,77 Lt arba 55,4 proc.

Paklausos elastingumas tabako gaminiams, kuris lygus $-0,627$, nustatytas remiantis apskaičiuotais tiesioginiais Slutsky elastingumais (Varian, 2011) ir pagal paklausos elastingumo kainai formulę (2.7) toliau darbe apskaičiuotas procentinis kiekio pokytis.

$$\text{Procentinis kiekio pokytis} = 0,627 * 55,4 = 34,74 \text{ proc.}$$

Pagal paklausos elastingumo kainai formulę (2.7) apskaičiuavus nustatyta, jog nuo 2009 m. iki 2012 m. dėl padidinto cigarečių akcizo tarifo, kainai išaugus vidutiniškai 2,77 Lt arba 55,4 proc., cigarečių pardavimų apimtys turėtų sumažėti 34,74 proc.

2.2 lentelė

Cigarečių pardavimo apimčių pokyčiai nuo 2009 m. iki 2012 m.

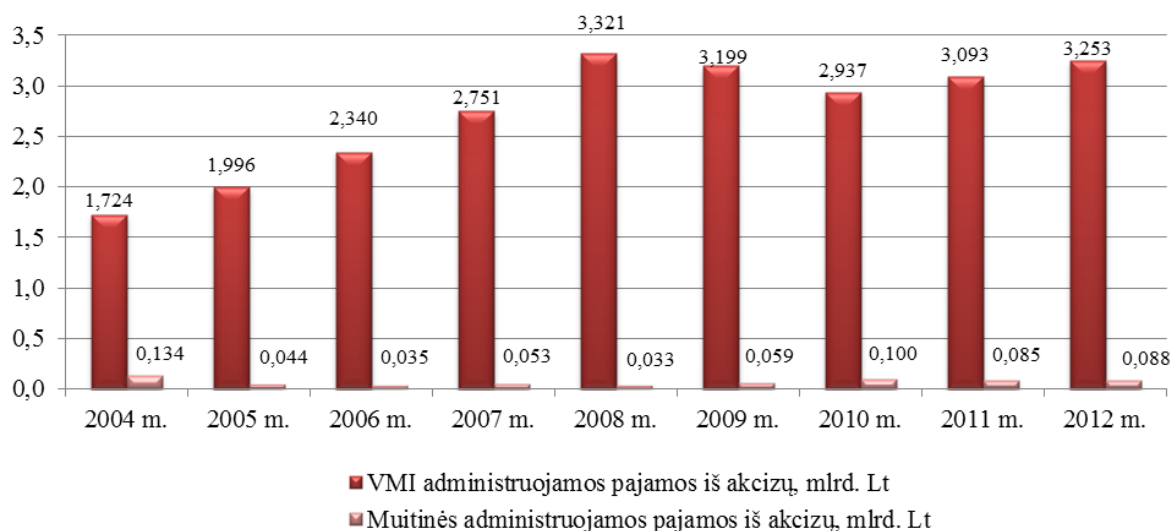
	Cigarečių
Pagal paklausos elastingumo kainai formulę apskaičiuotų pardavimų apimčių pokytis, proc.	-34,74
Faktiškas pardavimų apimčių pokytis, proc.	-33,49

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR finansų ministerijos duomenis.

Remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, nuo 2009 m. iki 2012 m. cigarečių pardavimų apimtys sumažėjo nuo 203,579 mln. pakelių cigarečių iki 135,411 mln. pakelių cigarečių, t.y. 33,49 proc. (žr. 5 priedą). Iš 2.2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog 2009-2012 m. faktiškas pardavimo apimčių pokytis ir pagal paklausos elastingumo kainai formulę apskaičiuotas cigarečių pardavimo apimčių sumažėjimas praktiškai nesiskiria. Todėl galima daryti prielaidą, jog 2009-2012 m. didelę įtaką cigarečių pardavimo apimčių sumažėjimui turėjo būtent akcizo tarifo padidinimas.

Kiekvienais metais valstybės biudžetas – galimos jo pajamos ir išlaidos – yra planuojamas. Metams pasibaigus, finansų ministerija visiems prieinamai pateikia planuotas ir faktines visų pajamų ir išlaidų reikšmes.

Pajamas iš akcizų administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija (toliau – VMI) ir muitinė. 2.5 paveiksle pavaizduota, kiek tiriamuoju 2004-2012 m. laikotarpiu pajamų iš akcizų administruota VMI ir kiek muitinės.

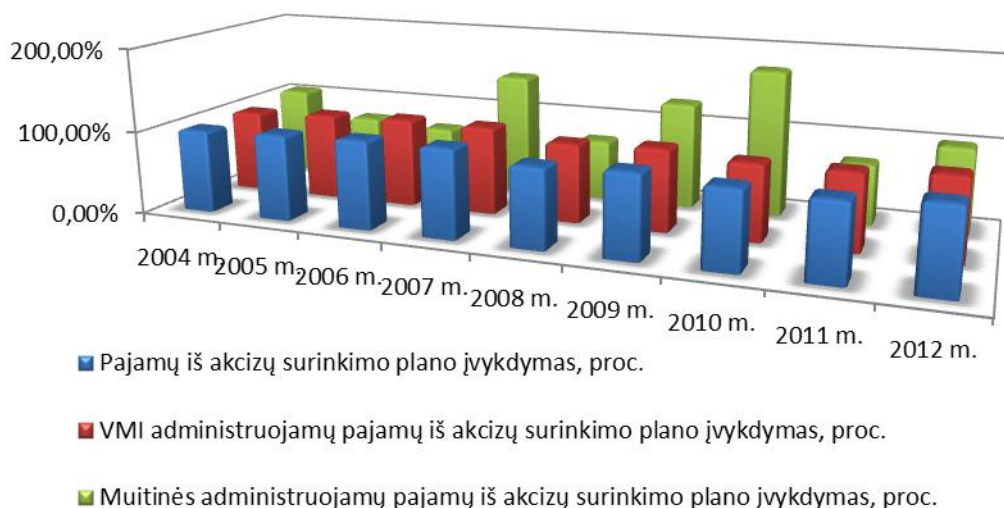
2.5 pav. VMI ir muitinės administruojamos pajamos iš akcizų 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

Visais analizuojamais metais VMI ir muitinės administruojamų pajamų lyginamasis svoris pajamose iš akcizų buvo panašus: VMI vidutiniškai 97 proc., muitinės vidutiniškai beveik 3 proc. Mažesnei muitinės surenkamų akcizų pajamų daliai įtakos turėjo akcizų sumokėjimo už importuojamas prekes, kurios nugabenamos į VMI kontroliuojamus akcizais apmokestinamų prekių sandėlius, kontrolės perdavimas VMI. Muitinės perduota VMI sumokėjimo kontrolei akcizų suma, pavyzdžiui, 2007 m. buvo 23,7 karto, 2008 m. 15,6 karto, 2009 m. – 6 kartus didesnė nei akcizų surinko pati muitinė. VMI administruojamos pajamos iš akcizų visais metais kito tendencingai: 2004-2008 m. didėjo (kasmet vidutiniškai po 17,83 proc.), 2009-2010 m. vis labiau mažėjo, 2011-2012 m. kasmet paaugo po daugiau nei 5 proc., o muitinės administruojamų pajamų iš akcizų pokyčiuose jokių tendencijų nematyti (žr. 2.5 pav.). Muitinės surenkamų akcizų dydis 2005-2006 m. mažėjo dėl į šalį įvežamų akcizais apmokestinamų prekių kiekio sumažėjimo, o VMI surenkamų akcizų dydis išaugo dėl vietinės akcizais apmokestinamų prekių gamybos ir pardavimų padidėjimo, taip pat dėl muitinės surenkamų akcizų sumažėjimo. Ir VMI, ir muitinės administruojamų pajamų iš akcizų 2007 m. padidėjo, nes Lietuvos alkoholio, tabako ir kuro importuotojai, žinodami, kad 2008 m. bus didinami akcizai šioms prekėms, minėtų prekių pirko daugiau. Kadangi 2008 m. muitinės administruojamos pajamos iš akcizų vėl sumažėjo, tai rodo didesnę lietuviškos prabangos prekių produkcijos paklausą nei užsienietiškos. Taip pat VMI administruojamos pajamos iš akcizų 2008 m. paaugo dėl padidinto akcizo alkoholiniams gėrimams, tabakui ir degalams.

Apskaičiavus bazinį pajamų iš akcizų, administruojamų atskirai VMI ir muitinės, pokytį analizuojamu 2004-2012 m. laikotarpiu, gauti labai skirtingi rezultatai – VMI administruojamos pajamos iš akcizų nuo 2004 m. iki 2012 m. išaugo beveik 89 proc., muitinės administruojamos pajamos iš akcizų sumažėjo šiek tiek daugiau nei 34 proc., nepaisant nemenko jų ūgtelėjimo 2007 m. ir 2009-2010 m. Šaliai tai nepalanku tuo, kad muitinės nesurenkami akcizai įtakoja ir mažėjančias bendras pajamas iš akcizų, bet palanku dėl to, kad padidėjo Lietuvos prabangos prekių gamintojų produkcijos paklausa.

Suskaičiavus pajamų iš akcizų planuotų ir faktinių reikšmių atitikimą, gauti įplaukų iš akcizų surinkimo plano įvykdymo duomenys pavaizduoti 2.6 paveiksle. Taip pat išskirta, kaip pajamų surinkimo planą įvykdė atskirai VMI ir muitinė.

2.6 pav. Pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymas 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

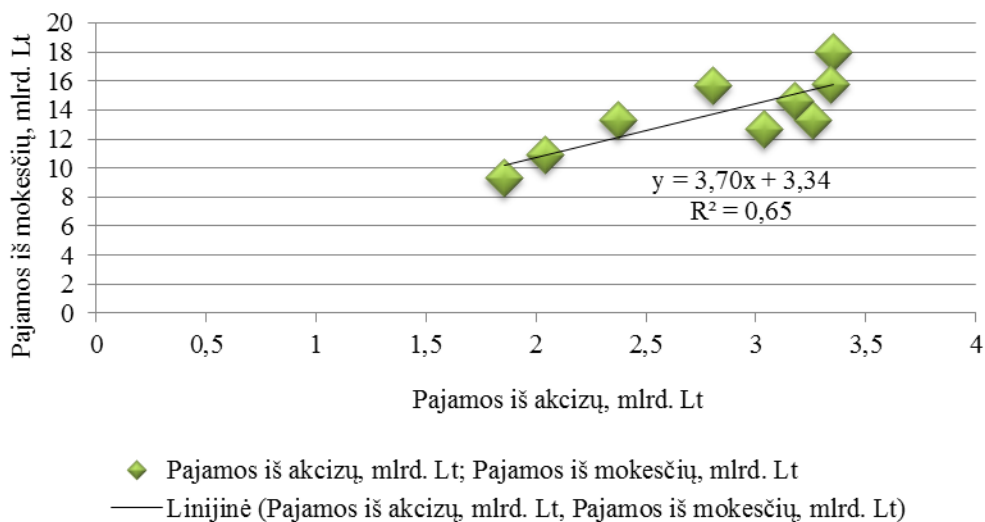
Bendrų minėtų pajamų planuotas surinkimas 2004-2007 m. nuolat augo (kasmet vidutiniškai po 4,24 proc.), o 2008-2012 m. bendrų planuotų pajamų iš akcizų nesurinkta 4,36 proc. Tai reiškia, kad, planuodama savo pajamas iš akcizų 2008-2012 m., Vyriausybė nepakankamai gerai įvertino didinamų akcizų tarifų poveikį.

Išvedus pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymo 2004-2012 m. vidurkį, gauta, kad bendrų pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymą daugiausiai lėmė VMI administruojamų pajamų iš akcizų surinkimas, nes bendrų pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymo vidurkis ir VMI administruojamų pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymo vidurkis beveik toks pat – apie 99,44 proc., tai reiškia, kad planuotos pajamų iš akcizų surinkimo reikšmės nepasiektos tik 0,56 proc. 2008-2009 m. akcizų pajamų planai nebuvo įvykdyti, sumažėjus akcizais apmokestinamų prekių realizacijai ir veikiant tokiems veiksniams kaip ekonominis nuosmukis ir nelegali prekių apyvarta. O muitinės administruojamų pajamų iš akcizų surinkimo plano įvykdymo vidurkis gautas 106,19 proc., kas reiškia, kad būtent muitinei 2004-2012 m. geriau sekėsi surinkti suplanuotas pajamas iš akcizų: jai tai pavyko 2004 m. (planą viršijo 7,2 proc.), kai Lietuva įstojo į ES ir padidėjo importas iš kitų šalių, 2007 m. (planą viršijo net 47,22 proc.), prieš didinant akcizus alkoholiniams gėrimams, tabakui ir degalams, 2009 m. (planą viršijo 28,26 proc.), po 2008 m. planuotų pajamų surinkimo trūkumo (26,67 proc.) sumažinus siekius, 2010 m. (planą viršijo net 75,44 proc.), vis dar stipriai nekeliant kartelės, ir 2012 m. (planą viršijo 2,33 proc.) užsibrėžiant mažesnius tikslus po 2011 m. 26,72 proc. neįvykdyto plano.

Pajamų iš akcizų svarbą valstybės biudžeto pajamoms ir atskirai valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms galima įrodyti ir naudojant jau minėtus ryšių glaudumo rodiklius:

koreliacijos koeficientą, regresijos koeficientą, elastingumo koeficientą ir determinacijos koeficientą.

2.7 paveiksle pavaizduota pajamų iš akcizų įtaka pajamoms iš mokesčių, remiantis apskaičiuota regresijos lygtimi, kuri parodo, kad, didėjant pajamoms iš akcizų, didėja ir pajamos iš mokesčių, nes ryšys tarp minėtų požymių yra tiesinis.

2.7 pav. Pajamų iš akcizų ir pajamų iš mokesčių ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

Gautas koreliacijos koeficientas (0,81) rodo, kad ryšys tarp akcizų pajamų ir mokestinių pajamų yra stiprus. 2.7 paveiksle pateiktas determinacijos koeficientas sako, kad pajamos iš akcizų lemia 65 proc. pajamų iš mokesčių reikšmės. Vadinasi, 35 proc. mokestinių pajamų kitimo paaiškina iš kitų mokesčių surenkamų pajamų kitimas. O tai reiškia, jog, net ir nebūdamas pirmuoju mokesčiu mokestinėse pajamose pagal surinkimo mastą (žr. 2.2 pav.), akcizo mokestis mokestinėms pajamoms turi labai didelę įtaką. Pagal regresijos koeficientą (žr. 2.3 lent.) pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, pajamos iš mokesčių padidėtų 3,7 mlrd. Lt, o pagal elastingumo koeficientą pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., pajamos iš mokesčių padidėtų tik 0,76 proc., bet, kaip jau buvo minėta, mokestinių pajamų surinkimo dydį lemia ne tik pajamų iš akcizų dydis.

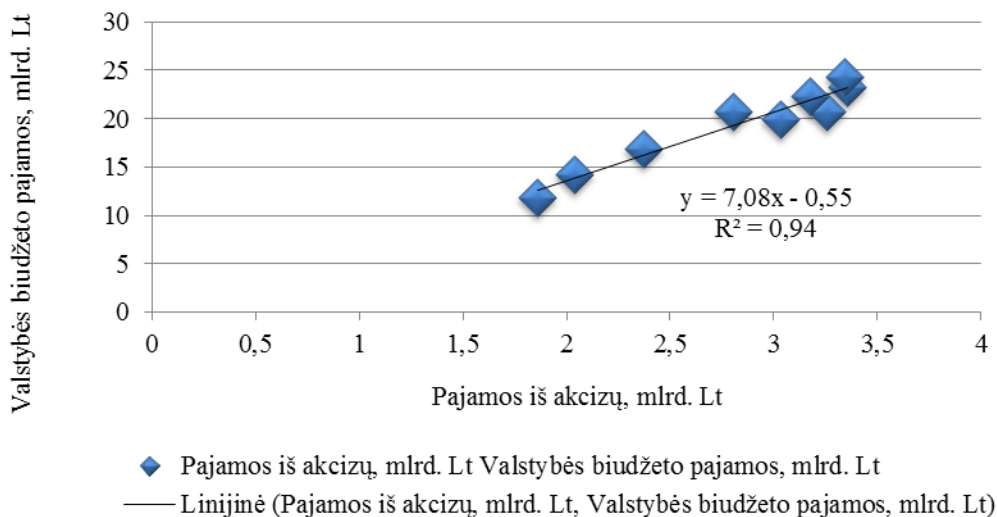
Pajamų iš akcizų ir pajamų iš mokesčių ryšio glaudumo rodikliai

Rodiklis	Reikšmė
Tiesinės koreliacijos koeficientas	0,81
Regresijos koeficientas	3,70
Elastingumo koeficientas	0,76
t kriterijus	3,64
t kritinė reikšmė	2,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, t kritinė reikšmė yra lygi 2,37. Kadangi t kriterijaus reikšmė (3,64) viršija t kritinę reikšmę, galima teigti, kad tarp tiriamų rodiklių tikrai egzistuoja priklausomybė. Tačiau apskaičiuoti determinacijos, koreliacijos, regresijos ir elastingumo koeficientai rodo, kad surenkamos pajamos iš akcizų turi įtakos pajamų iš mokesčių dydžiui, bet jį įtakoja ir kiti veiksniai, šiuo atveju – iš kitų mokesčių gaunamos pajamos (žr. 2.2 pav.).

Pajamų iš akcizų ryšys su valstybės biudžeto pajamomis pavaizduotas 2.8 pav. Jame pateikta regresijos lygtis atspindi, kad ryšys tarp analizuojamų pajamų yra tiesinis, o apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (0,97) rodo labai stiprų ryšį.

2.8 pav. Pajamų iš akcizų ir valstybės biudžeto pajamų ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos duomenis.

Tai patvirtina ir determinacijos koeficientas, pagal kurį matoma, jog pajamos iš akcizų lemia 94 proc. valstybės biudžeto pajamų, kas reiškia, kad net 94 proc. valstybės biudžeto pajamų surinkimo kitimo paaiškinama akcizų pajamų pasikeitimu 2004-2012 m. Pagal 2.4 lentelėje pateiktą regresijos koeficientą pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, valstybės

biudžeto pajamos padidėtų 7,08 mlrd. Lt, o pagal elastingumo koeficientą pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., valstybės biudžeto pajamos padidėtų net 1,03 proc. Vadinasi, pajamų iš akcizų mastai turi didelę reikšmę valstybės biudžeto pajamų dydžiui, nors ir nėra pagrindinė jų dalis (žr. 2.3 pav.).

2.4 lentelė

Pajamų iš akcizų ir valstybės biudžeto pajamų ryšio glaudumo rodikliai

Rodiklis	Reikšmė
Tiesinės koreliacijos koeficientas	0,97
Regresijos koeficientas	7,08
Elastingumo koeficientas	1,03
t kriterijus	10,30
t kritinė reikšmė	2,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, t kritinė reikšmė yra lygi 2,37. Kadangi t kriterijaus reikšmė (10,3) stipriai viršija t kritinę reikšmę, vadinasi, tarp analizuojamų rodiklių tikrai egzistuoja priklausomybė ir, kaip matyti iš determinacijos, koreliacijos, regresijos ir elastingumo koeficientų, netgi labai didelė.

Apibendrinant bendrų valstybės biudžeto pajamų, mokesčių pajamų ir pajamų iš akcizų kitimą 2004-2012 m., pasakytina, kad visu analizuojamu laikotarpiu visų minėtų pajamų surinkimas į valstybės biudžetą kito ta pačia tendencija: 2004-2008 m. didėjo, 2009-2010 m. mažėjo, 2011-2012 m. vėl didėjo. Bazinis valstybės pajamų pokytis (2012 m. palyginus su 2004 m.) buvo 105,41 proc., įplaukų iš mokesčių pokytis buvo 68,7 proc., įplaukos iš akcizų padidėjo 79,82 proc. Valstybės pajamų struktūroje įplaukos iš akcizų 2004-2012 m. laikotarpiu kasmet sudarė vidutiniškai po beveik 15 proc. Tiriamuoju laikotarpiu pajamos iš akcizų kasmet sudarė penktadalį visų mokesčių pajamų, todėl pagal didžiausią surenkamų pajamų mastą akcizai yra antras mokestis Lietuvoje. Pajamų iš akcizų įtaką valstybės biudžeto pajamoms ir atskirai valstybės biudžeto mokesčinėms pajamoms įrodo ir pajamų iš akcizų ir minėtų pajamų ryšių glaudumo tyrimas, kur gauti rezultatai, jog valstybės biudžeto pajamos, pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., padidėja 1,03 proc., arba pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, valstybės biudžeto pajamos padidėja net 7,08 mlrd. Lt, t.y. net daugiau nei 7 kartais.

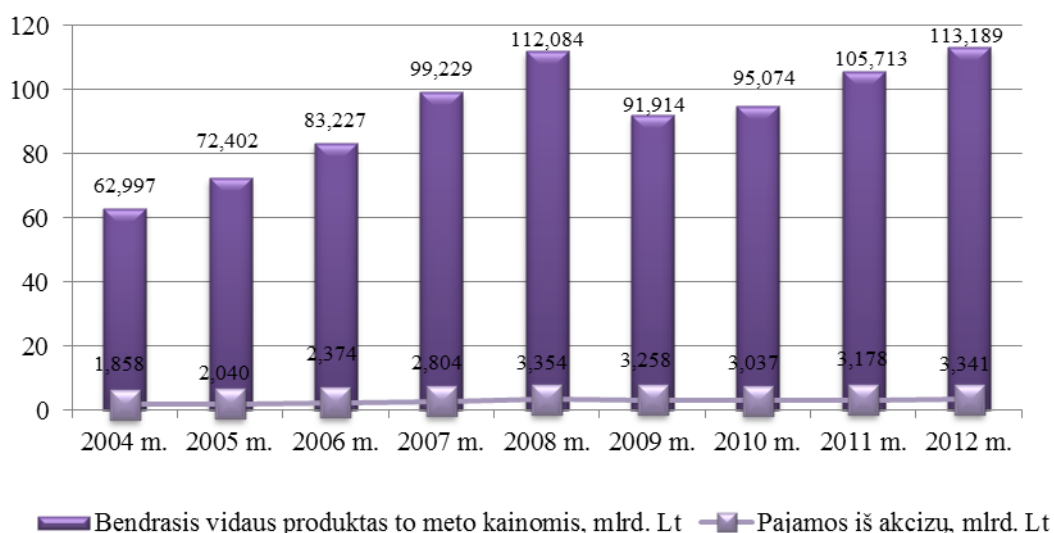
2.3 Akcizų ryšio su Lietuvos makroekonominiais rodikliais

2004-2012 metais analizė

Kai kurie autoriai (D. A. Butautas, V. Kuokštis) teigia, kad akcizai turi įtakos Lietuvos ūkinės veiklos rodikliams, todėl šiuo tyrimu siekiama išanalizuoti akcizų ryšį su Lietuvos makroekonominiais rodikliais. Analizei pasirinkti valstybės ekonominę būklę atspindintys rodikliai: BVP, vidutinė metinė infliacija, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.

Bendras vidaus produktas – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje. (Snieška, 2008) BVP yra svarbiausias šalies makroekonominės aplinkos rodiklis, atspindintis valstybės ūkio augimą. Tai yra populiariausias ekonomikos indikatorius, svarbus tiek ekonomistams, tiek investuotojams, tiek politikams. BVP parodo, kiek šalies ekonomika per tam tikrą laiką pagamino produkcijos ir suteikė paslaugų. Taigi BVP nusako visos ekonomikos sukuriamą vertę, dydį ir aktyvumą. (Makroekonominiai rodikliai, 2010) Jo ryšys su pajamomis iš akcizų, surenkamomis į valstybės biudžetą, atspindi, kokią reikšmę mokesčių tarifų kaita turi galutinei šalyje pagaminamų prekių ir paslaugų vertei. Gaminant daugiau prekių bei teikiant daugiau paslaugų, sukuriama ir daugiau pajamų – verslo įmonės, didinančios pagaminamos produkcijos apimtį, samdo daugiau darbuotojų, kurių gaunamas atlygis (pajamos) didėja priklausomai nuo augančio įmonės pelno.

Iš 2.9 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad 2004-2008 m. BVP apimtys ir įplaukų iš akcizų mastai didėjo (vidutiniškai po beveik 16 proc. kasmet), 2009-2011 m. minėtų dydžių pokyčiai buvo nevienodi: pajamų iš akcizų 2009 m. buvo surinkta 2,86 proc. mažiau nei 2008 m., o 2010 m. dar 6,78 proc. mažiau, BVP 2009 m. buvo net 18 proc. mažesnis, bet 2010 m. jau padidėjo 3,44 proc., 2011 m. jau abu minėti dydžiai pakilo, tik dar nevienodu tempu (pajamos iš akcizų – 4,64 proc., BVP – 11,19 proc.), o 2012 m. ir pajamos iš akcizų, ir BVP išaugo panašiu dydžiu (atitinkamai 5,13 proc. ir 7,07 proc.). 2012 m. palyginus su 2004 m., ir Lietuvoje sukuriamas BVP, ir pajamos iš akcizų padidėjo beveik 80 proc.

2.9 pav. Pajamos iš akcizų ir BVP to meto kainomis 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Didžiausias BVP didėjimas, t. y. 19,23 proc., buvo 2007 m. palyginus su 2006 m. Didžiausią šalies bendrosios pridėtinės vertės augimą per 2004-2012 m. lėmė žemės ūkio, statybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos bei transporto, ryšių įmonėse sukurtos pridėtinės vertės pokyčiai. Per 2008 m. BVP didėjimo tempas sulėtėjo ir siekė beveik 13 proc. Žinant, kad 2009 m. BVP Lietuvoje buvo sukurta tiek pat mažiau, kiek 2007 m. daugiau, galima teigti, kad tai, jog 2008 m. jis apskritai didėjo, lėmė 2008 m. padidinti akcizų tarifai. Tuo metu Lietuvos ūkis išgyveno pastaraisiais metais vykusio „ūkio perkaitimo“ ir suintensyvėjusios pasaulinės finansinės krizės poveikio realiajai ekonomikai pasekmes, kurios pasireiškė staigiu skolintų pinigų paklausos ir pasiūlos lėtėjimu, vidaus prekybos ir gamybos sumažėjimu, mažėjančiomis investicijomis ir būsto rinkos korekcija, augančiu nedarbu. 2010 m. dėl pagrindinių užsienio prekybos partnerių ūkių atsigavimo nuosmukis sulėtėjo ir BVP padidėjo 3,44 proc.

Kaip jau minėta, per visą tiriamąjį laikotarpį įplaukos iš akcizų išaugo beveik 80 proc. Sparčiausias pajamų iš akcizų didėjimas buvo 2008 m. palyginus su 2007 m. ir jis siekė beveik 20 proc. Žymus pajamų iš akcizų didėjimas visu laikotarpiu rodo, kad gyventojai vartojo ne tik daugiau, bet ir kokybiškesnes, o tuo pačiu ir brangesnes prekes. Mažiausias pajamas gaunantys šalies gyventojai dėl didelių akcizų tarifų prie bendrojo produkto kūrimo gali prisidėti itin mažai, todėl šių vartojimo mokesčių (akcizų) sumažinimas leistų šiam sluoksniui gerokai padidinti įnašą į bendrojo produkto kūrimą, nors pagal Lietuvos konvergencijos programą (2007) geresnis mokesčių administravimas ir degalų, alkoholio ir cigarečių akcizų normų didinimas turėtų didinti BVP dalį, kurią sudaro pajamos iš netiesioginių mokesčių.

BVP apima ir namų ūkių vartojimą, kuris yra siejamas su išlaidomis. Išlaidos parodo, kokia yra paklausa prabangos prekėms. Dalies akcizais apmokestinamų prekių vartojimo tendencijos atsispindi 2.5 lentelėje, kurioje pateikiamas alkoholinių gėrimų (įskaitant nelegalius alkoholinius gėrimus) suvartojimas Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu, ir 2.6 lentelėje, kurioje pateiktos tabako gaminių suvartojimo apimtys 2004-2012 m. laikotarpiu.

2.5 lentelė

Alkoholinių gėrimų suvartojimas 2004-2012 m.

Alkoholinių gėrimų suvartojimas	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.*
Tenka absoliutaus (100%) alkoholio, litrais									
Vienam gyventojui	10,4	10,7	11,0	11,3	11,2	10,6	10,9	11,9	-
Vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui	12,8	12,9	13,2	13,4	13,3	12,4	12,9	14,1	-

* Alkoholinių gėrimų suvartojimo 2012 m. duomenys nepateikiami.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

2.5 lentelėje pateikti alkoholinių gėrimų suvartojimo duomenys atspindi, kad per visą analizuojamą laikotarpį alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam šalies gyventojui, padidėjo 20,2 proc., o alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, išaugo 15,6 proc. 2004-2007 m. laikotarpiu alkoholio suvartojimas litrais, tenkantis vienam Lietuvos gyventojui ir alkoholio suvartojimas litrais, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, didėjo, 2008-2009 m. vis mažėjo, 2010-2011 m. alkoholio paklausa vėl pradėjo augti. Šiek tiek sumažėjusį alkoholinių gėrimų suvartojimą per 2008 m. lėmė tai, kad buvo uždrausta alkoholiniais gėrimais prekiauti naktį ir juos reklamuoti dieną, taip pat tai, kad alkoholinių gėrimų mažmeninės kainos 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 12,6 proc. Alkoholinių gėrimų kainų didėjimą lėmė nuo 2008 m. sausio 1 d. taikomas didesnis akcizo tarifas. Kadangi per 2008 m. vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, augo sparčiau (14,9 proc.) nei mažmeninės alkoholinių gėrimų kainos, gyventojai už mėnesines pinigines pajamas galėjo nusipirkti daugiau alkoholinių gėrimų. Akcizų tarifų padidinimo pasekmė buvo beveik 17 proc. sumažėjusi spirituotų alkoholinių gėrimų gamyba, išaugęs spirituotų gėrimų ir vyno importas bei visų alkoholinių gėrimų eksportas.

2.6 lentelėje pateikti tabako gaminių suvartojimo duomenys parodo, kad 2004-2007 m. laikotarpiu tabako gaminių suvartojimas, tenkantis tiek vienam gyventojui, tiek vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, didėjo, tačiau matomas mažėjimas 2008-2010 m., kuomet buvo didinami akcizai (žr. 2.1 lent.) tabako gaminiams.

Tabako gaminių suvartojimas 2004-2012 m.

Tabako gaminių suvartojimas	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.*
Tenka tabako gaminių, cigarečių vnt.									
Vienam gyventojui	1.134	1.173	1.202	1.229	1.199	804	733	838	-
Vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui	1.399	1.409	1.434	1.457	1.421	947	863	987	-

* Tabako gaminių suvartojimo 2012 m. duomenys nepateikiami.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

2008 m. palyginus su 2007 m., tabako gaminių šalyje suvartojimas cigarečių pakeliais sumažėjo. 2008 m. vienam gyventojui teko 60 pakelių cigarečių, o vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui – 71 pakelis, tai atitinkamai 1 ir 2 pakeliais cigarečių mažiau nei 2007 m. Sumažėjusį tabako gaminių suvartojimą sąlygojo tai, kad 2008 m., palyginti su 2007 m., tabako gaminių mažmeninės kainos padidėjo 21,6 proc. Cigarečių kainų didėjimą lėmė nuo 2008 m. kovo 1 d. taikomas didesnis akcizo tarifas. Kadangi per 2008 m. vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, augo lėčiau (14,9 proc.) nei mažmeninės tabako gaminių kainos, gyventojai už mėnesines pinigines pajamas galėjo nusipirkti mažiau tabako gaminių.

Atsižvelgiant į akcizais apmokestinamų prekių paklausos nejautrumą prekių kainai, alkoholio ir tabako suvartojimo tendencijas bei nelegalios prekių apyvartos sulaikymo duomenis, galima teigti, kad akcizais apmokestinamų prekių suvartojimas 2008-2009 m., sumažėjus legaliai daugumos prekių realizacijai, sumažėjo neproporcingai pakitusios realizacijos atžvilgiu, o dalis legalaus vartojimo tapo nelegalus.

2.7 lentelėje pateiktos bendrų ir pagal prekių grupes išskirtų vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį apimty analizuojamu laikotarpiu.

**Bendros ir pagal prekių grupes išskirtos vartojimo išlaidos
vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2004-2012 m.**

Tabako gaminių suvartojimas	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Visos vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	512,3	578,1	652	749	794	-	-	-	-
Vartojimo išlaidos alkoholiniams gėrimams vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	11,6	14	16,5	18,7	20,9	-	-	-	-
Vartojimo išlaidos tabako gaminiams vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	7,8	8,3	8,1	8,6	10,3	-	-	-	-

* Bendrų ir pagal prekių grupes išskirtų vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2009-2012 m. duomenys nepateikiami.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

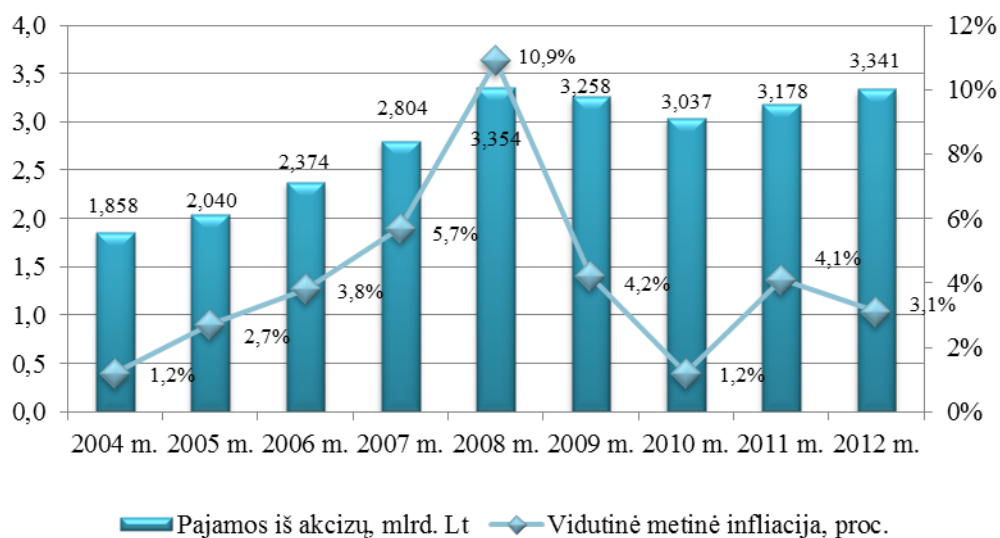
2.7 lentelėje pateikti visų vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, duomenys atspindi, kad visu analizuojamu laikotarpiu bendros vartojimo išlaidos didėjo ir nuo 2004 m. iki 2008 m. jų augimas sudarė 55 proc. Didėjimo tendencija per visą tiriamąjį laikotarpį būdinga ir vartojimo išlaidoms, išleidžiamoms alkoholiniams gėrimams vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Per 2004-2008 m. laikotarpį vartojimo išlaidos alkoholiniams gėrimams padidėjo net šiek tiek daugiau nei 80 proc., nors tikslinga pažymėti, kad vartojimo išlaidų šiai prekių grupei augimo tempas kasmet lėtėjo. Vartojimo išlaidos tabako gaminiams per visą tiriamąjį laikotarpį kasmet didėjo, išskyrus 2006 m., kuomet matomas nežymus vartojimo išlaidų šiai prekių grupei sumažėjimas. Pagal padidėjimo tempą, apskaičiuotą baziniu būdu, tabako gaminiams skiriamos vartojimo išlaidos padidėjo 32 proc. 2008 m. palyginus su 2007 m., kuomet buvo padidinti akcizų tarifai, tabako gaminiams skirtų vartojimo išlaidų augimo tempas (beveik 20 proc.) buvo didesnis nei alkoholiniams gėrimams skirtų vartojimo išlaidų padidėjimas (beveik 12 proc.). Tikslinga pažymėti, kad vidutiniškai 2004-2008 m. laikotarpiu išlaidos, skirtos alkoholiniams gėrimams, sudarė 2,5 proc., o išlaidos, skirtos tabako gaminiams, sudarė 1,3 proc. visų vartojimo išlaidų.

Pagal 2.7 lentelėje pateiktus vartojimo išlaidų alkoholiniams gėrimams ir tabako gaminiams duomenis matyti, kad analizuojamu laikotarpiu šalies gyventojai nebuvo linkę mažinti šių prekių vartojimo, nors akcizais apmokestinamos prekės nėra pirmo būtinumo prekės ir jų kainos dėl akcizų tarifų padidinimo išaugo. Tai patvirtina teiginį, kad akcizais apmokestinamų prekių paklausa yra neelastinga.

Atsižvelgiant į žymius vartojimo išlaidų, išleidžiamų alkoholiniams gėrimams ir tabako gaminiams, pokyčius per visą analizuojamą laikotarpį, galima teigti, kad akcizų tarifų didinimo politika yra efektyvi tuo aspektu, kad, padidinus akcizus kenksmingoms prekėms, jų vartojimas sumažėjo, nors ir ne iškart, tačiau pajamų iš akcizų nesurinkta tiek, kiek tikėtasi (žr. 2.6 pav.). Alkoholinių gėrimų, tabako gaminių, energinių produktų (degalų) apmokestinimas akcizais skatina kontrabandos ir šėšėlinės ekonomikos mastų augimą, nes didžioji dalis šių produktų vartojimo tiesiog persikelia į nelegalią rinką, kuri valstybei nemoka jokių mokesčių. Žinant, kad beveik pusė šalies gyventojų visiškai pateisina arba yra linkę pateisinti kontrabandinių prekių vartojimą bei kad dalies Lietuvos gyventojų finansinė padėtis yra įtempta, tikėtina, kad kontrabandinių tabako gaminių, degalų, alkoholio produktų vartojimas gali tapti vienu iš būdų sutaupyti. Ekonomikos nuosmukis ne tiek sumažina neelastingų prekių vartojimą, kiek pastūmėja rinktis prastesnės kokybės, sveikatai kenksmingesnes, pigesnes legalias arba dar pigesnes nelegalias prekes. O kuo didesnis yra kontrabandinių prekių vartojimas, tuo daugiau pajamų netenka valstybės biudžetas. Kita

vertus, pavyzdžiui, pabrangus alkoholiui, jo vartojimą sumažina tik dalis vartotojų. Kita dalis perka brangesnę prekę ir sumoka didesnius mokesčius į biudžetą.

Infliacija yra piniginio vieneto perkamosios galios smukimas, pasireiškiantis ilgalaikiu vidutinio bendrojo kainų lygio kilimu. Inflacijai išmatuoti Lietuvoje naudojamas vartotojų kainų indeksas (toliau – VKI). Tai yra pagrindinis vartotojų infliacijos rodiklis, rodantis vartojimo prekių ir paslaugų, kurias įsigyja, už kurias sumoka ir kurias namų ūkiai naudoja tiesiogiai patenkinti vartojimo poreikius, vidutinį kainų lygio pokytį per tam tikrą laikotarpį. Infliacija reiškia, kad kyla bendras visų prekių ir paslaugų kainų lygis. Vidutinė metinė infliacija yra dvylikos paskutinių mėnesių ir atitinkamų ankstesnių dvylikos mėnesių vidutinio kainų lygio santykinis pokytis. (Kas yra infliacija, 2010) Procentinė vidutinės metinės infliacijos išraiška bei įplaukų iš akcizų dinamika analizuojamu laikotarpiu pavaizduota 2.10 paveiksle.

2.10 pav. Vidutinė metinė infliacija ir pajamos iš akcizų 2004-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Iš 2.10 paveiksle pavaizduotų duomenų matoma, kad analizuojamu laikotarpiu iki 2008 m. kasmet didėjo ir vidutinė metinė infliacija, ir įplaukos iš akcizų. Prie infliacijos didėjimo labiausiai prisidėjo alkoholio ir tabako prekių bei transporto paslaugų pabrangimas, nes minėtos prekių grupės užima didžiausią dalį vartotojo krepšelyje.

Nuo 2004 m. iki 2012 m. vidutinė metinė infliacija padidėjo 1,9 proc. punkto. Didžiausias infliacijos augimas (5,2 proc. punkto) buvo 2008 m. palyginus su 2007 m. Prieš ženklų kainų augimą žmonės yra linkę įsigyti kuo daugiau mėgstamos produkcijos žemesnėmis kainomis ir taip bent kurį laiką sutaupyti pinigų. Galima daryti prielaidą, kad prieš 2008 m., kuomet buvo padidinti akcizų tarifai alkoholiniams gėrimams, tabako

gaminiam ir degalams, prekybininkai padidino prekių kainas, suvokdami, jog minėtų prekių vartojimas išaugs. Pastebimas akcizų tarifų didinimo poveikis: išjudinamos nusistovėjusios alkoholinių gėrimų kainos, prekybininkai išnaudoja progą jas pakelti daugiau nei būtina kompensuoti akcizų tarifų padidinimo poveikį. Taip pat vidutinei metinei infliacijai Lietuvoje įtakos turėjo degalų kainų pokyčiai. Įtakos sustiprėjimą lėmė padidinti akcizai ir pasaulinių naftos kainų augimas (nafta pabrango tiek, kad pasaulyje išsiplėtė mokesčių lengvatomis ir subsidijomis skatinamas biokuro¹⁰ naudojimas, dėl ko kilo globalus maisto produktų brangimas), kurį palaikė didelė paklausa pasaulyje. Infliacijos paspartėjimas pasireiškia tose vartojimo prekių ir paslaugų grupėse, kurios yra silpniau veikiamos konkurencijos. Maisto produktų ir transporto paslaugų paklausa yra kainoms neelastinga, todėl kainų padidinimas yra efektyvus šių sektorių finansinių rodiklių gerinimo būdas. Taigi Lietuvos įsipareigojimai ES dėl akcizų kėlimo turėjo svarios įtakos infliacijai.

Šalies gyventojai gaunamą darbo užmokestį skiria taupymui ir vartojimui. Vartojimui skirtas darbo užmokestis yra gyventojų išlaidos, kurių dalis – mokami mokesčiai – tampa valstybės biudžeto pajamomis.

Analizuojamo vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio¹¹ dydžiai 2004-2012 m. pateikti 2.8 lentelėje, kurioje išskirtos vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio faktinės reikšmės ir pokyčiai šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje.

2.8 lentelė

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje ir pajamos iš akcizų, tenkančios vienam gyventojui, 2004-2012 m.

Rodiklis	Faktinė reikšmė	Faktinė reikšmė	Pokytis, proc.	Faktinė reikšmė	Pokytis, proc.	Faktinė reikšmė	Pokytis, proc.	Faktinė reikšmė	Pokytis, proc.
Pajamos iš akcizų, tenkančios 1 gyv., Lt	2004 m.	2005 m.		2006 m.		2007 m.		2008 m.	
	547,28	609,14	11,3	723,78	18,82	865,43	19,57	1047,14	21
		2009 m.		2010 m.		2011 m.		2012 m.	
		1025,82	-2,04	968,12	-5,62	1040,94	7,52	1110,70	6,7
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt									
<i>Šalies ūkyje</i>	2004 m.	2005 m.		2006 m.		2007 m.		2008 m.	
	1149,3	1276,2	11,04	1495,7	17,2	1802,4	20,51	2151,7	19,38
		2009 m.		2010 m.		2011 m.		2012 m.	
		2056,0	-4,45	1988,1	-3,30	2045,9	2,91	2137	4,45

¹⁰ Biokuras – kuras iš biomasės ir atliekų (iš biomasės pagaminti degūs dujiniai, skystieji ir kietieji produktai, naudojami energijai gaminti). (Biokuras, 2013)

¹¹ Mėnesinis bruto darbo užmokestis – tai darbdavio reguliariai kas mėnesį darbuotojui mokamas darbo užmokestis pinigais, įskaitant mokesčius ir socialinio draudimo įmokas, kurias moka darbuotojas (ikimokestinis darbo užmokestis, tenkantis vienam samdomajam darbuotojui. (Bruto darbo užmokestis..., 2013)

2.8 lentelės tęsinys

<i>Valstybės sektoriuje</i>	2004 m.	2005 m.		2006 m.		2007 m.		2008 m.	
		1271,3	1413,6	11,19	1663	17,64	1891,9	13,76	2334,9
		2009 m.		2010 m.		2011 m.		2012 m.	
		2285,6	-2,11	2183,6	-4,46	2249,6	3,02	2315	2,91
<i>Privačiame sektoriuje</i>	2004 m.	2005 m.		2006 m.		2007 m.		2008 m.	
		1069,6	1194	11,63	1418,7	18,82	1755,9	23,77	2058,3
		2009 m.		2010 m.		2011 m.		2012 m.	
		1915,5	-6,94	1865,8	-2,59	1926,3	3,24	2036	5,69

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

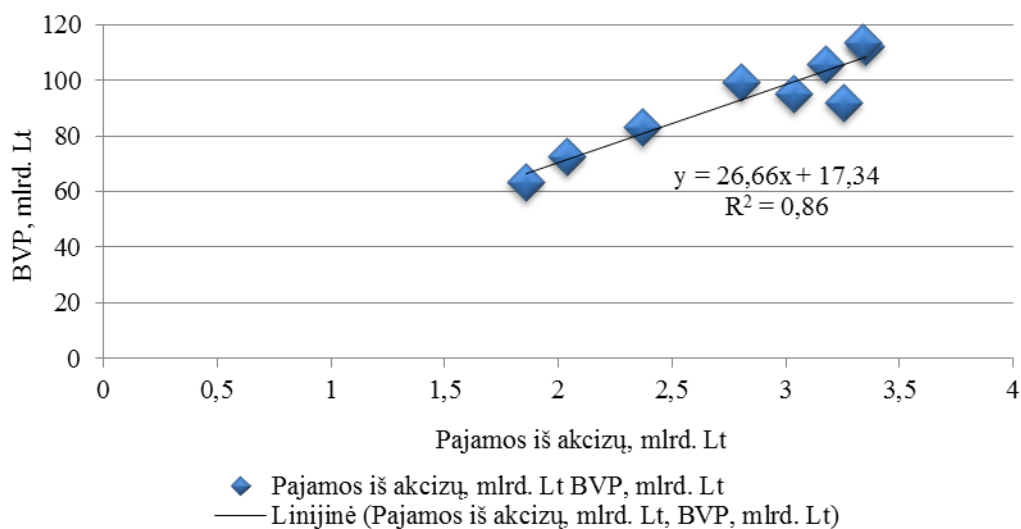
Išanalizavus vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio ir pajamų iš akcizų, tenkančių vienam gyventojui, pokyčius, pateiktus 2.8 lentelėje, akivaizdu, kad visą nagrinėjamą laikotarpį pajamos iš akcizų, tenkančios vienam gyventojui ir darbo užmokestis kito tomis pačiomis kryptimis: 2004-2008 m. didėjo, 2009-2010 m. mažėjo, 2011-2012 m. vėl didėjo.

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis dėl darbo jėgos paklausos minimalios mėnesinės algos didėjimo, gerėjančių ūkio dalyvių lūkesčių visuose sektoriuose 2004-2008 m. kasmet augo vidutiniškai po 17,3 proc., o pajamos iš akcizų, tenkančios vienam gyventojui, kasmet didėjo vidutiniškai po 17,67 proc. 2009-2010 m. dėl darbo jėgos pasiūlos mažėjimo darbo užmokestis mažėjo vidutiniškai 3,98 proc., pajamos iš akcizų – vidutiniškai 3,83 proc. Kaip matome iš pateiktų procentinių pokyčių išraiškų, kitimo tendencija praktiškai vienoda. 2011-2012 m. darbo užmokestis augo beveik dvigubai mažesne apimtimi (vidutiniškai 3,7 proc.) nei akcizų pajamos (vidutiniškai 7,11 proc.). Apskaičiavus pajamų iš akcizų, tenkančių vienam šalies gyventojui ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje bazinius pokyčius nuo 2004 m. iki 2012 m., matyti, kad gyventojų gaunamo darbo užmokesčio pokytis šalies ūkyje (85,94 proc.), valstybės sektoriuje (82,1 proc.) ir privačiame sektoriuje (90,35 proc.) buvo mažesnis nei pajamų iš akcizų, tenkančių vienam gyventojui, pokytis (102,95 proc.) (pajamos iš akcizų analizuojamu laikotarpiu išaugo 79,82 proc. (žr. 2.1 pav.)). Tam įtakos turėjo tai, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu kasmet augo tolygiau nei akcizų tarifai – jie pradėjo didėti tik 2008 m.

Kaip jau minėta teoriniame darbo skyriuje, surenkamos pajamos iš akcizų daro įtaką makroekonominiams rodikliams. Naudojant darbo metodologijoje aprašytus ryšių glaudumo rodiklius, iširta surenkamų akcizų pajamų įtaka pagrindiniam šalies ekonominės būklės rodikliui – bendrajam vidaus produktui – ir pagrindiniam kainų pokyčių rodikliui – vidutinei metinei infliacijai.

Pajamų iš akcizų ryšį su BVP atspindinti regresinė lygtis atvaizduota 2.11 pav. Kaip matyti iš taškų išsidėstymo, tarp pajamų iš akcizų ir BVP egzistuoja ryšys, o regresinė lygtis

rodo, kad jis yra tiesinis, kas reiškia, jog, didėjant akcizinėms pajamoms, didėja ir BVP, todėl galima teigti, jog pajamų iš akcizų pokyčiai turėjo įtakos BVP dydžiui 2004-2012 m. laikotarpiu.

2.11 pav. Pajamų iš akcizų ir BVP ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Gautas koreliacijos koeficientas (0,93) nustato, kad tiesinio ryšio formos sąryšio tamprumo rodiklis yra labai stiprus, nes jo reikšmė yra 0,91-0,99 ribose. Pagal determinacijos koeficientą pajamos iš akcizų lemia 86 proc. BVP reikšmės. Gautas determinacijos koeficientas taip pat nusako didelę BVP priklausomybę nuo akcizų pajamų, nes jų kitimas paaiškina net 86 proc. BVP kitimo. Remiantis regresijos koeficientu, galima teigti, jog, pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, BVP padidėtų 28,03 mlrd. Lt, o remiantis elastingumo koeficientu, pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., BVP padidėtų 0,85 proc., bet atsižvelgiant į didžiulius pajamų iš akcizų ir BVP surinkimo mastų skirtumus, pagal regresijos ir elastingumo koeficientus rasta įtaka reiškia didelį akcizų pajamų poveikį BVP pokyčiams.

2.9 lentelė

Pajamų iš akcizų mokesčio ir BVP ryšio glaudumo rodikliai

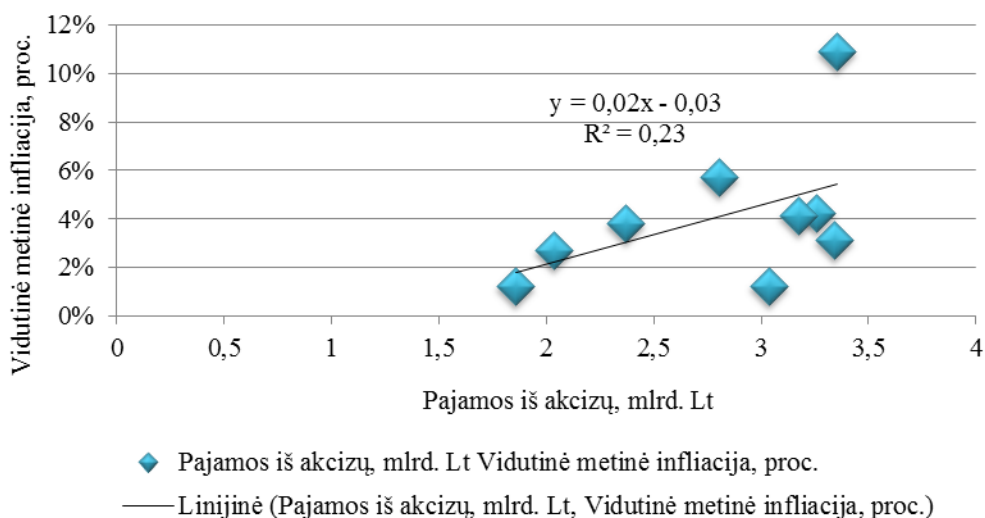
Rodiklis	Reikšmė
Tiesinės koreliacijos koeficientas	0,93
Regresijos koeficientas	28,03
Elastingumo koeficientas	0,85
t kriterijus	6,84
t kritinė reikšmė	2,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, t kritinė reikšmė yra lygi 2,37. Kadangi t kriterijaus reikšmė (6,84) viršija t kritinę reikšmę, vadinasi, tarp tiriamų rodiklių tikrai egzistuoja priklausomybė ir, kaip rodo apskaičiuoti determinacijos, koreliacijos, regresijos ir elastingumo koeficientai (žr. 2.9 lent.), ir gana nemaža.

Didinami akcizų tarifai lemia kainų kilimą, dėl ko didėja ir infliacija. Jau matyta išvalga, kad, didinant akcizų tarifus, pajamos iš akcizų vis tiek didėja, todėl akcizų tarifų pokyčių įtaką infliacijai galima tirti per pajamas iš akcizų.

Įplaukų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšys grafiniu regresijos lygties pavidalu pavaizduotas 2.12 paveiksle.

2.12 pav. Pajamų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Matyti, jog ryšys tarp tiriamų kintamųjų yra tiesinis, tačiau koreliacijos koeficientas (0,48) (žr. 2.10 lent.) rodo tik vidutinį ryšio stiprumą, nes koeficientas neviršija 0,5 ribos. Tam įtakos turėjo 2008 m. 5,2 proc. punkto išaugusi ir 2009 m. 4,2 proc. punkto vėl sumažėjusi infliacija, kas panaikina duomenų monotoniškumą.

2.10 lentelė

Pajamų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšio glaudumo rodikliai

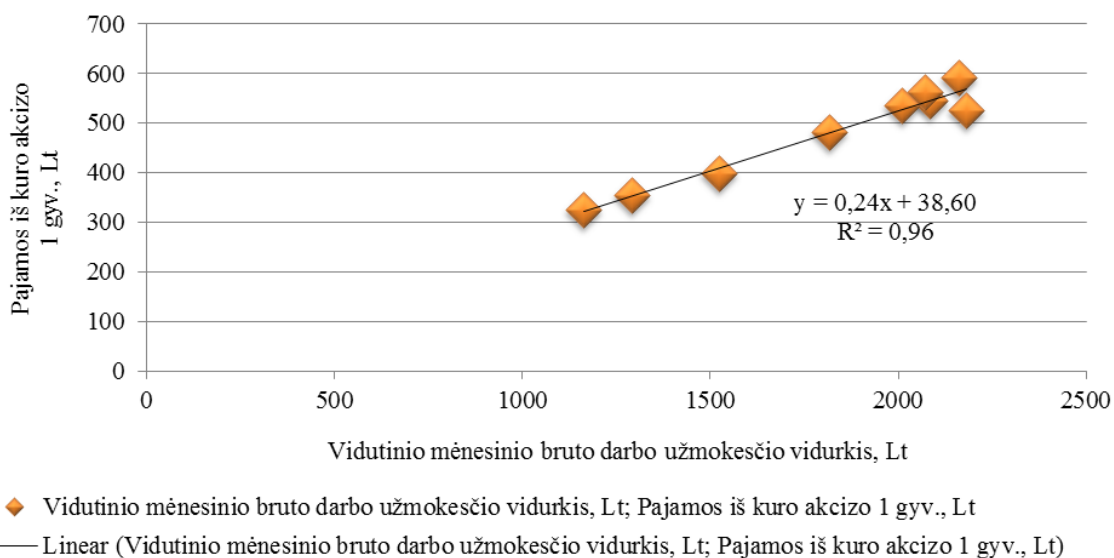
Rodiklis	Reikšmė
Tiesinės koreliacijos koeficientas	0,48
Regresijos koeficientas	0,02
Elastingumo koeficientas	— ¹²
t kriterijus	1,46
t kritinė reikšmė	2,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

¹² Pajamų iš akcizų ir vidutinės metinės infliacijos ryšiui nusakyti elastingumo koeficientą skaičiuoti netikslinga dėl matavimo vienetų skirtumų.

Determinacijos koeficientas taip pat sako, jog pajamos iš akcizų turi nedidelę įtaką vidutinei metinei infliacijai – jos lemia tik 23 proc. infliacijos reikšmės, o pagal regresijos koeficientą pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, infliacija padidėtų 0,02 proc. punkto. Kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, t kritinė reikšmė yra lygi 2,37. Kadangi t kriterijaus reikšmė (1,46) yra daug mažesnė už t kritinę reikšmę, vadinasi, galima suabejoti nagrinėjamų objektų priklausomybės stiprumu, taip pat galima teigti, kad daug didesnę įtaką 2004-2012 m. infliacijai turėjo kiti veiksniai.

Darbo problemoje daryta prielaida, kad ne tik pajamos iš akcizų lemia makroekonominių rodiklių reikšmę, bet ir kai kurie ūkiniai rodikliai, tokie kaip gaunamas darbo užmokestis, vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, daro įtaką pajamų iš akcizų surinkimui. Todėl taip pat nustatyta ūkinių rodiklių – šiuo atveju¹³ tik vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio – įtaka pajamoms iš akcizų (tiksliau – pajamoms iš kuro akcizo, kuris 2004-2012 m. sudarė didžiausią dalį visose gaunamose pajamose iš akcizų (žr. 2.4 pav.)), kuri pasirodė dar didesnė nei makroekonominių rodiklių priklausomybė nuo pajamų iš akcizų (žr. 2.13 pav.).

2.13 pav. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir pajamų iš akcizų ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR finansų ministerijos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Tai rodo tiesinė regresijos lygtis ir ypač koreliacijos koeficientas, kurio reikšmė gauta 0,98, kas reiškia labai stiprų ryšį tarp mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir iš kuro surenkamų akcizinių pajamų. Tai patvirtina ir determinacijos koeficientas, rodantis, jog darbo užmokestis lemia 96 proc. pajamų iš akcizų reikšmės. Pažvelgus į regresijos koeficiento reikšmę (žr. 2.11

¹³ Vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį įtaka pajamoms iš akcizų nenustatyta, nes nuo 2009 m. nepateikiami duomenys.

lent.), matyti, kad darbo užmokesčiui padidėjus 1 Lt, pajamos iš kuro akcizo padidėtų 0,24 Lt, o pažvelgus į elastingumo reikšmę, matyti, jog darbo užmokesčiui padidėjus 1 proc., pajamos iš kuro akcizo padidėtų 0,92 proc.

2.11 lentelė

**Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir pajamų iš kuro akcizo
ryšio glaudumo rodikliai**

Rodiklis	Reikšmė
Tiesinės koreliacijos koeficientas	0,98
Regresijos koeficientas	0,24
Elastingumo koeficientas	0,92
t kriterijus	12,74
t kritinė reikšmė	2,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, t kritinė reikšmė yra lygi 2,37. Kadangi t kriterijaus reikšmė (12,74) stipriai viršija t kritinę reikšmę, vadinasi, tarp tiriamų rodiklių tikrai egzistuoja didžiulė priklausomybė.

Kaip matyti, pajamų iš kuro akcizo priklausomybė nuo mėnesinio bruto darbo užmokesčio yra labai stipri, bet galima išskirti, jog pajamas iš akcizų mokesčio lemia ne tik kintantis darbo užmokestis, bet ir akcizo tarifo pokyčiai, dėl išaugusios nelegalios prekybos sumažėję akcizais apmokestinamų prekių pardavimai.

Apibendrinant Lietuvos makroekonominių rodiklių ryšį su pajamomis iš akcizų 2004-2012 m., galima daryti išvadą, kad 2012 m. palyginus su 2004 m., ir Lietuvoje sukuriamas BVP, ir pajamos iš akcizų padidėjo beveik 80 proc. Žymus pajamų iš akcizų didėjimas visu laikotarpiu rodo, kad gyventojai vartojo ne tik daugiau, bet ir kokybiškesnes, o tuo pačiu ir brangesnes prekes. Lietuvos įsipareigojimai ES dėl akcizų kėlimo turėjo svarios įtakos infliacijai. Nuo 2004 m. iki 2012 m. vidutinė metinė infliacija padidėjo 1,9 proc. punkto. Apskaičiavus pajamų iš akcizų, tenkančių vienam šalies gyventojui ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje bazinius pokyčius nuo 2004 m. iki 2012 m., nustatyta, kad gyventojų gaunamo darbo užmokesčio pokytis šalies ūkyje (85,94 proc.), valstybės sektoriuje (82,1 proc.) ir privačiame sektoriuje (90,35 proc.) buvo mažesnis nei pajamų iš akcizų, tenkančių vienam gyventojui, pokytis (102,95 proc.) (pajamos iš akcizų analizuojamu laikotarpiu išaugo 79,82 proc.). Tam įtakos turėjo tai, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu kasmet augo tolygiau nei akcizų tarifai – jie pradėjo didėti tik 2008 m. Mokesčių didinimas ne tiek sumažina neelastingų prekių vartojimą, kiek pastūmėja rinktis prastesnės kokybės, sveikatai

kenksmingesnes, pigesnes legalias arba dar pigesnes nelegalias prekes. O kuo didesnis yra kontrabandinių prekių vartojimas, tuo daugiau pajamų netenka valstybės biudžetas.

3. AKCIZŲ PERSPEKTYVŲ NUMATYMAS

Atlikus pajamų iš akcizų, mokestinių pajamų ir Lietuvos valstybės biudžeto pajamų dinaminę ir struktūrinę retrospektyvos analizę 2004-2012 m. laikotarpiu, nustatyta, kad, Lietuvos ekonomikai perėjus į nuosmukio fazę, minėtos pajamos sumažėjo. Tyrimo eigoje nustatyta, kad tam įtakos turėjo ne tik ekonominė krizė, dėl kurios sumažėjo šalies gyventojų darbo užmokestis bei išlaidos prabangos prekėms, bet ir kelis kartus didinti akcizų tarifai alkoholiniams gėrimams, tabakui ir kurui, dėl ko dalis gautinų pajamų iš akcizų pateko į nelegalią rinką.

Lietuva, 2004 m. gegužės 1 d. įstojusi į Europos Sąjungą, pasirašė Lietuvos stojimo į ES sutartį, kurioje apibrėžti ir akcizų taikymo įsipareigojimai. Stojimo sutartį yra ratifikavusios visos ES valstybės narės, Europos Komisija (toliau – EK) negali keisti sutartyje nustatytų įsipareigojimų. Įsipareigojimų nevykdymo atveju EK gali pradėti pažeidimo procedūrą¹⁴ prieš Lietuvą.

Siekiant sukurti vidaus rinką be sienų, akcizas turi esminės įtakos kaip vartojimo mokestis, todėl ES apmokestinimo akcizais tvarka yra griežtai reglamentuota.

Pagrindinis dokumentas, nustatantis akcizų apmokestinimo sistemą (t.y. akcizais apmokestinamų prekių sandėlių sistemą, akcizų mokėjimo laikino atidėjimo režimą, mokėtojų prievolės ir pan.) yra 2008 m. gruodžio 16 d. **Tarybos direktyva 2008/118/EB dėl bendros akcizų tvarkos**.

Joje teigiama, jog valstybės narės gali apmokestinti:

- ✓ produktus, kurie nėra akcizais apmokestinamos prekės;
  - ✓ paslaugų teikimą, įskaitant su akcizais apmokestinamomis prekėmis susijusias paslaugas; šis apmokestinimas negali būti apyvartos mokesčių pobūdžio;
- ir gali atleisti nuo akcizų jų gražinimo forma.

Kad nebūtų piktnaudžiaujama skirtingo ekonominio išsivystymo ir skirtingų akcizų tarifų įtakotomis kainomis atskirose valstybėse, minėtoje direktyvoje sakoma, jog valstybės narės gali nustatyti orientacinius ribinius kiekius, kiek privatus fizinis asmuo gali įsigyti asmeniniam vartojimui ir gabenti iš vienos valstybės narės į kitą. Šie orientaciniai ribiniai kiekiai negali būti mažesni nei (žr. 3.1 lent.):

---

¹⁴ Ši procedūra susideda iš kelių etapų: oficialus pranešimas; pagrįsta nuomonė; bylos iškėlimas Europos Teisingumo Teisme – teismas įsipareigojimų nevykdančiai valstybei narei po atitinkamos procedūros gali skirti iki kelių dešimčių tūkstančių eurų per dieną siekiančią baudą. (Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas, 2013)

3.1 lentelė

**Orientaciniai ribiniai asmeniniam privataus fizinio asmens naudojimui ir gabenimui
iš vienos valstybės į kitą skirtų prekių kiekiai**

✓ tabako produktams:	✓ alkoholiniams gėrimams:
cigaretėms: 800 vienetų	spiritiniams gėrimams: 10 l
cigarilėms: 400 vienetų	tarpiniams produktams: 20 l
cigarams: 200 vienetų	vynui: 90 l
rūkomajam tabakui: 1 kg	alui: 110 l

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ES Tarybos direktyvos 2008/118/EB duomenis.

Kitos direktyvos yra susijusios su atskiromis akcizų objektų grupėmis ir nustato apmokestinimo struktūrą bei akcizų tarifų minimalius dydžius (žr. 3.2 lent.):

3.2 lentelė

Europos Sąjungos Tarybos direktyvos, nustatančios akcizų apmokestinimo sistemą

etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų	1992 m. spalio 19 d.	Tarybos direktyva 92/83/EEB	dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo
		Tarybos direktyva 92/84/EEB	dėl bendros akcizų tvarkos
apdoroto tabako	2011 m. birželio 21 d.	Tarybos direktyva 2011/64/ES	dėl akcizų, taikomų apdorotam tabakui, struktūros ir tarifų
energinų produktų ir elektros energijos	2003 m. spalio 27 d.	Tarybos direktyva 2003/96/EB	dėl energetikos produktų ir elektros apmokestinimo restruktūrizavimo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR Finansų ministerijos duomenis.

Etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų grupei sukurtoje direktyvoje pateikti apmokestinimo nurodymai atskirai alui, vynui, kitiems nei vinas ir alus fermentuotiems gėrimams, tarpiniams produktams ir etilo alkoholiui. Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas (2012) numato tokius akcizų tarifus etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų grupei (žr. 2.1 lent.), kokius ir rekomenduoja minėta direktyva. Direktyvoje taip pat numatyta galimybė sumažinti akcizo tarifus.

Apmokestinimo nurodymai alui, vynui, fermentuotiems gėrimams. Valstybės narės gali taikyti sumažintus akcizo tarifus produktui (žr. 3.3 lent.), kurio faktinė tūrinė alkoholio koncentracija neviršija nurodytos 3.3 lentelėje.

**Produktų, kuriems taikytini sumažinti akcizo tarifai,
faktinė tūrinė alkoholio koncentracija**

Produktai	Alus	Vynas	Fermentuoti gėrimai
Faktinė tūrinė alkoholio koncentracija	2,8 proc.	8,5 proc.	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ES Tarybos direktyvos 92/83/EEB duomenis.

Pagal tas sąlygas, kurios yra nustatytos tam, kad būtų galima tiesiogiai taikyti atleidimo nuo mokesčių nuostatas, valstybės narės gali atleisti nuo akcizo alų, vyną, kitus neputojančius ar putojančius fermentuotus gėrimus, *kuriuos pagamina privatus asmuo* ir jį suvartoja jis pats, jo šeimos nariai arba svečiai su sąlyga, kad jis nebus pardavinėjamas.

Apmokestinimo nurodymai alui. Valstybės narės gali taikyti sumažintus akcizo tarifus, kuriuos galima diferencijuoti pagal tam tikrų alaus daryklų metinės produkcijos apimtį ir mažų nepriklausomų alaus daryklų pagaminamo alaus kiekį tokiose ribose:

✓ sumažinti tarifai netaikomi įmonėms, pagaminančioms daugiau negu 200 000 hl alaus per metus;

✓ sumažinti tarifai, kurie gali būti mažesni negu minimalus tarifas, negali būti nustatomi daugiau negu 50 proc. mažesni už standartinį nacionalinį akcizo tarifą.

Apmokestinimo nurodymai tarpiniams produktams. Valstybė narė gali taikyti vieningą sumažintą akcizo tarifą tarpiniams produktams, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija neviršija 15 proc., laikydamosi tokių reikalavimų:

✓ sumažintas tarifas negali būti 40 proc. mažesnis už standartinį nacionalinį akcizo tarifą;

✓ sumažintas tarifas negali būti mažesnis už standartinį nacionalinį tarifą, taikomą neputojančiam vynui ir kitiems neputojantiems tarpiniams produktams.

Apmokestinimo nurodymai etilo alkoholiui. Valstybės narės gali taikyti sumažintus akcizų tarifus etilo alkoholiui, pagamintam mažose degtinės daryklose¹⁵, tokiose ribose:

✓ sumažinti tarifai, kurie yra mažesni už minimalius tarifus, netaikomi įmonėms, gaminančioms daugiau nei 10 gryno alkoholio hektolitrus per metus;

✓ sumažinti tarifai negali būti nustatyti daugiau nei 50 proc. mažesni už standartinį nacionalinį akcizo tarifą.

Valstybės narės gali taikyti sumažintus akcizo tarifus produktams, priskirtiniams KN 2208 kodui¹⁶, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija neviršija 10 proc.

¹⁵ Maža degtinės darykla – darykla, kuri yra teisiškai ir ekonomiškai nepriklausoma nuo jokios kitos daryklos ir kuri nevykdo savo veiklos pagal licenciją. (ES Tarybos direktyva 92/83/EEB, 1992)

Atleidimai nuo mokesčio.

– Valstybės narės atleidžia nuo mokesčių produktus, kuriems taikoma ši direktyva, nuo suderintų akcizų tokiomis sąlygomis, kurias jos nustato, siekdamas užtikrinti, kad tais atleidimais būtų galima teisingai ir tiesiogiai pasinaudoti ir išvengti bet kokių išsisukinėjimų, vengimo ar piktnaudžiavimo:

✓kai platinamas visiškai denatūruotas pagal bet kurios valstybės narės reikalavimus alkoholis ir apie tokius reikalavimus buvo tinkamai pranešta ir jie buvo patvirtinti pagal nuostatas;

✓kai jie yra arba denatūruoti pagal bet kurios valstybės narės reikalavimus, arba vartojami bet kokio ne žmonių vartojimui skirto produkto gamybai;

✓kai jie naudojami *acta*¹⁷, priskirto KN 2209, kodui gamybai;

✓kai jie yra naudojami Direktyvoje 65/65/EEB¹⁸ apibrėžtų vaistų gamybai;

✓kai jie yra vartojami kvapiųjų medžiagų, vartojamų ruošiant maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų gamybai, kai tūrinė alkoholio koncentracija neviršija 1,2 proc.;

✓kai jie yra vartojami kaip sudedamoji pusgaminių dalis maisto produktų, kurie gali būti papildomi arba kaip nors kitaip reikalingi alkoholio gamyboje su sąlyga, kad kiekvienu atveju alkoholio kiekis neviršija 8,5 litrų šimte kilogramų produkto šokolado pramonėje ir 5 gryno alkoholio litrų šimte kilogramų kitų produktų.

– Valstybės narės produktus, kuriems taikoma ši direktyva, atleisti nuo suderinto akcizo mokesčio tokiomis sąlygomis, kurias jos nustato siekdamas užtikrinti, kad tuo atleidimu būtų galima teisingai ir tiesiogiai pasinaudoti bei išvengti bet kokių išsisukinėjimų, vengimų ar piktnaudžiavimo tais atvejais, kai jie vartojami:

✓kaip analizei, privalomiems gamybiniais patikrinimams ar mokslo tikslams skirti bandiniai;

✓moksliniams tyrimams atlikti;

✓medicinos tikslams ligininėse ir vaistinėse;

✓gamybos procesuose su sąlyga, kad galutiniame produkte nėra alkoholio;

✓gamybos procese, gaminant tokią produkto sudedamąją dalį, kuriai pagal šios direktyvos nuostatas netaikomas akcizas.

– Valstybės narės gali nevaržomos patvirtinti pirmiau minėtą atleidimą nuo mokesčių, gražindamos sumokėtą akcizą.

---

¹⁶ Kombinuotosios nomenklatūros (toliau – KN) 2207 ir 2208 pozicijose klasifikuojami produktai, kurių faktinė alkoholio koncentracija, išreikšta tūrio procentais, yra didesnė kaip 1,2 proc. tūrio. (Akcizų objektas, 2006)

¹⁷ Vyno *acta*.

¹⁸ Į valstybės narės rinką gali būti pateikti tik tokie patentuoti vaistai, kuriems tos valstybės narės kompetentinga valdžios institucija yra išdavusi leidimą. (Sharpston., E., 2013)

Lietuvoje beveik visi šie pasiūlymai yra apsvarstyti LR Akcizų įstatyme ir jiems yra pritarta.

Svarbiausiose tabako produktų grupėse, taip pat ir susmulkinto tabako, kuris skirtas cigaretėms sukti, ypač cigarečių, kainų ir akcizų lygiuose tarp valstybių narių dar yra didelių skirtumų, kurie gali trukdyti veikti vidaus rinkai. **Apdoroto tabako** grupei sukurtoje direktyvoje pateikti apmokestinimo nurodymai cigaretėms ir kitam apdorotam tabakui tikslu, kad tam tikra valstybėse narėse taikomų mokesčių lygių konvergencija turėtų padėti sumažinti sukčiavimą ir kontrabandą ES. Tokia konvergencija taip pat turėtų padėti užtikrinti aukštą žmonių sveikatos apsaugos lygį. Apmokestinimo lygis yra pagrindinis veiksnys, kuris daro įtaką tabako produktų kainoms, o tai atitinkamai turi įtakos vartotojų rūkymo įpročiams. Sukčiavimas ir kontrabanda kelia pavojų nuo mokesčių priklausančiam kainų lygiui, ypač cigarečių ir susmulkinto tabako, kuris skirtas cigaretėms sukti, kainų lygiui, ir taip trukdo siekti tabako kontrolės ir sveikatos apsaugos tikslų.

Remiantis šia direktyva, Lietuvos Respublikos Akcizų įstatyme (2012) numatyti akcizo tarifai apdoroto tabako grupei (žr. 2.1 lent.), kokius ir rekomenduoja minėta direktyva. Direktyvoje taip pat numatyta galimybė sumažinti akcizo tarifus ir pateikti reikalavimai, kokius akcizo tarifus ir iki kada reikėtų pasiekti ES valstybėms narėms.

Apmokestinimo nurodymai cigaretėms.

3.4 lentelėje pateikta, kada ir kokią visos mokesčių sumos dalį turi sudaryti specifinis akcizo komponentas, taikomas cigaretėms. Visa mokesčių suma apskaičiuojama susumavus:

- ✓ specifinį akcizą;
- ✓ ad valorem akcizą ir PVM nuo vidutinės svertinės mažmeninės pardavimo kainos.

3.4 lentelė

Specifinio akcizo komponento, taikomo cigaretėms, dalis visoje mokesčių sumoje

Apmokestinimo objektas	Data	Specifinio akcizo komponento dalis visoje mokesčių sumoje	
		mažesnė kaip	didesnė kaip
Cigaretės	Iki 2013 m. gruodžio 31 d.	5 proc.	76,5 proc.
	Nuo 2014 m. sausio 1 d.	7,5 proc.	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ES Tarybos direktyvos 2011/64/ES duomenis.

Kaip matyti iš 3.4 lentelės, reikalaujama specifinio akcizo komponento, taikomo cigaretėms, dalis visoje mokesčių sumoje nuo 2014 m. sausio 1 d. turės didėti 2,5 proc. punkto.

LR Akcizų įstatyme (2012) nurodyta, kad jau nuo 2013 m. kovo 1 d. akcizas cigarečių specifiniam elementui bus didinamas 5,71 proc. (nuo 140 Lt iki 148 Lt už 1000 cigarečių).

3.5 lentelėje pateikta, kiek vidutinės svartinės mažmeninės išleistų vartoti cigarečių pardavimo kainos turi sudaryti cigaretėms taikomas mišrusis akcizas (specifinis akcizas ir ad valorem akcizas, išskyrus PVM) ir už kiek neturi būti mažesnis.

3.5 lentelė

Mišriojo akcizo, taikomo cigaretėms, dalis vidutinėje svartinėje mažmeninėje išleistų vartoti cigarečių pardavimo kainoje

Apmokestinimo objektas	Data	Mišriojo akcizo dalis vidutinėje svartinėje mažmeninėje išleistų vartoti cigarečių pardavimo kainoje (ne mažesnė kaip)			
Cigaretės	Iki 2013 m. gruodžio 31 d.	57 proc.	arba	64 EUR	už 1000 cigarečių
	Nuo 2014 m. sausio 1 d.	60 proc.		90 EUR	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ES Tarybos direktyvos 2011/64/ES duomenis.

Iš 3.5 lentelės matyti, jog nuo 2014 m. sausio 1 d. mišriojo akcizo, taikomo cigaretėms, dalį vidutinėje svartinėje mažmeninėje išleistų vartoti cigarečių pardavimo kainoje reikalaujama padidinti 3 proc. punktais arba 36 EUR už 1000 cigarečių.

Lietuvai leidžiama taikyti pereinamąjį laikotarpį iki 2017 m. gruodžio 31 d.

LR Akcizų įstatyme (2012) teigiama, kad ir kombinuotasis akcizų tarifas jau nuo 2013 m. kovo 1 d. turės būti padidintas 5,17 proc. (nuo 232 Lt iki 244 Lt už 1000 cigarečių).

Apmokestinimo nurodymai kitam nei cigaretės apdorotam tabakui (cigarams ir cigarilėms; susmulkintam tabakui, kuris skirtas cigaretėms sukti; kitoms rūkomojo tabako rūšims).

Mišrusis akcizo mokestis (specifinis akcizas ir (arba) ad valorem akcizas, išskyrus PVM), skaičiuojamas procentais, už produkto kilogramą arba nustatytą produkto vienetų kiekį, negali būti mažesnis negu šie nustatyti tarifai arba minimalūs dydžiai (žr. 3.6 lent.):

3.6 lentelė

Minimalūs mišriojo akcizo mokesčio tarifai

Apmokestinimo objektas	Data	Minimalus mišriojo akcizo mokesčio tarifas						
Cigarai ar cigarilės		5 proc.	mažmeninės pardavimo kainos	arba	12 EUR	už 1000 vienetų	arba	už 1 kg
Susmulkintas rūkomasis tabakas, skirtas cigaretėms sukti	Iki 2012 m. gruodžio 31 d.	40 proc.			40 EUR	už 1 kg		
	Nuo 2013 m. sausio 1 d.	43 proc.			47 EUR			
	Nuo 2015 m. sausio 1 d.	46 proc.			54 EUR			
	Nuo 2018 m. sausio 1 d.	48 proc.			60 EUR			
	Nuo 2020 m. sausio 1 d.	50 proc.						
Kitos rūkomojo tabako rūšys		20 proc.				22 EUR		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ES Tarybos direktyvos 2011/64/ES duomenis.

3.6 lentelėje pateikti duomenys parodo, jog susmulkintam rūkomajam tabakui, skirtam cigaretėms sukti, akcizų tarifai iki 2020 m. turės būti pakelti 50 proc. (20 EUR už 1 kg).

LR Akcizų įstatymas (2012) numato, kad akcizas rūkomajam tabakui tuo laikotarpiu turės būti keliamas šiais etapais:

- ✓ nuo 2013 m. sausio 1 d. didinamas 17,27 proc. (nuo 139 Lt iki 163 Lt už kilogramą);
- ✓ nuo 2015 m. sausio 1 d. didinamas 14,72 proc. (nuo 163 Lt iki 187 Lt už kilogramą);
- ✓ nuo 2018 m. sausio 1 d. didinamas 11,23 proc. (nuo 187 Lt iki 208 Lt už kilogramą).

Atlikus prognozavimą, naudojant trendo¹⁹ projekciją, per pajamas iš akcizų apskaičiuota, kiek valstybės biudžeto pajamų gali būti surinkta, pagal nurodymus padidinus akcizą rūkomajam tabakui Lietuvoje (žr. 3.7 lent.).

3.7 lentelė

Valstybės biudžeto pajamos 2004-2018 m.

Rodiklis	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Akcizo tarifas, Lt/kg	111							139	
Pajamos iš akcizų, mlrd. Lt	1,858	2,040	2,374	2,804	3,354	3,258	3,037	3,178	3,341
Valstybės biudžeto pajamos, mlrd. Lt	11,794	14,153	16,805	20,700	23,201	20,709	19,879	22,291	24,226
		2013 m.	2014 m.		2015 m.	2016 m.	2017 m.		2018 m.
Akcizo tarifas, Lt/kg		163			187				208
<i>Prognozuojamos</i> pajamos iš akcizų, mlrd. Lt		3,761			4,262				4,700
<i>Prognozuojamos</i> valstybės biudžeto pajamos, mlrd. Lt		26,070			29,616				32,719

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LR Akcizų įstatymo (2012) ir LR finansų ministerijos duomenis.

Pagal 3.7 lentelėje pateiktą prognozę, 2013 m. padidinus akcizo tarifą rūkomajam tabakui 17,27 proc., pajamos iš akcizų turėtų padidėti 12,57 proc., o valstybės biudžeto pajamos – tik 7,61 proc. 2015 m. akcizą padidinus jau mažiau (14,72 proc.), ir pajamos iš akcizų, ir valstybės biudžeto pajamos turėtų padidėti labiau (atitinkamai 13,32 proc. ir 13,6 proc.). 2018 m. akcizą didinant mažiausiai (11,23 proc.), pajamos iš akcizų turėtų didėti taip pat mažiausiai (10,28 proc.), o valstybės biudžeto pajamos – panašiai kaip pajamos iš akcizų (10,48 proc.). Galima daryti išvadą, jog, 2013-2018 m. didinant akcizą rūkomajam tabakui, surenkamos pajamos iš jo ir valstybės biudžeto pajamos didės. Pajamų iš akcizų augimas vidutiniškai 2013-2018 m. laikotarpiu turėtų būti didesnis 7,17 proc. punkto nei vidutinis jų

¹⁹ Trendas – laiko eilučių komponentė, išreiškianti bendrą didėjimo ar mažėjimo tendenciją. (Bartosevičienė, Vl., Vaitkevičius, S. ir kt., 2004)

didėjimas 2011-2012 m., kai akcizas rūkomajam tabakui buvo pakeltas pirmąkart. Valstybės biudžeto pajamų augimas, lyginant minėtus laikotarpius, turėtų išlikti panašus (apie 10 proc.).

Taip pat numatyta nuo 2013 m. kovo 1 d. didinti ir cigarų ir cigarilių akcizo tarifą 4,76 proc. (nuo 84 Lt iki 88 Lt už kilogramą).

Toliau išvardyti **produktai gali būti neapmokestinami akcizu** arba už juos sumokėtas akcizas gali būti grąžintas:

- ✓denatūruotas apdorotas tabakas, naudojamas pramonėje arba sodininkystėje;
- ✓apdorotas tabakas, kuris sunaikinamas esant administracinei priežiūrai;
- ✓apdorotas tabakas, kuris yra skirtas tik moksliniams tyrimams ir tyrimams, susijusiems su produkto kokybe;
- ✓apdorotas tabakas, kurį perdirba gamintojas.

Energinių produktų ir elektros energijos grupei sukurtoje direktyvoje pateikti apmokestinimo nurodymai energiniams produktams ir elektros energijai. Apmokestinimo lygiai, kuriuos valstybės narės taiko energiniams produktams ir elektros energijai, negali būti mažesni už šioje direktyvoje nurodytus minimalius apmokestinimo lygius.

Valstybės narės gali savarankiškai atleisti nuo šioje direktyvoje nustatytų mokesčių ar juos sumažinti:

- ✓tiesiogiai;
- ✓diferencijuojant normą;
- ✓grąžinant visą mokesčio sumą arba jos dalį.

Iki šiol ES nustatytus reikalavimus šiai akcizu apmokestinamai grupei yra įvykdžiusi, artimiausiu metu nauji reikalavimai nenumatomi.

Išanalizavus Europos Sąjungos Tarybos direktyvas, sudarytas reglamentuoti prekių ir paslaugų apmokestinimą ES valstybėms narėms, nustatyta, jog artimiausiu metu Europos Sąjungoje nėra reikalaujama kelti akcizo tarifus etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams bei energiniams produktams ir elektros energijai, šiuo metu didžiausias dėmesys kreipiamas tabako apmokestinimui, nurodoma, jog akcizai tabakui iki 2020 m. turėtų kilti, LR Akcizų įstatyme (2012) taip pat numatytas šios grupės prekių apmokestinimo didinimas, kad būtų pasiekti ES reikalavimai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išanalizavus akcizų įtaką Lietuvos valstybės biudžetui, gautos išvados:

– Išanalizavus šalies fiskalinės politikos ir valstybės biudžeto sampratą teoriniu aspektu, galima daryti išvadą, kad viena esminių šalies makroekonominės politikos sričių – fiskalinė politika – įgyvendinama per valstybės biudžetą ir mokesčių surinkimą į jį. Fiskalinė politika prilyginama valstybės finansų formavimui ir naudojimui. Vienos iš pagrindinių fiskalinės politikos sričių yra šalies biudžeto sandara ir mokesčių politika. Išnagrinėjus valstybės biudžeto sampratą, akcentuotina, kad valstybės biudžetas yra viena iš dviejų šalies nacionalinio biudžeto struktūrinių dalių (antroji dalis – savivaldybių biudžetai). Valstybės biudžetas yra svarbiausia grandis šalies finansų sistemoje, jis yra esminė finansinė bazė, kurioje sukonzentruojamos valstybės pajamos ir finansuojamos svarbiausios valstybės išlaidos.

– Apibendrinant mokesčių sąvoką, darytina išvada, kad mokesčiai yra esminė jungtis, siejanti valstybės biudžetą ir į jį surenkamas pajamas – mokesčiai yra neatsiejama šalies biudžeto pajamų dalis, pagrindinė valstybės finansinių išteklių fondo surinkimo grandis. Vienas iš netiesioginių mokesčių, įtraukiamas į valstybės biudžeto mokesčines įplaukas, o pagal apmokestinimo objektą priskiriamas vidaus prekių ir paslaugų mokesčių tipui, yra akcizas. Tai yra papildomas prekybos mokestis už tam tikros ne pirmo būtinumo, neelastingos paklausos prekės ar paslaugos pardavimą, nustatomas kaip procentinė kainos dalis. Akcizai, kaip ir kiti mokesčiai, yra valstybės pajamų politikos išraiška, kurios kitimas turi poveikį visuminei paklausai, o per ją ir bendrajam vidaus produktui. Apmokestinimu akcizais siekiama ne tik papildyti valstybės biudžetą įplaukomis, bet ir apriboti akcizais apmokestinamų prekių (alkoholio, tabako gaminių) vartojimą.

– Išanalizavus bendrą valstybės biudžeto pajamų, mokesčinių pajamų ir pajamų iš akcizų kitimą 2004-2012 m., pamatyta, kad visu analizuojamu laikotarpiu visų minėtų pajamų surinkimas į valstybės biudžetą kito ta pačia tendencija: 2004-2008 m. didėjo, 2009-2010 m. mažėjo, 2011-2012 m. vėl didėjo. Bazinis valstybės pajamų pokytis (2012 m. palyginus su 2004 m.) buvo 105,41 proc., įplaukų iš mokesčių pokytis buvo 68,7 proc., įplaukos iš akcizų padidėjo 79,82 proc.

Tiek pajamose iš mokesčių, tiek bendrose valstybės pajamose 2004-2012 m. įplaukos iš akcizų lyginamuoju svoriu skyrėsi nežymiai (maždaug 6 proc. punktais): struktūrinė dalis kasmet vidutiniškai sudarė po 20,51 proc. mokesčinėse įplaukose ir 14,6 proc. bendrose valstybės biudžeto pajamose. Didžiausią lyginamąjį svorį, t.y. beveik 16 proc., pajamos iš akcizų Lietuvos valstybės biudžeto pajamose turėjo 2004 m., kai Lietuva įstojo į ES ir pradėjo

didinti akcizų tarifus, ir 2009 m., kai Lietuvą užklupo ekonominė krizė ir sumažėjo šalies gyventojų išlaidos labiau elastingoms prekėms.

Tiriamuoju laikotarpiu pajamos iš akcizų kasmet sudarė penktadalį visų mokestinių pajamų, todėl pagal didžiausią surenkamų pajamų mastą akcizai yra antras mokestis Lietuvoje.

Didžiausią dalį (kiekvienais metais daugiau nei pusę) pajamose iš akcizų kasmet užėmė įplaukos, gautos iš akcizo, taikyto degalams, t. y. energiniams produktams. Tačiau nuo 2004 m. iki 2012 m. labiausiai išaugo pajamos iš akcizo, taikyto tabakui – net 2,3 karto. Labiausiai padidėjo ir šių pajamų lyginamasis svoris bendrose įplaukose iš akcizų – beveik 10 proc. punktų, kai tuo pačiu metu pajamos iš alkoholinių gėrimų ir degalų akcizų padidėjo apie 60 proc., o pajamų iš alkoholinių gėrimų ir degalų akcizų lyginamasis svoris sumažėjo atitinkamai 3,49 proc. punkto ir 6,19 proc. punkto. Taip pat labai išaugo pajamų iš akcizo, taikyto tabakui, struktūrinė dalis (beveik 6 proc. punktais), kas rodo didesnę gyventojų priklausomybę tabakui nei alkoholiui.

Visais analizuojamais metais VMI ir muitinės administruojamų pajamų lyginamasis svoris pajamose iš akcizų buvo panašus: VMI vidutiniškai 97 proc., muitinės vidutiniškai beveik 3 proc. Bendrų minėtų pajamų planuotas surinkimas 2004-2007 m. nuolat augo (kasmet vidutiniškai po 4,24 proc.), o 2008-2012 m. bendrų planuotų pajamų iš akcizų nesurinkta 4,36 proc. Tai reiškia, kad, planuodama savo pajamas iš akcizų 2008-2012 m., Vyriausybė nepakankamai gerai įvertino didinamų akcizų tarifų poveikį, dėl to akcizais apmokestinamų prekių realizacijos sumažėjimo ir nelegalios prekių apyvartos galimybę, taip pat ekonominio nuosmukio įtaką.

Pajamų iš akcizų įtaką valstybės biudžeto pajamoms ir atskirai valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms įrodo ir pajamų iš akcizų ir minėtų pajamų ryšių glaudumo tyrimas, kur gauti rezultatai, jog pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., pajamos iš mokesčių padidėtų 0,76 proc., arba pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, įplaukos iš mokesčių padidėtų 3,7 mlrd. Lt, t.y. beveik 4 kartais, o valstybės biudžeto pajamos, pajamoms iš akcizų padidėjus 1 proc., padidėja 1,03 proc., arba pajamoms iš akcizų padidėjus 1 mlrd. Lt, valstybės biudžeto pajamos padidėja net 7,08 mlrd. Lt, t.y. net daugiau nei 7 kartais. Vadinasi, pajamų iš akcizų mastai turi didelę reikšmę valstybės biudžeto pajamų dydžiui, nors ir nėra pagrindinė jų dalis. Taip patvirtinama darbo hipotezė, jog akcizo tarifo dydis tiesiogiai įtakoja valstybės biudžeto pajamų surinkimui.

– Išanalizavus Lietuvos makroekonominių rodiklių ryšį su akcizais 2004-2012 m., nustatyta, kad 2004-2008 m. BVP apimtys ir įplaukų iš akcizų mastai didėjo (vidutiniškai po beveik 16 proc. kasmet), 2009-2011 m. minėtų dydžių pokyčiai buvo nevienodi, o 2012 m. ir

pajamos iš akcizų, ir BVP išaugo panašiu dydžiu (atitinkamai 5,13 proc. ir 7,07 proc.). Didžiausias BVP didėjimas, t. y. 19,23 proc., buvo 2007 m. palyginus su 2006 m. Didžiausią šalies bendrosios pridėtinės vertės augimą per 2004-2012 m. lėmė žemės ūkio, statybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos bei transporto, ryšių įmonėse sukurtos pridėtinės vertės pokyčiai. 2012 m. palyginus su 2004 m., ir Lietuvoje sukuriamas BVP, ir pajamos iš akcizų padidėjo beveik 80 proc. Žymus pajamų iš akcizų didėjimas visu laikotarpiu rodo, kad gyventojai vartojo ne tik daugiau, bet ir kokybiškesnes, o tuo pačiu ir brangesnes prekes. Apskaičiuoti ryšio glaudumo rodikliai byloja, kad surenkamų pajamų iš akcizų įtaka BVP yra labai didelė, nes pajamoms iš akcizų išaugus 1 mlrd. Lt arba 1 proc., BVP padidėja 28,03 mlrd. Lt arba 0,85 proc., bet atsižvelgiant į didžiulius pajamų iš akcizų ir BVP surinkimo mastų skirtumus, nustatyta įtaka reiškia didelį akcizų pajamų poveikį BVP pokyčiams.

Lietuvos įsipareigojimai ES dėl akcizų kėlimo turėjo svarios įtakos infliacijai. Nuo 2004 m. iki 2012 m. vidutinė metinė infliacija padidėjo 1,9 proc. punkto. Didžiausias infliacijos augimas (5,2 proc. punkto) buvo 2008 m. palyginus su 2007 m. Prieš 2008 m., kuomet buvo padidinti akcizų tarifai alkoholiniams gėrimams, tabako gaminiams ir degalams, prekybininkai padidino prekių kainas, suvokdami, jog minėtų prekių vartojimas išaugs. Pastebėtas akcizų tarifų didinimo poveikis: išjudintos nusistovėjusios alkoholinių gėrimų kainos, prekybininkai išnaudojo progą jas pakelti daugiau nei būtina kompensuoti akcizų tarifų padidinimo poveikį. Taip pat vidutinei metinei infliacijai Lietuvoje įtakos turėjo degalų kainų pokyčiai. Įtakos sustiprėjimą lėmė padidinti akcizai ir pasaulinių naftos kainų augimas. Tačiau apskaičiuoti ryšio glaudumo rodikliai parodė, jog daug didesnę įtaką 2004-2012 m. infliacijai turėjo kiti nenustatyti veiksniai.

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis dėl darbo jėgos paklausos minimalios mėnesinės algos didėjimo, gerėjančių ūkio dalyvių lūkesčių visuose sektoriuose 2004-2008 m. kasmet augo vidutiniškai po 17,3 proc., o pajamos iš akcizų, tenkančios vienam gyventojui, kasmet didėjo vidutiniškai po 17,67 proc. 2009-2010 m. dėl darbo jėgos pasiūlos mažėjimo darbo užmokestis mažėjo vidutiniškai 3,98 proc., pajamos iš akcizų – vidutiniškai 3,83 proc. Apskaičiavus pajamų iš akcizų, tenkančių vienam šalies gyventojui ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio šalies ūkyje, valstybės sektoriuje ir privačiame sektoriuje bazinius pokyčius nuo 2004 m. iki 2012 m., nustatyta, kad gyventojų gaunamo darbo užmokesčio pokytis šalies ūkyje (85,94 proc.), valstybės sektoriuje (82,1 proc.) ir privačiame sektoriuje (90,35 proc.) buvo mažesnis nei pajamų iš akcizų, tenkančių vienam gyventojui, pokytis (102,95 proc.) (pajamos iš akcizų analizuojamu laikotarpiu išaugo 79,82 proc.). Tam įtakos turėjo tai, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu kasmet augo tolygiau nei akcizų tarifai – jie pradėjo didėti tik 2008 m. Nustatyta, kad pajamų iš kuro

akcizo priklausomybė nuo mėnesinio bruto darbo užmokesčio yra labai stipri (darbo užmokesčiui padidėjus 1 proc. arba 1 Lt, pajamos iš kuro akcizo padidėja 0,92 proc. arba 0,24 Lt), bet galima išskirti, jog pajamas iš akcizų mokesčio lemia ne tik kintantis darbo užmokestis, bet ir akcizo tarifo pokyčiai, dėl išaugusios nelegalios prekybos sumažėję akcizais apmokestinamų prekių pardavimai.

– Išanalizavus Europos Sąjungos Tarybos direktyvas, sudarytas reglamentuoti prekių ir paslaugų apmokestinimą ES valstybėms narėms, nustatyta, jog artimiausiu metu Europos Sąjungoje nėra reikalaujama kelti akcizo tarifus etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams bei energiniams produktams ir elektros energijai, šiuo metu didžiausias dėmesys kreipiamas tabako apmokestinimui, nurodoma, jog akcizai tabakui iki 2020 m. turėtų kilti, LR Akcizų įstatyme taip pat numatytas šios grupės prekių apmokestinimo didinimas, kad būtų pasiekti ES reikalavimai.

– Atsižvelgiant į žymius vartojimo išlaidų, išleidžiamų alkoholiniams gėrimams ir tabako gaminiams, pokyčius per visą analizuojamą laikotarpį, galima teigti, kad akcizų tarifų didinimo politika yra efektyvi tuo aspektu, kad, padidinus akcizus kenksmingoms prekėms, jų vartojimas sumažėjo, nors ir ne iškart, tačiau pajamų iš akcizų nesurinkta tiek, kiek tikėtasi. Alkoholinių gėrimų, tabako gaminių, energinių produktų (degalų) apmokestinimas akcizais skatina kontrabandos ir šešėlinės ekonomikos mastų augimą, nes didžioji dalis šių produktų vartojimo tiesiog persikelia į nelegalią rinką, kuri valstybei nemoka jokių mokesčių. Žinant, kad beveik pusė šalies gyventojų visiškai pateisina arba yra linkę pateisinti kontrabandinių prekių vartojimą bei kad dalies Lietuvos gyventojų finansinė padėtis yra įtempta, tikėtina, kad kontrabandinių tabako gaminių, degalų, alkoholio produktų vartojimas gali tapti vienu iš būdų sutaupyti. Akcizų tarifų kėlimas, visapusiškai neįvertinant galimų pasekmių, iš dalies lemia legalios rinkos praradimą: didėjant atotrūkiui tarp legaliai ir nelegaliai realizuojamų prekių kainų, rinka užpildoma pigesnėmis nelegaliomis prekėmis, nelegalių prekių apyvarta užsiimantys asmenys užsitikrina prekių patekimo į rinką ir realizavimo kanalus. Todėl net ir sumažinus akcizų tarifus ir sumažėjus akcizais apmokestinamų prekių kainai bei pajamoms iš nelegalios veiklos, tos veiklos dažniausiai iš karto neatsisakoma. Dėl nelegalios akcizais apmokestinamų prekių apyvartos ne tik negaunama akcizų pajamų į valstybės biudžetą, bet ir patiriama papildomų sąnaudų, susijusių su nelegalių prekių vartojimu: nelegalių degalų pirkėjai naudojami automobilių kelių infrastruktūra, nelegalių tabako ir alkoholio gaminių vartotojai naudojami sveikatos priežiūros paslaugomis. Mokesčių didinimas ne tiek sumažina neelastingų prekių vartojimą, kiek pastūmėja rinktis prastesnės kokybės, sveikatai kenksmingesnes, pigesnes legalias arba dar pigesnes nelegalias prekes. O kuo didesnis yra kontrabandinių prekių vartojimas, tuo daugiau pajamų netenka valstybės biudžetas, t.y.

nepasiekiami akcizų tarifų didinimo tikslai – papildomų pajamų į valstybės biudžetą surinkimas ir kai kurių prekių vartojimo apribojimas. Taigi vis labiau didinami akcizo tarifai vis dėlto sukelia darbo problemoje minėtas neigiamas pasekmes. Todėl rekomenduotina artimiausiu metu akcizų tarifus didinti tik tam, kad būtų pasiekti minimalūs ES reikalavimai.

LITERATŪRA

1. Akcizų objektas (2012). *Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://mic.vmi.lt/documentpublicone.do?id=1000001574>>.
2. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija.
3. Alkoholio vartojimas ir padariniai. (2013). *Statistikos departamentas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6727>>.
4. Bartosevičienė, Vl. (2011). *Ekonominės statistikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
5. Bartosevičienė, Vl., Vaitkevičius, S. ir kt. (2004). *Ekonominiai statistiniai tyrimai*. Kaunas: Technologija.
6. Bendra informacija (2013, sausis). *Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=1003127>>.
7. Biokuras (2013). *Lietuvos biodegalų asociacija* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=9&ved=0CFYQFjAI&url=http%3A%2F%2Fwww.lbda.lt%2Ftemplates%2Ffiles%2Ftiny_mce%2Flr_bio_kuro_ist..doc&ei=eW2RUeGmDovBtAbBioGQBA&usg=AFQjCNGBeIsJ4tmM9AqbajirSJ0w3fFLaQ&bvm=bv.46471029,bs.1,d.Yms&cad=rja>.
8. Bruto darbo užmokestis (2013). *Mano finansai* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/35>>.
9. Buckiūnienė, O. (2011). *Finansų teorijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
10. Buškevičiūtė, E. (2007). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.
11. Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija.
12. Butautas, D. A. (2006). *Modernūs Lietuvos ateities finansai. I dalis*. Efektyvūs valstybės biudžeto valdymo prioritetai. Monografija.
13. Chittenden, F., Sloan, B. (2006). *Taxation and Small Business: a Review of the Literature*. Report for the Small Business Service. Manchester Business School.
14. Cnossen, S. (2005). *Theory and Practice of Excise Taxation. Smoking, Drinking, Gambling, Polluting and Driving*. Oxford: Oxford University Press.
15. Cnossen, S. (2010). *The Economics of Excise Taxation*. Andrew Young School of Policy Studies.

16. Darbo užmokestis (2010). *Qbis* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.qbis.lt/index.php/Lt_LT/darbo-uzmokestis>.
17. Didinami akcizai padės dar padidinti kainas (2007, spalio). *Verslo žinios* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=a2f0fee2-1d70-498d-a31d-5a769c685c64>>.
18. Efektyvumas (2013). *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/e/efektyvumas>>.
19. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas (2013). *Euro* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/lietuva-europos-sajungoje/es-reikalu-koordinavimas-lietuvoje/es-teises-igyvendinimas/>>.
20. Generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada (2013, sausis). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62011CC0535:LT:HTML>>.
21. Jackson, J. P. (2006). The Federal Excise Tax on Gasoline and the Highway Trust Fund: A Short History. CRS Report for Congress. *The Library of Congress* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://cineonline.org/NLE/CRSreports/06May/RL30304.pdf>>.
22. Jakštonytė, G. (2009). *Mokesčių politikos reikšmė smulkaus verslo kūrimuisi*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos (2009/2): ŠU leidykla.
23. Juršytė, J. (2006, lapkritis). Akcizai skleis kontrabandos dūmą. *Verslo žinios* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?id=489300&strid=1002&rs=0&ss=34ac8ee7e8f3cd38423709a72ec2c484&y=2006%2011%2016>>.
24. Kas yra infliacija ir kaip ji matuojama? (2010). *Statistikos departamentas prie LRV* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/faq/view/?id=165&PHPSESSID>>.
25. Kuodis, R. (2006, rugsėjis). Rūkalų akcizai – aukštyn, dėl degalų – nežinia. *Lietuvos rytas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-11595112921158513430-r%C5%ABkal%C5%B3-akcizai-auk%C5%A1tyn-d%C4%97l-degal%C5%B3-ne%C5%BEinia.htm>>.
26. Kuodis, R. (2008, rugsėjis). *Degalų akcizas: mažinti, o gal... didinti?* Valstybė.
27. Kuokštis, V. (2007, spalio). Akcizų cigaretėms kėlimo padariniai. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą:

- <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/akcizu_cigaretems_kelimo_padariniai/4435>.
28. Leontjeva, K. (2009, vasaris). Kosmetinis papudravimas klaidų neištaisys. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5196>.
  29. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: VDU leidykla.
  30. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas//Lietuvos Respublikos Seimas. 2012, Nr. IX-569 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=440680>.
  31. Lileikienė, A., Šaparnis, G. ir kt. (2004). *Magistro darbo rengimo metodika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
  32. Makroekonominiai rodikliai: BVP (2010). *Investologija* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.investologija.lt/LT/makroekonomika/369/3/makroekonominiu-rodikliu-itaka-investicijoms/makroekonominiai-rodikliai-bvp/>>.
  33. Martinkus, B., Žilinskas, V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
  34. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2001). *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
  35. Nacionalinio ir valstybės biudžeto pajamos (2013). *Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10121222>>.
  36. Naraškevičiūtė, V., Lakštutienė, A. (2007). *Valstybės finansai*. Kaunas: Technologija.
  37. Rimas, J., Stačiokas, R. (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
  38. Rodiklių duomenų bazė (2013). *Statistikos departamentas prie LRV* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
  39. Rudzkienė, V. (2005). *Socialinė statistika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
  40. Skačkauskienė, I. (2012). *Valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamos*. Vilnius: Technika.
  41. Skominas, V. (2006). *Makroekonomika*. Vilnius: VU leidykla.
  42. Snieška, V. (2008). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
  43. Šapalienenė, L. (2010). *Lietuvos mokesčių sistema*. Vilnius: RDI grupė.
  44. Šilėnas, Ž. (2009, lapkritis). Akcizai – valdžios ranka mūsų kišenėje. *Marketnews* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą:

- <http://www.marketnews.lt/komentarai/akcizai_valdzios_ranka_musu_kiseneje;comid=2211>.
45. Tabako vartojimas ir padariniai. (2013). *Statistikos departamentas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6725>>.
  46. Tarybos direktyva 92/83/EEB (1992). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0083:20070101:LT:PDF>>.
  47. Tarybos direktyva 92/84/EEB (1992). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:09:01:31992L0084:LT:PDF>>.
  48. Tarybos direktyva 2003/96/EB (2003). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003L0096:20040501:LT:PDF>>.
  49. Tarybos direktyva 2008/118/EB (2008). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:009:0012:0030:LT:PDF>>.
  50. Tarybos direktyva 2011/64/ES (2011). *EUR-Lex* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:176:0024:0036:LT:PDF>>.
  51. Vainienė, R. (2009, gegužė). Akcizų teorija ir praktika. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/akcizu_teorija_ir_praktika/5333>.
  52. Vainienė, R. (2009, vasaris). „Nuodėmės mokesčio“ nuodėmės. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/nuodemes_mokescio_nuodemes/5199>.
  53. Valstybės biudžeto vykdymo duomenys (2013). *LR finansų ministerija* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin//auktualus_duomenys/biudzeto_pajamos_valstybes_biudzetas>.
  54. Varian, H. L. (2011). *Mikroekonomika: šiuolaikinis požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

55. Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį (2013, balandis). *Statistikos departamentas* [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3090201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5787&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

PRIEDAI